

L I D E R

PROMOCJA ZDROWIA, KULTURA ZDROWOTNA I FIZYCZNA

Numer 2. 2015 /290/

SZKOLNY
ZWIĄZEK
SPORTOWY

INSTYTUT
KARDIOLOGII

Wg. George'a Friedmana („Następne 100 lat”) ...*Kolejna wojna światowa wybuchnie 24 listopada 2050 roku o godzinie 17.00...Polska będzie wielkim zwycięzcą i znacznie rozszerzy zasięg swojego panowania, chociaż poniesie największe straty spośród wszystkich uczestników konfliktu...*

Lider jest wszędzie gdzie być należy. Byliśmy więc na Studniówce w Liceum Ogólnokształcącym im. I Dywizji Kościuszkowskiej w Piasecznie. Nasz stały współpracownik Adam Kin (to ten blondynek) właśnie kończy tę szkołę w klasie medialnej. Może On przejmie prowadzenie Lidera ?

W tym numerze Lidera po raz kolejny ostrzegam przed możliwością dalszej deprecjacji kultury fizycznej przez pominięcie jej w przygotowywanej Ustawie o Zdrowiu Publicznym. Tej bardzo ważnej sprawie poświęcę w całości marcowy numer Lidera – ukaże się on niebawem. W tym Liderze prezentuję też kolejny, szósty tom (angielski), z Tatrzańskiego Sympozjum „Edukacja Jutra” „**Since education in family to system aspects of education**”, ciekawe dokumenty Unii Europejskiej w sprawie „aktywności osób starszych”, oraz trzy bardzo interesujące artykuły naszych czytelników (Beata Ruzik, Marta Pietrycha, Bartosz Urbański). Tradycyjnie rekomenduję kolejne trzy książki oraz wybrane wieści z różnych portali prozdrowotnych.

Drodzy czytelnicy

Zadbajmy o należyte miejsce kultury fizycznej w kulturze narodowej, dajmy temu wyraz w przygotowywanej Ustawie o Zdrowiu Publicznym. Powinny to być zapisy konkretne, zobowiązujące władze do wypełnienia konstytucyjnego obowiązku „*popierania rozwoju kultury fizycznej*”.

Po powołaniu Pani poseł Libery - Małeckiej na stanowisko Sekretarza Stanu w MZ i Pełnomocnika Rządu d/s Ustawy o Zdrowiu Publicznym przyspieszyły prace nad tym bardzo potrzebnym aktem prawnym. W ostatnich dwu latach odbyło się wiele narad i konferencji, podczas których padły obiecujące deklaracje w sprawie treści przyszłej ustawy. Między innymi mówiono wiele o potrzebie wzmocnienia nurtów promocji zdrowia i profilaktyki. Dla kultury fizycznej, wielce w ostatnich latach zdeprecjonowanej za sprawą nieodpowiedzialnej decyzji o likwidacji ustawy jej poświęconej i zastąpienie ustawą o sporcie pojawiła się szansa przywrócenia kulturze fizycznej należytej jej rangi, co powinno być zawarowane w Ustawie o ZP.

Sygnalem alarmowym może być jednak to, że jak do tej pory, w sprawie treści zapisów w Ustawie o ZP a dotyczących aktywności ruchowej społeczeństwa **nie zabrał głosu nikt z przedstawicieli kultury fizycznej**. Opinie w tej sprawie przedstawicieli innych środowisk są mikre i niekonkretne.

Wołam więc :

-Zadbajmy o należyte miejsce kultury fizycznej w kulturze narodowej, dajmy temu wyraz w przygotowywanej Ustawie o Zdrowiu Publicznym. Powinny to być zapisy konkretne, zobowiązujące władze do wypełnienia konstytucyjnego obowiązku „*popierania rozwoju kultury fizycznej*”.

-Naprawmy niewybaczalny błąd popełniony w niedalekiej przeszłości kiedy po ograniczonej konsultacji i protestach Komitetu Rehabilitacji, Kultury Fizycznej i Integracji Społecznej PAN oraz wielu wybitnych profesorów KF uchwalono kadłubową Ustawę o Sporcie, zlikwidowano Ustawę o Kulturze Fizycznej i usunięto z jej zakresu rekreację fizyczną.

-Dajmy właściwą interpretację konstytucyjnego zapisu, który mówi, że „*Władze publiczne popierają rozwój kultury fizycznej, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży*”. Odrzućmy wsteczną interpretację tego zapisu autorów ustawy o sporcie, którzy stwierdzili, w uzasadnieniu do tej ustawy, że „*Z obowiązującej Konstytucji RP wynika konieczność zasadniczego pozostawienia poza sferą reglamentacji publiczno-prawnych wszelkich przejawów kultury fizycznej społeczeństwa*”. Wydaje się, że grozi nam powtórzenie sytuacji, która już wielokrotnie miała miejsce w przeszłości

podczas prac nad ważnymi programami i ustawami dotyczącymi problemów zdrowia a mianowicie wykluczenie z tych prac przedstawicieli środowiska kultury fizycznej przy czym trudno powiedzieć czy jest to głównie za sprawą lekceważenia tej ważnej dziedziny czy niedostatecznej aktywności samego środowiska kultury fizycznej, które niedostatecznie dba o zbieżność tego co głosi, z tym co się robi.

Kultura fizyczna, czego dowodzić nawet nie wypada, może i powinna odegrać znaczącą, jeżeli nie główną rolę w promocji zdrowia, profilaktyce i krzewieniu zdrowego stylu życia. Powinno to znaleźć stosowne umocowanie w przygotowywanej Ustawie o ZP. Tymczasem z dotychczasowych doświadczeń wynika, że prace dotyczące spraw zdrowia są od dawna zdominowane przez środowiska lekarskie (znane i opisane zjawisko medykalizacji), które kompetentne w sprawach medycznych, sprawom kultury fizycznej nie potrafią nadać dostatecznej rangi i poprzestają na werbalnych i mało sprawczych konstatacjach i deklaracjach. Wydaje się, że nasze środowisko kultury fizycznej, mające tak wielu wybitnych specjalistów w zakresie promocji zdrowia i kultury zdrowotnej powinno być silnie reprezentowane w zespole przygotowującym projekty ustawy.

Tak jednak nie jest. Z tego co wiem, Zespół przygotowujący Ustawę o ZP już pracuje a nas tam nie ma. Mówi się też, że przecież projekt będzie poddany szerokiej konsultacji. Można jednak przewidywać, mając na uwadze dotychczasowe doświadczenia, że projekt Ustawy prawdopodobnie w trybie tej konsultacji zostanie skierowany do Ministerstwa Sportu i nie trafi do tych, którzy w tej sprawie mieliby coś do powiedzenia czyli przedstawiciele nauk o kulturze fizycznej. Tak bowiem było podczas preparowania ustawy o sporcie, której projekt został skierowany do konsultacji do polskich związków sportowych i stowarzyszeń kultury fizycznej, które uzależnione finansowo od Ministerstwa Sportu nie kwapiły się do wypowiedzania krytycznej opinii o zaproponowanych rozwiązaniach, były one także zainteresowane rozwiązaniami sprzyjającymi rozwojowi sportu wyczynowego, a nie jakimiś dla nich mglistymi marzeniami o powszechnej aktywności ruchowej. Z tego co wiem, projekt tej ustawy (o sporcie) nie był konsultowany z ośrodkami nauk o kulturze fizycznej (Komitet PAN, PTNKF, Akademe WF). Zgłoszone interwencyjnie opinie Komitetu Rehabilitacji, Kultury Fizycznej i Integracji Społecznej PAN, ZG SZS oraz wybitnych profesorów KF pozostały bez echa. Uchwalenie ustawy o sporcie, likwidacja ustawy o kulturze fizycznej i skreślenie z jej obszaru rehabilitacji fizycznej to szczególnie przypadek lekceważenia kultury fizycznej jako ważnej części kultury narodowej i przykład słabości środowiska kultury fizycznej – słabości którą należy przelamać. w debacie nad ustawą o zdrowiu publicznym.

Procedowanie w sprawie znanej ustawy o sporcie (i likwidacji ustawy o kulturze fizycznej) dobitnie dowodzi, że tryb standardowych konsultacji już nic nie poprawia.) Toteż uznaliśmy za stosowne aby uprzedzić bieg zdarzeń i sugerowaliśmy, że w sprawie prac nad ustawą o ZP i włączenia do tych prac

przedstawiciele kultury fizycznej, powinno odbyć się pilne spotkanie z Panią Pełnomocnik obu zainteresowanych Komitetów PAN.

Dowiadujemy się z satysfakcją, że takie spotkanie odbyło się podczas XIX posiedzenia Komitetu Zdrowia Publicznego PAN, podczas którego ustalono zasady współpracy ekspertów Komitetu przy tworzeniu Ustawy o ZP. Poniżej komunikat o tym ważnym spotkaniu :

W dniu 14 stycznia 2015 r. w siedzibie Wydziału V Nauk Medycznych PAN w Warszawie odbyło się XIV posiedzenie plenarne Prezydium Komitetu Zdrowia Publicznego PAN.

Na zaproszenie Przewodniczącego Komitetu gośćmi posiedzenia byli:

- Pani Beata Libera-Malecka – Sekretarz Stanu w Ministerstwie Zdrowia, Pełnomocnik Premiera ds. Ustawy o Zdrowiu Publicznym oraz**
- Pan Dariusz Poznański – Z-ca Dyrektora Departamentu Zdrowia Publicznego w Ministerstwie Zdrowia**

„Spotkanie dotyczyło współpracy ekspertów Komitetu Zdrowia Publicznego PAN w przygotowaniu i ocenie założeń do Projektu Ustawy o zdrowiu publicznym. Komitet realizuje w ten sposób zadania wynikające z Ustawy: „wykonywanie opinii, ocen, ekspertyz i prognoz dotyczących spraw istotnych dla planowania i

realizacji polityki państwa” i ” opiniowanie projektów aktów normatywnych dotyczących nauki i jej zastosowań” oraz z Regulaminu: „współdziałanie z organami rządowymi, w szczególności z Ministrem Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministrem Zdrowia, Ministrem Edukacji Narodowej i Radą Główną Nauki i Szkolnictwa Wyższego, w sprawach dot. ocen stanu, poziomu, priorytetów badawczych i kierunków rozwoju dyscyplin reprezentowanych przez Komitet”.

Chwała Komitetowi Zdrowia Publicznego PAN, który podjął taką inicjatywę. Szkoda tylko, że stracono doskonałą okazję do integracji wysiłków i na posiedzenie to nie zaproszono przedstawiciela Komitetu PAN ds. Rehabilitacji, Kultury Fizycznej i Integracji Społecznej.

Jednak nie wszystko jest stracone

Jeżeli wolno z pozycji tak skromnego podmiotu jakim jest Lider coś zaproponować to sędzę, że podobne spotkanie powinien szybko zorganizować Komitet PAN, w którego gestii znajdują się sprawy kultury fizycznej i który może czuć się upoważniony i powołany do zorganizowania stosownej debaty w środowisku naukowym kultury fizycznej pod hasłem „kultura fizyczna w Ustawie o Zdrowiu Publicznym” i wyniki tej debaty pod postacią pakietu podstawowych propozycji dotyczących podjęcia w Ustawie szeroko rozumianych problemów profilaktyki, promocji zdrowia, kultury zdrowotnej i fizycznej przedstawić przygotowującym Ustawę o ZP .

Dodajmy, że sprawa jest niezwykle pilna, bowiem MZ i Pełnomocniczka Rządu ds. Ustawy o ZP są zdeterminowane aby prace nad ustawą zakończyć jeszcze w tym roku.

Dodam, że zasadnicze tezy tego tekstu konsultowałem z wieloma wybitnymi przedstawicielami środowiska kultury fizycznej i uzyskałem ich całkowite poparcie i akceptację dla prezentowanego kierunku myślenia i propozycji dotyczących prac nad Ustawą o ZP.

Przypominam też, że wkrótce ukaże się kolejny (marcowy) numer Lidera, w którym postaram się nieco obszerniej przedstawić w miarę pełną dokumentację dotychczasowych prac nad Ustawą o ZP.

Lider3000@poczta.onet.pl
Www.lider.szs.pl

Zbigniew Cendrowski
Redaktor Naczelny

Spis treści Lider 290

Zbigniew Cendrowski

Drodzy czytelnicy

Do znudzenia wołam o konsolidację środowiska naukowego kultury fizycznej w sprawie prac nad Ustawą o Zdrowiu Publicznym

Jaka będzie Polska za 100 lat wg Friedmana

Prezentacja tomu VI Education of Tomorrow.

Since wducation in family to system aspects of education

Aktywność osób starszych i solidarność Międzypokoleniowa.

Statystyczny portret Unii Europejskiej 2012

Oświadczenie Rady w sprawie Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej (Rok 2012):

Beata Ruzik

Sprawozdanie z realizacji działań dotyczących promocji zdrowia w Przedszkolu nr 5, w Skierniewicach

Marta Pietrycha

Nadwaga i otyłość

Bartosz Urbański

Piłka nożna - nauczanie uderzenia piłki prostym podbiciem

Zbigniew Cendrowski

Rekomendacje

Prozdrowotne wieści z różnych portali

Jaka będzie Polska za 100 lat wg George,a Friedmana

Wyjściem do rozważań Friedmana jest kolejna wojna światowa, która ma wybuchnąć w dokładnie 24 listopada 2050 roku o piątej po południu). Zacytujemy niewielkie fragmenty odnoszące się do powojennej sytuacji Polski..(z książki „Następne 100 lat”)

...Polska będzie wielkim zwycięzcą i znacznie rozszerzy zasięg swojego panowania, chociaż poniesie największe straty spośród wszystkich uczestników konfliktu.... Turcja pozostanie liderem świata islamskiego, rządząc imperium targanym wewnętrznymi niepokojami, do których doprowadzi klęska.

...Polska mimo swojego zwycięstwa będzie rozgoryczona. Jej terytorium zostanie bezpośrednio najechane przez Niemcy i Turcję, Straty sięgną dziesiątków tysięcy ludzi..

...Polska infrastruktura zostanie zniszczona, podobnie jak gospodarka narodowa. Chociaż Polska zdoła się podźwignąć, wykorzystując swoje podboje do szybkiej odbudowy gospodarki, nadal będzie to gorzkie zwycięstwo...

...Na zachodzie Niemcy, historyczny wróg Polski, będą osłabione, upokorzone i urażone, natomiast Turcy, chwilowo w pobitym polu, zachowają swoje wpływy kilkaset kilometrów na południe na Bałkanach i w południowej Rosji. Polacy zajmą port w Rijece i utrzymają bazy w zachodniej Grecji, aby zapobiec tureckiej agresji u wejścia na Adriatyk...

...Co będzie zapewne najbardziej jęczące, Polska znajdzie się wśród państw odsuniętych od militarnego wykorzystania przestrzeni kosmicznej. Stany Zjednoczone nie zrobią dla niej wyjątku.

...Polska ustanowi konfederacyjny system rządów dla swoich dawnych sojuszników i będzie bezpośrednio rządzić Białorusią...Słaba ekonomicznie i wyniszczona przez wojnę, dzięki uzyskaniu nowych terytoriów z czasem zaleczy swoje rany...

...Pokonanie Francji i Niemiec przez Polskę zdecydowanie zmieni układ sił w Europie. W jakimś sensie zmierzch Europy atlantyckiej, który zaczął się w 1945 roku, zakończy się w latach pięćdziesiątych następnego stulecia. Na dłuższą metę Stany Zjednoczone nie będą zachwycone perspektywą prężnej, pewnej siebie Polski dominującej w Europie

... Turcy, zdając sobie sprawę z potencjalnej potęgi Polski, z radością zaakceptują bliższe związki z Waszyngtonem jako gwarancję swojego bezpieczeństwa...

XX Jubileuszowe Tatrzańskie Sympozjum Naukowe Edukacja Jutra. Zakopane 23-24 czerwca 2014 r

Prezentacja zawartości tomu szóstego (angielskiego)

Since education in family to system aspects of education

Od wychowania w rodzinie do systemowych aspektów kształcenia

Zgodnie z zapowiedzią kontynuuję prezentację dorobku Sympozjum. W tym numerze Lidera przypominam informacje ogólne oraz przedstawiam spis treści i wybrane fragmenty z tekstów tomu szóstego (angielskiego)

Since education in family to system aspects of education

Podobnie jak przy prezentacji tomów poprzednich podkreślam, że tylko lektura oryginałów (do czego zachęcam) może dać pełny obraz wiedzy zawartej w tej niezwykle interesującej publikacji.

Przy prezentacji tomu wydanego w języku angielskim miałem nieco problemów. Nie znam dobrze języka angielskiego więc nie mogłem odpowiedzialnie dokonać wyboru fragmentów. Podstawowe informacje ogólne oraz spis treści są w języku polskim a z poszczególnych artykułów zamieszczam pierwszą stronę każdego artykułu w wersji oryginalnej (angielskiej) a streszczenia dodatkowo w języku polskim. Z tego też względu mogłem popełnić jakieś błędy, za co przepraszam, pocieszając się jedynie tym, że kto język zna, bez trudu zrozumie o co chodzi i błędy mi wybaczy. (*Zbigniew Cendrowski*)

Całość wydawnictwa to 6 tomów, 2000 stron, ponad 200 artykułów.

Tematyka poszczególnych tomów :

1. XX LAT EDUKACJI JUTRA U STÓP GIEWONTU
2. OD TRADYCJI DO NOWOCZESNOŚCI. AKSJOLOGIA W EDUKACJI JUTRA
3. SYSTEMOWE ASPEKTY ORGANIZACJI SZKOLNICTWA W POLSCE
4. ASPEKTY EDUKACJI SZKOLNEJ
5. OD UNIWERSYTETU DO STAROŚCI. ASPEKTY EDUKACJI OSÓB DOROSŁYCH
6. EDUCATION OF TOMORROW. SINCE EDUCATION IN FAMILY TO SYSTEM ASPECT OD EDUCATION

SERIA: MONOGRAFIE EDUKACJA JUTRA ISBN: 978-83 61991-60-1

RADA NAUKOWA:

prof. dr hab. dr h.c. Kazimierz Denek - przewodniczący, dr hab. Władysława Łuszczuk - wiceprzewodnicząca, prof. dr hab. Ryszard Bera, prof. dr hab. Krystyna Duraj-Nowakowa, prof. dr hab. Ihor Dobryansky, prof. dr hab. Zenon Jasiński, prof. dr hab. Romuald Kalinowski, prof. dr hab. Wojciech Kojs, prof. dr hab. dr h.c. Zbigniew Kwieciński, prof. dr hab. dr h. c. Bronisław Marciniak, prof. dr hab. Janusz Mastalski, prof. dr hab. Tadeusz Maszczak, prof. dr hab. Juliusz Migasiewicz, prof. dr hab. Zbyszko Melosik, prof. dr hab. Katia Mitowa, prof. dr hab. Stanisław Palka, prof. dr hab. Ryszard Parzęcki, prof. dr hab. Józef Pólturzycki, prof. dr hab. Andrzej Radziewicz -Winnicki, prof. dr hab. dr h.c. Bogusław Śliwerski, prof. dr hab. Kazimierz Wenta, prof. dr hab. Edward Włodarczyk, prof. dr hab. dr h.c. Mikola Zymomrya, prof. dr hab. Kazimierz Żegnałek, dr hab. Zygmunt Bąk, dr hab.

Małgorzata Cywińska, dr hab. Jan Grzesiak, dr hab. Anna Karpińska, dr hab. Grzegorz Kiedrowicz, dr hab. Maria Kozielska, dr hab. Pola Kuleczka, dr hab. Janusz Morbitzer, dr hab. Ryszard Paczkowski, dr hab. Jadwiga Uchyła-Zroski, dr Jerzy Kopel, dr Janina Minkiewicz-Najtkowska, dr Aleksandra Kamińska.

RECENZENCI: **prof. dr hab. Krystyna Duraj-Nowakowa dr hab. Jan Grzesiak**

Redakcja i korekta: **Jacek Surzyn, Aleksandra Kamińska**

Copyright by Wyższa Szkoła „Humanitas” w Sosnowcu

ISBN: 978-83-61991-79-3

Wydawca: Oficyna Wydawnicza „Humanitas” ul. Kilińskiego 43 41-200 Sosnowiec

wydawnictwo@humanitas.edu.pl;

dystrybucja@humanitas.edu.pl;

www.humanitas.edu.pl

Projekt okładki : **Bartłomiej Dudek. W projekcie okładki wykorzystano zdjęcia autorstwa Jana Adama Malinowskiego przedstawiające** : tom I – Widok na Kalatówki , tom II - widok na Giewont, tom III - widok na Świnicę, tom IV - widok na Kościelec, tom V - widok na Tatry z okolic Bukowiny Tatrzańskiej, tom VI – Rusinowa Polana

Wydanie I

Publikacja została dofinansowana przez:

Wyższą Szkołę Humanitas w Sosnowcu, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wyższą Szkołę Pedagogiki i Administracji im. Mieszka I w Poznaniu, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet Rzeszowski, Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Przyrodniczo -Humanistycznego w Siedlcach, Uniwersytet Opolski.

Sosnowiec 2014

Druk:

Sowa Sp. z o.o. ul. Hrubieszowska 6a, 01-209 Warszawa www.sowadruk.pl

Łamanie: Joanna Skorosz i Artur Bednarz

Edukacja Jutra, Tom VI angielski

Since education in family to system aspects of education

Od wychowania w rodzinie do systemowych aspektów kształcenia

Spis treści

Wstęp

Małgorzata Cywińska

Współczesna ponowoczesna rodzina jako „rodzina ryzyka” 19

Część I. Rola rodziny w wychowaniu dzieci i młodzieży

Krystyna Duraj-Nowakowa

Przestrzeń działalności pedagogicznej w optyce całościowej..... 25

Joanna Lorenc, Monika Miczka-Pajestka

Personalistyczne spojrzenie na wychowanie. Obszary humanizmu 35

Iwona Samborska

Indywidualne i społeczne wyznaczniki wartościowania w świecie dziecka.....	47
Anna Kowal-Orczykowska	
„Tacierzyństwo” - czyli o wizerunku współczesnego ojca. Między biologią a kulturą	57
Teresa Parczewska	
Dom rodzinny jako nie/miejsce zamieszkania. Perspektywa dorosłego.....	69
Danuta Szeligiewicz-Urban	
Zastosowanie Konferencji Grupy Rodzinnej w pracy z niepełnosprawnym i jego rodziną	79
 Część II. Wychowanie i jego zagrożenia w szkole jutra	
Małgorzata Cywińska	
Twórcza aktywność werbalna dzieci.....	93
Karolina Kaliszewska, Teresa Żółkowska	
Edukacja do różnorodności	107
Zenon Jasiński	
Postawy nauczycieli wobec „Innych” i edukacji międzykulturowej.....	121
Barbara Grzyb	
Wspólna przestrzeń szkoły integracyjnej w interpretacji uczniów pełno- i niepełnosprawnych.....	137
Dorota Domińska-Werbel	
Temperamentalne uwarunkowania strategii radzenia sobie młodzieży Gimnazjalnej w sytuacji konfliktu społecznego.....	151
Izabela Plieth-Kalinowska	
Agresja wobec dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w środowisku rówieśniczym	163
 Część III. Aspekty dydaktyczne edukacji jutra	
Urszula Ordon	
Nauczyciel wobec zadań edukacyjnych przedszkola i szkoły	181
Aleksandra Kamińska	
Sposoby pozyskiwania informacji przez młodzież ze źródeł internetowych.....	191
Mariusz Przybyła, Sylwia Polcyn	
O kontekstach edukacyjnych współczesnych gier komputerowych	203
Dorota Ciechanowska	
Odpowiedzialność studentów w uczeniu się głębokim.....	215
Wojciech Wiesner, Bogusław Ogrodnik	
Wzorce osobowe w edukacji pływackiej	227

Część IV. Profilaktyka zdrowotna w edukacji jutra

Mariola Wojciechowska, Monika Szpringer, Justyna Kosecka

Zdrowie i aktywność fizyczna w świadomości młodzieży
- wybrane problemy 245

Piotr Oleśniewicz, Mariusz Soltysik

Organizacyjno-prawne i ekonomiczne aspekty turystyki
szkolnej w Polsce. Aktualne tendencje i rozwiązania..... 257

Jana Juriková, Robin Havelka

Zachowania żywieniowe kobiet w ciąży - pacjentek poradni
dla kobiet w ciąży w Brnie (Republika Czeska).....267

Monika Szpringer, Mariola Wojciechowska, Justyna Kosecka,

Ewa Barańska Znajomość zaburzeń odżywiania związanych z bulimią
wśród młodzieży szkół średnich w Polsce 279

Część V. Uniwersytet jako instytucja kształcąca

Małgorzata Kabat

Uniwersytet jako środowisko edukacji nauczyciela 295

Anna Dudak

Studia pedagogiczne w opinii maturzystów307

Ihor Dobryansky, Vadim Ryzhykov

Metodologia kształcenia zawodowego specjalistów na poziomie
magisterskim. Podejście systemowe..... 317

Ewa Kochanowska

Wybrane problemy weryfikacji efektów kształcenia kandydatów
na nauczycieli w kategorii kompetencji społecznych329

Katarzyna Czepiel

Innowacje w programie praktyk pedagogicznych. Realizacja projektu
„Przez praktykę do zawodu - program praktyk pedagogicznych
w Wyższej Szkole Humanitas" 341

Część VI, Instytucjonalne aspekty kształcenia

Ihor Dobryansky, Iwan Zymomrya, Lesia Shahala, Ruslana Żowtani

Konsensus między potrzebami osoby, społeczeństwa i państwa
jako gwarancja sukcesu modernizacji narodowego systemu edukacji.....355

Marzanna Pogorzelska

Kiedy dyskryminacja puka do drzwi szkoły. Reakcja instytucji oświatowych
na sytuację konfliktu lokalnego..... 367

Varia

Mykola Zymomrya, Oleksandra Nimylovych, Władysław Grzeszczuk,

Lesia Shahala

Wkład osób duchownych w rozwój myśli edukacyjnej w Galicji

Olha A. Kvasnitska

Metodologiczne kierunki reformowania i udoskonalania
regulacji prawnych działalności budowlanej na Ukrainie.....395

Preface

Małgorzata Cywińska

/dr hab.; Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu/

Contemporary post-modern family as the "family of risk"

The contemporary family is a post-modern one. Unfortunately, it is frequently a dysfunctional family which fulfils its basic roles (bio-psychical, economic, so-cio-determining, socio-psychological) with great difficulty or in a "distorted" way. Such a family, called by D. Elkind the "permeable" family, lacks clarity and stability as to the number and "quality" of parents, the formal type of their relationship, as well as the division of e.g. economic or socio-psychological functions.

The modern family is a family implicating differences in the quality of childhood. On one hand, modern families are sometimes affected with unemployment, often connected with social and economic poverty, which in turn frequently involves deviant or pathological behavior (e.g. alcohol abuse). Children from such families tend to be "low quality" children (homeless children, poor children, children of the streets). On the other hand, the modern family is characterized by permanent time shortage; overworked family members are oriented towards success, career, self-realization. In success-minded families children are also brought up to achieve success; they are under pressure to "win" and are put on the path of excessive ambition. "It is such parents who pack their children's timetables with ballet and fencing classes, football and Spanish, regardless of whether the child actually likes it all or not, because it looks good in the CV which is to secure them a place in the best schools and a job in the best corporations." Children from such families are called the "high quality" children or "consumer children" who function according to their parents' plan. They are often provided excessively with materialistic values that sometimes distort their lifestyles.

The modern family is also more and more plagued with divorce, conflict, Euro--orphanhood. It is characterized by the constant necessity to adapt to changing conditions and to undertake new, often burdening and stressful tasks and duties.

As a result, the modern family is predominantly threatened by:

- relationship crisis evoking the category of "de-anchoring process", i.e. the breakdown of emotional bonds between parents and children and the remaining family members;
- family disintegration resulting from divorce, conflict, or economic migration of one parent or both parents and their living abroad;
- child neglect stemming from various reasons (poverty, unemployment, parents' job-related mobility);
- loneliness of children (caused by parents' divorce, Euro-orphanhood, poverty, parents' preoccupation with professional careers in well-off families);
- pathologies of family life (alcohol abuse, drug abuse, etc.);

- eroding the authority of parents, sense of being lost, confusion of both children and adults in relation to the system of values;
- depriving children of their natural need of security and the resulting distortions in shaping their personalities.

In the contemporary post-modern family, especially the one that functions in the hectic rhythm of everyday modern life, self-reliance is often imposed on children; "children are treated as competent in coping with life challenges, as not needing support."

The picture of the modern family sketched above, giving rise to many unsettling reflections, should be complemented with the characteristics of "super-modern child" in a modern society as given by the German sociologist U. Beck. These are:

- the necessity for the child to adjust to a new form of family life, without one parent or both parents;
- the child's considerable self-reliance - his or her reflectiveness through participation in domestic duties;
- the child's ability to co-ordinate - independently of the parents - various types of activity, arrange timetables for his or her leisure time and find his/her own time rhythm separate from the family rhythm;
- development of own spectrum of activities by the child, especially during parents' absence;

life on "island (*island areas*)" and arranging own complex social relations by the child (friendship or group relations);

- increasing independence in shaping the child's own biography (course of education, course of life), developing and integrating one's life history in a reflexive manner;
- lack of choice of e.g. the child's family situation; this necessitates the development of self-agency adequate for the situation;
- aspiration to meet the expectations of adults.

This considerable self-reliance accentuated in the above-presented features of the "supermodern child" has got its advantages but also involves certain threats, such as degeneration of family bonds, loss of traditional authorities, the child's loneliness, confusion in the criteria used for determining values and in the rules of social intercourse, non-fulfilment of the child's needs connected with health, psychology and intellectual development, sometimes also material needs. The blocking of such needs also happens for the previously mentioned reasons, such as parents' unemployment, poverty, divorce, prolonged absence from home due to professional mobility, or loosening of family bonds in both wealthy and poor families. Deprivation of the above-mentioned needs brings in the states of frustration and stress, whose consequence is the occurrence of strong emotions in children: fear, anxiety, anger, and also physiological changes, somatic distress, troubles with concentration, apathy or aggression, most often displayed towards peers.

It should also be mentioned that aggressiveness and initiating interpersonal conflicts by children may be a symptom of their abuse in the family. There is a proven connection between the phenomenon of child abuse and the functioning of a family in certain social conditions. Unfortunately, post-modern reality often "opens the door wide" to physical and psychical harm and neglect and other forms of violence towards children. The generally recognized perspective of understanding child abuse in the family indicates that such phenomena and social problems as unemployment, poverty, difficult socio-economic conditions, early parenthood, problems with addictions, excessive expectations weaken the quality of parenting and increase life stress considered to be the primary risk factor for the child abuse problem in the family.

In the context of the outlined characteristic of the post-modern family it seems right to call it - after S. Kawula, J. Braġiel and A. Janke - the "family of risk" or "dangerous family." Realizing the difficulties that the modern family must cope with we should ask ourselves the question what should be done to transform it into the "vital family," i.e. the one fulfilling the needs of all its members, activating their abilities and offering chances of self-realization.

Part I

Task of family in education of children and youth

Krystyna Duraj-Nowakowa

/prof, dr hab; Akademia "Ignatianum" in Kraków/

The area of pedagogical activity in holistic optics

Przestrzeń działalności pedagogicznej w optyce całościowej

Many years conditionality of choices of personally preferred paradigms of social--pedagogical systemological cognition from among so called "great themes," as well as extensive (wide) studies of the literature, particularly interdisciplinary, and personal attempts of numerous applications of paradigms/approaches for both qualifications (philological and pedagogical) on application of arbitration analyzed problems here, solved mentally and/or empirically, all of these have been ground as sources at bases of consideration included in description of their results.

There is here peculiar vision of author on the unrestricted area for educational sphere, and also in widely systemological meaning comprehended as pedagogical area. Therefore, there is not able to deal with restricting understood problems for only education itself, it means to the question of teaching. It includes extensive changes of pedagogical activities, what ordinarily define education in the wide sense, that is the protection, preventive maintenance and therapy, even socialization, and/or resocialization.

Present and important problem of pedagogical area in the educational activity, socially-protective and the other changes related to sub-discipline of our discipline, takes a stand as the object of attention in philosophical and often in sociological, political and psychological literature. It takes place other formulations or names, for example: cultural area, educational field or educational environment.

Keywords: choice the theme of research, analysis of research

Abstract: The introduction to this chapter is shown personal and social-pedagogical motives for choice the subject and for solve problems. Authoress' referring to the interdisciplinary literatures interpretations assemble attention on the three questions: 1. peculiar area of pedagogical activities; 2. components of structure in the area of pedagogical activities; 3. function of the areas in scientific thinking and pedagogical activity teachers and educators. The conclusions appeal to classic conceptualization of aims didactic activities, which can help in their transformation, transfer and application on the ground of educational system which seems to need this processes.

Słowa kluczowe: wybór tematu badań, analiza badań

Streszczenie: Wprowadzenie do rozdziału polega na ujawnieniu osobistych i społeczno-pedagogicznych motywów wyboru tematu i rozwiązywania problematyki analiz. Autorskie interpretacje pozyskanej z interdyscyplinarnej literatury materiałów skupiają uwagę na trzech zagadnieniach: 1. osobliwości przestrzeni działań pedagogicznych; 2. komponenty struktury przestrzeni działań pedagogicznych; 3. funkcjonowanie przestrzeni w myśleniu naukowym i działaniu pedagogicznym nauczycieli i pedagogów. Sens konkluzji wywiedzionych z toku rozmyślań tkwi w odwołaniu się do klasycznej conceptualizacji celów działania dydaktycznego, które mogą pomóc w ich transformacji, transferze i aplikacji na gruncie także systemu wychowania, który wykazuje takie zapotrzebowanie.

Joanna Lorenc

/dr; Akademia Techniczno-Humanistyczna in Bielsko-Biała./

Monika Miczka-Pajestka

/dr; Akademia Techniczno-Humanistyczna in Bielsko-Biała./

Personality-based view on upbringing.. Areas of humanism
Personalistyczne spojrzenie na wychowanie. Obszary humanizmu.

Consideration or seeing and understanding a human being in the socio-cultural relations and from the perspective of surrounding reality has always been discursive in character. It has become a base of speaking about a human as "the one who was shaped" in particular time space and performs in this space one role or another. Since ages it has been emphasized that human is problematic and all what had been said or written about him is a subject of constant discussion carried out in so-called "concern for human being." Still, as Martin Heidegger writes "what's the matter of the concern' if not to bring a human the essence of his nature (den Menschen wieder sein Wesen zurückzubringen). And what does it really mean if not to make a human (homo) become human (humanus) again? So in the heart of such a way of thinking the term *humanitas* lies, as humanism means: consider and concern about (Sinnen und Sorgen) a human to be human and not inhuman which means to be beyond his nature. Where then does a human's humanity lie? It lies in a human's nature. And what if upbringing becomes essence of "being?"

One may say that such a perspective was taken by the personalistic movement focusing on a developing and maturing person marked by the necessity of self-determination and coursing of one's actions toward values. This explains the importance of the role and meaning of upbringing process in shaping of a human and making present of his humanity.

Keywords : personalism, education, areas of humanism

Abstract ; In the chapter there has been presented and widely considered the vision of a Human, its development and the process of education, provided by the representatives of the personality-based mainstream. Among others, such issues have been indicated as: understanding and perception of a Human as a person, the functioning of "the phenomenon of a human" formula, the development of the personality in the process of education, the role of educators and self-improving. The personality-based point of view has been treated as a specific program focused on implementing a number of principles of classical humanism, particularly in terms of practical human development. The axis of reflections has become a thesis of the high importance of a personal development in the perspective of humanity as well as interpreting a person only in a context of humanity.

Słowa kluczowe: personalizm, wychowanie, obszary humanizmu

Streszczenie: W rozdziale przedstawiony i rozważony został sposób widzenia człowieka, jego rozwoju i procesu wychowania, prezentowany przez przedstawicieli nurtu personalistyczne-go.

Wskazano między innymi na takie kwestie, jak: postrzeganie i rozumienie człowieka jako osoby, funkcjonowanie formuły „fenomenu ludzkiego”, rozwój osobowości w procesie wychowania, rola wychowawcy czy doskonalenie siebie. Myśl personalistyczną potraktowano jako swoisty program realizujący szereg zasad klasycznego humanizmu, zwłaszcza w zakresie praktycznego rozwoju człowieka. Osią rozważań stało się twierdzenie o wadze rozwoju osoby w perspektywie ludzkości oraz o jej postrzeganiu jedynie wobec ludzkości.

Iwona Samborska

/dr; Uniwersytet Śląski in Katowice/

Individual and social determinants of valuing in the world of a child

Indywidualne i społeczne wyznaczniki wartościowania w świecie dziecka

Value in humanities is associated with something that is appreciated by an individual and that is of great importance for him or her. Value may take a form of an object, idea or institution that takes an important role in its subject's life. Values are opinions that something is desirable. Values organize experience and direct behavior. They become stimuli to activities that are manifested in the following spheres: maximization of pleasure and minimization of distress; acquiring, remembering and processing information about the world in the context of homogeneous notion systems; sense of belonging or affiliating; and positive self-assessment.' Values are manifested in thinking, emotions and behavior. They may be found on different levels of generalization and refer to general and socially important constructs (achievements, power and affiliation).

From a perspective of the personality theory referred to as the cognitive and experience-related theory of "me," values are present on two levels; verbal (conscious) and experience (pre-conscious) ones. Both levels are rooted in separate notion systems that differ in contents and function according to different rules. Values organize experiences in the world of life. They become important determinants that affect assimilation of new experiences and emergence of new beliefs. Due to values a human being automatically reacts to the world and automatically attributes some meaning to experiences. A human being specifically perceives, remembers, feels and behaves in relation to the world.

Keywords: experiencing values, value determinants, a child

Abstract: This text presents an attempt to conceptualise research into individual and social identifications of valuing in the world of children. The very issue of experiencing values is discussed from a cognitive and experience-related perspective of "me." The world of children's values available to children's experiences is highlighted issues related to the access to this world are discussed, sensible structures within this world are determined and units subjects to analysis are found. The final part of the chapter focuses on some general perspective of children's experiencing and living with values, which results from authoress own research.

Słowa kluczowe: doświadczanie wartości, wyznaczniki wartości, dziecko

Streszczenie: W tekście przedstawia się próbę konceptualizacji badań w zakresie identyfikacji indywidualnych i społecznych wyznaczników wartościowania w świecie dziecka. Problem doświadczania wartości ujmuje się z perspektywy poznawczo-przeżyciowej teorii „ja”. Wskazuje się na świat wartości dziecka dostępny jego doświadczeniom oraz nakreśla problem związany z dostępem do tego świata, wyznaczeniem sensownych struktur w jego obrębie oraz ustaleniem jednostek analizy. W końcowej części prezentuje się perspektywę uogólnioną w zakresie doświadczania i przeżywania wartości przez dziecko będącą efektem badań własnych.

Anna Kowal-Orczykowska

**"Dadhood"- that is, the image of the modern father. Between biology and culture
„Tacierzyństwo"- czyli o wizerunku współczesnego ojca. Między biologią a kulturą**

Dadhood - it's a little bit funny, colloquial or maybe just positive thoughts evoking term analogical to motherhood. Neologism. However, linguistically correct would be rather the term "fatherhood." But fatherhood is traditional, one can even say patriarchal. Nowadays social trends that are happening now right in front of our eyes are to some extent revolutionary, different from what was known so far. They also refer to non-traditional male characteristics - that is not to respect, composure, a sense of authority a father should evoke, but to sensitivity, empathy or the ability to actively look after a small child - the characteristics which are now expected from men. In June 2013 a new law concerning parental leaves came into force - it was named paternity leave, in which the father may be the main caregiver of the baby instead of the mother for even up to 40 weeks, in place of the previous 14 weeks. Is this idea an experiment on the living body of society, a revolution? Or maybe just normalizing the situation, referring to the characteristics that have always existed in men, which the historical turmoil did not allow to activate? This chapter is an attempt to look at the image of the modern father, and thus to some extent the modern family - in the context of social change i.e. the introduction of the so-called paternity leave.

The chapter is to verify some of the stereotypical views and at the same time introduce popular now viewpoints on performing such an important social role i.e. parental role. Naturally the chapter refers to such categories as masculinity and femininity, because they determine the socially sanctioned roles. The paper also presents a quantitative research on the perception of men deciding on paternity leave, or simply caring for their children, when their partner works. Are we ready for the change?

Keywords: fatherhood/dadhood/paternity, image, crisis of fatherhood, masculinity, femininity

Abstract: This chapter is an attempt to look at the image of the modern father and the modern family - in the context of some social change. The chapter has to verify some of the stereotypical views and at the same time introduce popular now positions on performing such an important social role which is the parental role. Inevitably, the chapter refers to categories such as masculinity and femininity, because they determine the socially sanctioned roles. This chapter presents a quantitative study on the image of modern fatherhood.

Słowa kluczowe: tacierzyństwo/ojcostwo, wizerunek, kryzys ojcostwa, męskość, kobiecość

Streszczenie: Rozdział jest próbą przyjrzenia się wizerunkowi współczesnego ojca i - tym samym w jakimś stopniu - współczesnej rodziny w kontekście zmiany społecznej, jaką jest wprowadzenie tzw. urlopu tacierzyńskiego. Rozdział ma na celu zweryfikowanie niektórych stereotypowych poglądów 'jednocześnie przedstawić popularne obecnie stanowiska dotyczące pełnienia tak ważnej roli społecznej, jaką jest rola rodzicielska. Siłą rzeczy rozdział odnosi się do takich kategorii, jak męskość i kobiecość, gdyż wyznaczają one społecznie usankcjonowane role. Praca została opatrzona badaniami ilościowymi na temat postrzegania mężczyzny decydującego się na urlop tacierzyński czy po prostu opiekującego się potomstwem, w sytuacji gdy partnerka pracuje zawodowo.

Teresa Parczewska

/Dr hab.; Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej in Lublin/.

Family home (not) as a place of dwelling. An adult's perspective

Dom rodzinny jako nie/miejsce zamieszkania. Perspektywa dorosłego

The family home is a special place for any person, as it is where they acquire the skills indispensable in social life, learn about values, cultivate traditions and are introduced into the sphere of broadly understood culture. The fact of having or not having a home marks one for life. The beginning of getting to know the world, growing into one's surroundings, starts with the landscape seen from the windows of one's own home. As J. Tischner stresses, "A person asked where they come from points to their home. Home is a person's nest. It may be said that it is an invaluable place for the shaping of a person's identity, which is comprised of images, sounds, colours, gestures, words, emotions and experiences, first lullabies and games saved in one's consciousness.

In W. Wójcik's reflections, the following may be read: "Since the beginnings of civilization, home has meant not only a physical shelter, but mainly the spiritual side of human existence; it transcended the natural order (though rooted in it) and allowed for the organization of communal life, thanks to which humans could overcome their biological limitations, discover their deeper nature, become equal partners of the natural world and were able to co-exist safely with it.

A number of studies have been published on the topic of home; therefore, it is difficult to be sure one is making an original contribution to this broad issue. In the present chapter, I shall attempt to comprehend and describe the phenomenon of the family home seen from the perspective of adults. An insight into this subject matter sheds light onto the essence of the addressed issue.

Keywords: family home, space, place, narratives

Abstract: Home is an invaluable place for the shaping of a person's identity, which is comprised of images, sounds, colours, gestures, words, emotions and experiences, first lullabies and games saved in one's consciousness. The level of one's needs satisfied by their home usually depends on the condition (material, microsocial, cultural) of a given home, on the place it is assigned within a given culture among other social, economic and political institutions as well as on the condition of a given society. In the present chapter, I make an attempt to comprehend and describe the phenomenon of the family home seen from the perspective of adults.

Słowa kluczowe: dom rodzinny, przestrzeń, miejsce, narracje

Streszczenie: Dom jest miejscem bezcennym dla kształtowania się tożsamości osoby ludzkiej, na którą składają się zachowane w świadomości obrazy, dźwięki, kolory, gesty, słowa, odczucia i doznania, pierwsze kołysanki i zabawy. Stopień zaspokajanych przez dom potrzeb człowieka zależy na ogół od kondycji danego domu (materialnej, mikrospołecznej, kulturowej), od wyznaczonego mu miejsca w danej kulturze wśród innych instytucji społecznych, ekonomicznych, politycznych oraz od kondycji danego społeczeństwa. W rozdziale podejmuję próbę zrozumienia i opisanie fenomenu domu rodzinnego, widzianego z perspektywy osób dorosłych.

Danuta Szeligiewicz- Urban

/dr; Wyższa Szkoła Humanitas in Sosnowiec./

Application of the Family Group Conference Method working with disabled and their families

Zastosowanie Konferencji Grupy Rodzinnej w pracy z niepełnosprawnym i jego rodziną

Keywords: person with a disability, social inclusion, Family Group Conference

Abstract: The authoress of the chapter points to a broad view of issues related to the support of families with problems of social adaptation, determined by the actions of the Family Group Conference. She indicates the objectives and tasks of the coordinator and families involved in the FGC and the social integration of children with difficult background and children with disabilities, and indicates the formation of a natural social environment conditions for their development, learning, work and leisure. The authoress relates to humanist values, but stresses the isolation and discrimination of those people today. In the model-specific approach of FGC, the family discusses the needs of the child and develops a recovery plan that will cover all identified problems, while the control of the plan is carried out both by the family and social institution. The authoress points to the need to apply the FGC to groups of families with disabled children. In conclusion stresses the commonalities of the Family Group Conference with a Child Protection Conference.

Słowa kluczowe: osoba niepełnosprawna, integracja społeczna, konferencja grupy rodzinnej
Streszczenie: W rozdziale autorka wskazuje na szerokie ujęcie problematyki wspierania rodzin z problemami związanymi z adaptacją społeczną, wyznaczane przez działania Konferencji Grupy Rodzinnej. Wskazuje na cele i zadania koordynatora oraz problemy rodzin zaangażowanych w proces KGR, społecznej integracji dzieci z trudnych środowisk oraz dzieci niepełnosprawnych, jak również na tworzenie w naturalnym środowisku społecznym warunków dla ich rozwoju, nauki, pracy i spędzania czasu wolnego. Autorka zwraca się w rozdziale ku humanistycznemu nurtowi na rzecz osób niepełnosprawnych, podkreślając jednakże izolację i dyskryminację tych osób w dzisiejszych czasach. Ukazuje swoiste ujęcie modelu KGR, w którym to przede wszystkim rodzina omawia potrzeby swoje i dziecka oraz opracowuje plan naprawczy, który będzie odnosił się do wszystkich zidentyfikowanych problemów, a kontrola realizacji planu jest prowadzona zarówno przez rodzinę, jak i instytucję socjalną. Autorka wskazuje na potrzebę zastosowania metody KGR w grupach rodzin z dziećmi niepełnosprawnymi. Na zakończenie podkreśla znaczenie związku Konferencji Grupy Rodzinnej z Konferencją Ochrony Dziecka.

Part II

Education and dangers in school of tomorrow

Małgorzata Cywińska

/dr hab.; Uniwersytet im. Adama Mickiewicza in Poznań/

Creative verbal activity of children

Twórcza aktywność werbalna dzieci

In his characterization of the notion of creativity M.I. Stein demonstrates that creativity is a process that results in novelty which is accepted as tenable or useful by a group of others at some point in time. In the presentation of that notion W. Okoń also stresses that "creativity is the process of human activity that produces new and original output evaluated at a given point in time as socially valuable [...]."Such an understanding of creativity represents the objective (elitist) approach accentuating the social function of a creative product, the degree of its novelty and its significance for the entire society, or even humankind.

The creative activity of children fails to meet the above-listed criteria, and therefore according to the elitist-objective approach mentioned above the phenomenon of creation is absent in children. With relation to children, the personal function of the creative process and its significance for the development of the creator's personality should be taken into

consideration. In that context, there are two approaches which we may apply to the creative activity of children: the subjective-humanistic one and the realistic one.

According to the subjective-humanistic approach, children are certainly creative. R. Gloton, C. Clero and M. Przetacznik-Gierowska assert that a child is a natural creator, and the essence of its creativity is not that the solutions he or she comes up with are better but the fact that they are "different," i.e. new and at the same time useful for the child itself. T.M. Amabile concludes that "everything that a child does or says may be considered creative if it meets two criteria. Firstly, it must really differ from everything that the child has done [...], seen or heard.

Keywords: creative nature of language, features of child's creative activity, child linguistic development, developing children's language skills, creative use of language by children

Abstract: Various approaches to creative activity can be found in theoretical reflection: the elitist-objective approach which assumes that children are not creative as they do not create anything new or valuable [for society or humankind]; the subjective-humanistic approach demonstrating that children are creative and their creative practices have all the features ascribed to proper creative activity; and the realistic approach stressing that children are creative in certain spheres only, particularly in arts (visual art, music, drama). When analysing children's creativity one should take into consideration the personal function of the creative process and its importance for the development of the creator's personality. Therefore, the essence of the child's creativity is the novelty and usefulness of the created solutions for the child itself. Language activity of children is an important form of creative behavior. One of the basic features ascribed to language is its creative nature. Combinatorics, being a fundamental for creative activity, enables free combination of elements which may assume the form of transforming already known structures or developing entirely new ones. The openness of the language system allows for countless combinations. The creative use of language is manifested in the ability to formulate new words, sentences or texts and in the ability to match the form of utterance to the context and speaker. Stimulating the verbal creativity of children through certain educational activities offered by teachers and educators is of vital importance. The basic forms of children's verbal creative output include questions, simple sayings, riddles, stories, rhymes, counting rhymes, poems and tales. Children have a ludic attitude to language connected with joy, satisfaction and pleasure and also with the need to express themselves and their existence.

Słowa kluczowe: twórczy charakter języka, cechy działalności twórczej dzieci, rozwój językowy dzieci, kształcenie sprawności językowych dzieci, twórcze użycie języka przez dziecko

Streszczenie: W refleksji teoretycznej spotykamy różne ujęcia twórczości: podejście elitarno--przedmiotowe przyjmujące, iż dzieci nie są twórcze, gdyż nie tworzą niczego cennego i nowego; podejście podmiotowo-humanistyczne wykazujące, iż dzieci są twórcze, a ich aktywność kreatywna ma wszelkie cechy przypisywane działaniom twórczym oraz podejście realistyczne akcentujące, iż dzieci są twórcze w pewnych dziedzinach, szczególnie w sztuce (plastyka, muzyka, dramatyzacja). W odniesieniu do dzieci należy rozpatrywać funkcję osobistą procesu tworzenia i jego znaczenie dla rozwoju osobowości twórcy. O istocie twórczości dziecka stanowią więc rozwiązania nowe i użyteczne dla samego dziecka. Istotną formą aktywności twórczej dzieci jest ich aktywność językowa. Jedną z podstawowych cech przypisywanych językowi jest jego twórczy charakter. Kombinatoryka, będąca podstawą działalności twórczej, umożliwia dowolne zestawianie elementów, które mogą przyjmować formę przetwarzania struktur znanych lub wytwarzania nowych. Na dokonywanie rozmaitych kombinacji zezwala otwartość systemu językowego. Twórcze używanie języka przejawia się zarówno w wytwarzaniu nowych wyrazów, zdań, tekstów, jak i w umiejętności dostosowywania wypowiedzi do

sytuacji i właściwości słuchacza. Niezwykle istotne jest stymulowanie twórczej aktywności werbalnej dzieci poprzez określone oddziaływanie środowiska dydaktyczno-wychowawczego. Do podstawowych form dziecięcej twórczości werbalnej należą pytania, proste powiedzonka, zagadki, historyjki, opowiadania, rymowanki, wyliczniki, wierszyki, bajki. U dzieci występuje ludyczny stosunek do słowa łączący się z radością, satysfakcją, osobistą przyjemnością, a także potrzebą wyrażania siebie i swego istnienia.

Karolina Kaliszewska

/mgr; Uniwersytet Szczeciński./

Teresa Żółkowska

/dr hab.; Uniwersytet Szczeciński/

Education for diversity

Edukacja do różnorodności

Contemporary education, and that term includes the education of students here, is currently facing an enormous challenge, resulting from the challenges created for it by the reality of the contemporary world. The new culture and globalization are favorable for the adoption of new values and patterns of life, and, *ipso facto*, the perception of social phenomena, including disability, in different manners. The reality of the contemporary world creates conditions for noticing and accepting otherness and diversity, and also the possibilities of education against social stereotypes.

One of the first definitions of a stereotype was put forward by Walter Lippmann, arriving at the conclusion that this term denotes an inclination for the part of people to perceive individuals or artifacts as similar upon the basis of common qualities. In accordance with the opinion of Lippmann, the contents of stereotypes are pre-determined by culture, and this is culture that defines which part of the social information reaching us from the environment ought to be noticed, and which part ought of it to be ignored. Such an interpretation of this notion was developed within the frameworks of the research conducted since the 1970s in the social-cognitive perspective. One of the most popular definitions of this trend was put forward by Ashmore and Del Boca. These authors adopt the assumption that a stereotype is a collection of convictions concerning the attributes of a certain group of people. It is also these same authors that introduce a distinction between cultural and individual stereotypes. A cultural stereotype describes instances to be followed which are universal or disseminated in a given community, whereas an individual stereotype is relevant to the convictions of an individual concerning the properties of a given group. In accordance with the opinion of A. Kwiatkowska, social stereotypes are the cognitive schemes which consist of knowledge and convictions.

Keywords: stereotype, diversity, education

Abstract: In reference to researches outcomes it might be concluded that in the modern society one may observe the constantly rising approbation to each and every activity that promotes subjectivity, respect for individual dignity and giving the chances for equal opportunity for disabled persons, yet from the other hand the low tendency for personal engagement in the support of disabled might also be observed. It is recommended to take up such educational activities that are aimed at changing the attitude toward disabled, especially the attitudes of those who in the near future will become tutors and educators. The ultimate aim of such activities should be a right education of a person who understands the modern world and is able to accept the diversity, is ready to accept the changeability, and to experience the

diversity. What is more, good education allows to respect other cultures, social group and other people in general.

Słowa kluczowe: stereotyp, różnorodność, edukacja

Streszczenie: Z badań i codziennych obserwacji wynika, że we współczesnym społeczeństwie możemy zaobserwować z jednej strony stale wzrastającą aprobatę dla wszelkich działań promujących podmiotowość, poszanowanie godności i wyrównywanie szans osobom niepełnosprawnym, a z drugiej - niską tendencję do osobistego zaangażowania się w pomoc niepełnosprawnym. Wskazane jest więc podejmowanie działań edukacyjnych mających na celu zmianę postaw wobec osób niepełnosprawnych, a szczególnie postaw przyszłych nauczycieli i wychowawców. Celem tych działań powinno być wykształcenie człowieka rozumiejącego współczesny świat i zdolnego do zaakceptowania różnorodności, gotowego do akceptacji zmienności, doświadczania wielości, uznania inności odmiennych kultur, grup społecznych czy ludzi.

Zenon Jasiński

/prof. dr hab. Uniwersytet Opolski/

Teachers' attitudes towards the "Others" and intercultural education

Postawy nauczycieli wobec innych" i edukacji międzykulturowej

Realization of the idea of intercultural education requires forming positive attitudes towards other people and nationals, and the task of shaping such attitudes ought to fall - in the first place - to teachers. Accordingly, the research conducted among teachers in Silesia allowed finding out about the conditionings behind their attitudes towards representatives of different (national, ethnic, cultural, religious, sexual) minorities, as well as their views on tasks set for school, which result from intercultural education.

The studies covered 350 teachers, including 303 females and 47 males, who work in 8 provinces of central and southern Poland. The selection of the sample was of the 'purposeful character, not a representative one. Teachers who were employed for at least 5 years, held a degree of full higher education and agreed to participate in the research were admitted. The analysis, consequently, included teachers from the following provinces: Lower Silesia (26), Opole (240) and Silesia (84). The intention was to cover the chance of all the teachers working in similar conditions and the criterion as the existence, in these provinces, of relatively large groups of national minorities, functioning organizations of national and ethnic minorities, and also their borderland location, which offers chances of contacts with "Others." The aim of the research was to obtain answers to several questions linked to the main problems: What is teachers' attitude towards school's tasks in the scope of intercultural education and what is their attitude towards the "Others?" The examined group included 130 teachers working in the country and 220 who are employed in cities. The studies make use of the survey technique, with the research tool being a survey questionnaire that concerned the conditions behind the teachers' work and also contained questions

Keywords: the category of the „Others“; teachers' attitudes; intercultural education; minorities' rights

Abstract: Realization of the idea of intercultural education requires forming positive attitudes towards other people and nationals, and the task of shaping such attitudes ought to fall - in the first place - to teachers. The study carried out in a group of 350 teachers in Silesia allowed finding out about the conditionings behind their attitudes towards representatives of different (national, ethnic, cultural, religious, sexual) minorities, as well as their views on tasks set for school, which result from intercultural education. Teachers' modest opportunities of contacts

with the „Others” and their limited preparation in the scope of intercultural education result in that not all of the attitudes are appropriate to meet the assumptions of this educational concept.

Słowa kluczowe: kategoria „Innych”, postawy nauczycieli, edukacja międzykulturowa, prawa mniejszości

Streszczenie: Realizacja idei edukacji międzykulturowej wymaga ukształtowania pozytywnych postaw wobec innych. Postawy takie powinny być udziałem w pierwszej kolejności nauczycieli. Badania przeprowadzone na grupie 350 nauczycieli na Śląsku pozwoliły na poznanie uwarunkowań ich stosunku do przedstawicieli różnych mniejszości (narodowych, etnicznych, kulturowych, religijnych, seksualnych) i poglądów na temat zadań szkoły wynikających z edukacji międzykulturowej. Skromne możliwości kontaktów nauczycieli i przygotowanie w zakresie edukacji międzykulturowej sprawiają, że nie wszystkie postawy są adekwatne do założeń tej koncepcji edukacji.

Barbara Grzyb

/dr; Kolegium Pedagogiczne Politechniki Śląskiej in Gliwice; Zespół Placówek Szkolno-Wychowawczo-Rewalidacyjnych in Wodzisław Śląski/

Common area of the integrative school as perceived by fully-abled and disabled students Wspólna przestrzeń szkoły integracyjnej w interpretacji uczniów pełno- i niepełnosprawnych

Today's students of integrative schools in the era of civilization and cultural change are the paradigm of an open society in the reformed educational system. *Looking* on the overall educational opportunities of the disabled child from the years' perspective, we notice that not only special-purpose facilities, but the integrative facilities are their dominant form.

Reflections on a common educational space of fully-abled and the disabled children in the process of integration push *towards* a continuous analysis of their environment, because as a community class they appear extremely special. *Every* day, their coexistence creates not only an attitude of tolerance, but also outlines the nature of the mutual interaction and social relations in the school. *We* could say that, just as in other forms of educational process, also in the integrative one the environment and atmosphere in the class team designate numerous interdependencies. *Thus* the important area becomes "the educational situation of a student with a disability [...] that in an integrative school is extremely complex in terms of training, education, and social relationships"[^]As noted by A. Twardowski inclusive teaching also benefits fully-abled children. "It was not found to have a negative impact on their development and school achievement levels. [...] It develops their empathy, prosocial attitudes, tolerance, moral *sensitivity*, caring, sense of responsibility, increases self-confidence and self-esteem. Contacts with the disabled develop the ability to decentrate, which contributes to a better understanding of social situations and the needs of other people".

Keywords: educational system, integration, disability

Abstract: The chapter presents the results of an empirical study carried out in schools of inclusive education through the use of survey method. The respondents were students with and / without disabilities. The aim of this study was to gain knowledge about the functioning of the integration process in the eyes of the students. The test results were analyzed for statistical significance by the p-value based analysis, and the analysis of internal dependence following the J-V-Cramer method. The results indicate the confirmation of the one-sided research hypothesis, postulating that the coexistence of students with and without disabilities

in the inclusive school is diverse, although there are areas in which students have a mutual interest.

Słowa kluczowe: system edukacji, integracja, niepełnosprawność

Streszczenie: Rozdział prezentuje wyniki badania empirycznego przeprowadzonego w szkołach edukacji zintegrowanej poprzez zastosowanie metody ankietowej. Respondentami byli uczniowie pełno- i niepełnosprawni. Celem badania było uzyskanie wiedzy na temat funkcjonowania procesu integracji w oczach uczniów. Wyniki badań zanalizowano pod względem istotności statystycznej za pomocą analizy z użyciem wartości krańcowej p-value oraz analizy poziomu zależności według V-Cramera. Wyniki wskazują na potwierdzenie jednostronnej hipotezy badawczej, mówiącej, iż koegzystencja uczniów pełno-i niepełnosprawnych w przestrzeni szkoły integracyjnej jest zróżnicowana, przy czym istnieją obszary, w których uczniowie wykazują wzajemne zainteresowanie.

Dorota Domińska-Werbel

/dr; Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona in Legnica./

Temperament as a determinant for strategy of coping with difficulty conflict situation among junior high school students

Temperamentalne uwarunkowania strategii radzenia sobie młodzieży gimnazjalnej w sytuacji konfliktu społecznego

The researched junior high school youth daily experiences difficult social situations because of the emergence of a new school situation, which is confirmed by many studies. Difficult situations of social interaction Maria Tyszkowa defined as those in which "the values and aspirations of the individual are subject to risk or stopped by other people." Among them there are social situations of exposure (assessment), conflict and social pressure. Many studies have shown that it is the type of school i.e. school for adolescents which is the major source of difficult situations

Many studies suggest a link between personality traits and a choice of strategies to cope with difficult social situations. Having individual level of responsiveness modifies the effect of environmental influences and determines strategies of coping with highlighted difficult situations. The result of this understanding of the determinants of the coping mechanisms used by junior high school students will be important from the point of view of obtaining better knowledge of these mechanisms, which often remain present in the respondents to late adulthood.

In this chapter I will present defensive coping strategies used among school children in situations of social conflict and describe their temperamental conditions.

Keywords: temperament, defence strategy of coping, difficult social conflict situations, youth (young people)

Abstract: The aim of this chapter is to determine the relationship between the characteristics of temperament and choice of defensive strategies (aggression and evasion) used by young people in difficult social conflict situations. The researcher made use of their own copyright questionnaire to test how youngsters cope in difficult social situations (KNO) and Temperament Questionnaire (FCZ - KT) created by Jan Strelau and Bogdan Zawadzki. Empirical studies were conducted in junior high schools (gimnazjum) in Lower Silesia province, it involved 300 students (150 boys, 150 girls) aged 13-15 years. In the light of the studies it was

found that temperament determines the use of defensive (aggression, evasion) ways when reacting to socially difficult situations.

Słowa kluczowe: temperament, obronne strategie radzenia sobie, sytuacja konfliktu społecznego, młodzież

Streszczenie: Celem rozdziału jest określenie zależności pomiędzy cechami temperamentalnymi a wyborem strategii obronnych (agresji i uniku), stosowanych przez młodzież w trudnej sytuacji konfliktu społecznego. W badaniach posłużono się autorskim kwestionariuszem do badania zaradności młodzieży w trudnych sytuacjach społecznych (KNO) i Kwestionariuszem Temperamentu (FCZ - KT) Jana Strelaua i Bogana Zawadzkiego. Badania empiryczne prowadzone były w szkołach gimnazjalnych województwa dolnośląskiego. Objęły 300 gimnazjalistów (150 chłopców, 150 dziewcząt) w wieku 13-15 lat. W świetle przeprowadzonych badań stwierdzono, że temperament determinuje stosowanie obronnych sposobów reagowania młodzieży (agresja, unik) w sytuacjach społecznie trudnych.

Izabela Plieth – Kalinowska

/dr; Uniwersytet Kazimierza Wielkiego in Bydgoszcz /

Aggression towards disabled children and youth in their peer environment

Agresja wobec dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w środowisku rówieśniczym

"Everybody is a genius. But if you judge a fish by its ability to climb a tree, it will live its whole life believing that it is stupid".

Albert Einstein

The problem of aggression in school provokes social scientists to diagnose and to look for effective ways of counteracting all forms of violence. They take the effort of identifying its causes and looking for "the golden mean" to give direction to positive changes. Conditions of generating brutality and its manifest forms are constantly evolving. Therefore there is a need for constant observation, assessment, qualification and modification of phenomenon of aggression.

The most important factors affecting the development and education of children include:

- students positions in their peer groups;
- the course of their emotional experience;
- individual differences among children.

In adolescence aggression is used for different purposes. According to M. Świdorski the main and most important function of aggressive behavior of young people is "purification." It comes out when the use of violence allows discharge of unnecessary tension in the body. Through aggressive behavior children try to show others their greatness or protect their individuality. In the latter case it would perform the defensive function.

Keywords: aggression, disabled children, peer environment

Abstract: The problem of aggression in school provokes social scientists to diagnose and to look for effective ways of counteracting all forms of violence. Children with disabilities are more vulnerable to humiliation and pain than their enabled peers. The growth of aggressive behavior and the desire to explore the circumstances in which enabled students use violence against their disabled peers have become the basis for carrying out surveys in the School Complex No. 19 in Bydgoszcz. Their main objective was to diagnose the level of aggression of enabled students towards their disabled peers and internal and external conditions in which this phenomenon occurs. The obtained results indicate the need to rebuild the authority of the teacher. Not without significance is the organization of psycho-educational classes in range of

integration referred to implementation of common projects of the group and guide. An opportunity to create a normal healthy relationship of enabled pupils with their disabled peers is the cooperation of the school, which stimulates the expression and naming feelings, and the family home where there is not enough time to talk about the troubling issues. Joint action of these two environments gives the child a sense of security, which promotes the formation of skills of proper expressing their own emotional states and ways of showing affection to their peers.

Słowa kluczowe: agresja, dziecko niepełnosprawne, środowisko rówieśnicze

Streszczenie: Problem agresji w szkole prowokuje przedstawicieli nauk społecznych do diagnozowania tego środowiska i poszukiwania skutecznych sposobów przeciwdziałania wszelkim przejawom przemocy. Dziecko niepełnosprawne jest bardziej narażone na upokorzenia i ból niż jego zdrowi rówieśnicy. Wzrost natężenia zachowań agresywnych i chęć poznania okoliczności, w których zachodzi zjawisko przemocy zdrowych uczniów wobec ich niepełnosprawnych rówieśników stały się podstawą do przeprowadzenia badań sondażowych w Zespole Szkół nr 19 w Bydgoszczy. Głównym ich celem było zdiagnozowanie poziomu agresji uczniów zdrowych wobec ich niepełnosprawnych rówieśników oraz warunków wewnętrznych i zewnętrznych, w jakich to zjawisko zachodzi. Otrzymane wyniki wskazują na potrzebę odbudowy autorytetu nauczyciela. Nie bez znaczenia pozostaje organizacja zajęć psychoedukacyjnych w zakresie integracji, polegających na realizacji wspólnych przedsięwzięć grupy i przewodnika. Szansą na stworzenie prawidłowych relacji uczniów zdrowych z ich niepełnosprawnymi rówieśnikami jest współpraca szkoły, która stymuluje do wyrażania i nazywania uczuć, z domem rodzinnym, w którym nie brakuje czasu na rozmowy o nurtujących problemach. Wspólne działanie tych dwóch środowisk daje dziecku poczucie bezpieczeństwa, które sprzyja kształtowaniu się u niego umiejętności prawidłowego wyrażania własnych stanów emocjonalnych i sposobów okazywania uczuć wobec rówieśników.

Part III. Didactic aspects of education of tomorrow

Urszula Ordon

/dr hab.; Uniwersytet im. Jana Długosza in Częstochowa/

Teacher in the face of educational tasks at pre school and school

Nauczyciel wobec zadań edukacyjnych przedszkola i szkoły

Educational reality in Poland has been *subject to significant changes and modernization for many years*, which resulted in considerable modification in the image of Polish school. Extensive reforms were introduced in various fields and at many educational levels; the changes included also pre-school and early-school education. Implementation of these reforms referred to program, organization and methodology. It is important that new curricula were defined for pre-schools and primary schools (including grades I-III). There was a social debate regarding education of six-year old children, in particular appropriate forms of its organization and age of compulsory education. The degree of preparation of schools to perform their tasks in a proper way is still discussed and analyzed. Many changes involves implementation of legal standards within the scope of teachers professional preparation (introduction of national framework that specifies requirement within the scope of various fields of professional preparation).The changes that have been implemented generates new tasks for teachers, educational authorities and principals. As suggested by E. Skoczylas-Krotla and I. Sochacka

they should be also discussed by people who are responsible for education system: officials, Members of Parliament, reformers, teachers and lecturers. Their consolidated actions should "support improvements in education system and take into consideration current educational factors and expectations of pre-school and school."

Keywords: pre-school education, early-school education, educational tasks and duties, change, teacher, professional competences

Abstract: There were discussion and research in Poland regarding determining age which is optimal for children to start education. The topic of proper age divided societies of: teachers, parents, psychologists and education authorities. They still attempt to raise "only right arguments" for or against earlier compulsory education. Lowering of school age to 6 years is still the subject of much controversy. Despite many protests, government did not withdraw from the reform. In September 2014, all seven year old children and six year old children born before the end of June 2008 were comprised by compulsory education. Parents of six-year-olds born in the second half of this year can choose if their child go to kindergarten or to school. In 2015, all six year old children will have to go to school. Polish Ministry of National Education has already started process of implementing the reform. But the changes they are attempting to introduce, are not accepted without criticism.

Słowa kluczowe: edukacja przedszkolna, edukacja wczesnoszkolna, zadania i powinności edukacyjne, zmiana, nauczyciel, kompetencje zawodowe.

Streszczenie: W Polsce prowadzono dyskusje i badania naukowe nad ustaleniem optymalnego wieku do rozpoczęcia nauki przez dzieci. Temat granicy wieku podzielił społeczność nauczycieli, rodziców, psychologów i władze oświatowe. Nieustannie dokonuje się próba wysuwania „jedynie słusznych argumentów” za bądź przeciw przyśpieszeniu obowiązku szkolnego. Obniżenie wieku szkolnego od sześciu lat wzbudza wiele kontrowersji. Mimo protestów rząd nie wycofał się z reformy. We wrześniu 2014 r. do szkoły obowiązkowo pójdą dzieci siedmioletnie oraz sześciolatki urodzone do końca czerwca 2008 r. Rodzice sześciolatek urodzonych w drugiej połowie roku będą mieli możliwość wyboru, czy ich dziecko pójdzie do przedszkola czy do szkoły podstawowej. W 2015 r. do szkoły pójdą już wszystkie sześciolatki. Polskie Ministerstwo Edukacji Narodowej rozpoczęło już proces wdrażania reformy. Zmiany, jakie stara się wprowadzić, nie są przyjmowane bez krytyki.

Aleksandra Kamińska

/ dr; Wyższa Szkoła Humanitas in Sosnowiec/.

The ways of obtain information from the internet sources by the young people Sposoby pozyskiwania informacji przez młodzież ze źródeł internetowych

Internet always constituted the challenge for education. The analysis of the pedagogic literature from the period of the slow development of internet in Poland indicates great hopes with it (besides the great anxieties to). Internet was perceived, like earlier the television, as the window on the world. It has facilitates access to the innumerable amount of information (in this of the valuable information, which was difficulty available and expensive earlier) in any place and time, aside from geographical sources of their location. The education did not use these positive sides of the new medium, due to his price and the lack of the generality partly, but also from regard fear of teachers before this technology and accompanying it the inability of the creative use of its resources during didactic occupations, which existing today. Today internet is a general and relatively cheap technology. We bring up generation, so called e-generation, i.e. the children who grow together with the internet and use this technology since they remember. Nonetheless the educational system still does not manage with its possibilities. At the same time new problems arise, which don't facilitate the teachers of the valuable use

from its sources. The education seems overlook, that we live in the *environment of the bursty traffic in which close to the information of highly valuable, on the same rights function the information distorted, false, whether simply outdated.* "In effect, at the turn XX and XXI century arose a very specific situation in which the quantity of created, gathered and available information is not correlated with research methods and possibilities of the information absorption by the brain of man."

Keywords: information literacy, digital children, skill, educational processe

Abstract: In this chapter the authoress tries to create the base of basic skills to access information in the internet in a learning aims. The base of this analyze is life of modern man in information society. In this basic skills authoress figures out: intentional search of information, introduction with tools necessity to research adequate information, selection of information, evaluation reliability of them and rules of use of information, as well as creation of new one.

Słowa kluczowe: alfabetyzacja informacyjna, cyfrowe dzieci, umiejętności, proces edukacji

Streszczenie: W niniejszym rozdziale autorka, na bazie warunków związanych z funkcjonowaniem współczesnego człowieka w warunkach hiperpodaży informacji w społeczeństwie informacyjnym, tworzy katalog podstawowych umiejętności niezbędnych uczniowi w poszukiwaniu informacji w internecie do celów uczenia się. Wśród podstawowych umiejętności wymieniono i zanalizowano: celowe poszukiwanie informacji, znajomość środków potrzebnych do wyszukania odpowiednich informacji, selekcję informacji, ocenę ich wiarygodności oraz zasady wykorzystania informacji i twórczego tworzenia nowych.

Mariusz Przybyła

/dr; Uniwersytet im. Adama Mickiewicza in Poznań/

Sylwia Polcyn

/mgr; Uniwersytet im. Adama Mickiewicza in Poznań/

Educational contexts of contemporary computer games

O kontekstach edukacyjnych współczesnych gier komputerowych

Playing computer games, listening to music on mobile devices, "chatting," "liking," "gathering" friends on social networking sites, sending MMSs and e-mail has become an integral part of young people's lives. It is not the point in finding a new way to condemn this lifestyle. M. Prensky in his article "Digital Natives, Digital Immigrants" indicates, *inter alia*, that present - day young generation - the youth born in 1980 (in relation to so-called Eastern bloc and to Poland we should take into account the youth born after 1989) can be called "Digital Natives." These are the people who, before they began higher education, spent on average less than five thousand hours reading a book. At the same time, however, these Digital Natives played computer games about 10 thousand hours on average. In early 60s the rapid development of forms of entertainment began. That times brought heyday to the computer games. Nobody had the idea that the development of games would cause a huge revolution in many aspects of human lives. Along with their evolution and transmutation, which undoubtedly influenced the development of computer technology, the whole range of different types of games began to develop. The turn of the century not only did not disappoint his contemporaries but also went beyond their wildest dreams. In many cases it went beyond the capabilities of perception and consumption of what had changed. The rules of functioning in the real world had transformed, the world had become more virtual than the world shown in *Doom or Quake*. The world is saturated with constant changes of changes.

Despite the multiplicity, as well as the diversity of content they present, computer games are most often associated with violence, brutality, killing, generally *showing* acts of cruelty, nudity and Satanism. Therefore, in relation to computer

Keywords: computer games, educational games, digital natives

Abstract: Biased and unfair to assign computer games only features colored pejorative slowly thing of the past. Increasingly, you can find in them many of the contexts of education and the opportunity to develop specific skills, to promote traditional forms of school and extracurricular activities, or compensate for deficiencies. These features have a constructive impact on the youngest so and quite adult recipients of software which, although can be divided into a number of species and subspecies, called computer games. Rational use of the phenomenon of (educational) gaming - combining fun with the teaching - learning process in assisting can become an attractive alternative to traditional methods of teaching, and above all can meet with great interest among students instilling in them the motivation and desire to deepen their knowledge. Multi-sensual and convergent games can be a valuable argument to use them both for students and for teachers. Computer games can also serve as a means of optimizing the learning process and affecting the growth of its effectiveness.

Słowa kluczowe: gry komputerowe, gry edukacyjne, cyfrowi tubylcy

Streszczenie: Tendencyjne i niesprawiedliwe przypisywanie grom komputerowym jedynie cech o zabarwieniu pejoratywnym powoli odchodzi do lamusa. Coraz częściej można w nich odnaleźć wiele kontekstów edukacyjnych i możliwość rozwoju określonych umiejętności, wspierania tradycyjnych form szkolnych i pozaszkolnych, czy też kompensowania braków. Cechy te mają konstruktywny wpływ tak na najmłodszych, jak i całkiem dorosłych odbiorców oprogramowania, które (choć można podzielić na szereg gatunków i podgatunków) nazywamy grami komputerowymi. Racjonalne wykorzystanie fenomenu (edukacyjnych) gier komputerowych - łączących zabawę z nauczaniem - przy wspomaganii procesu kształcenia może stać się atrakcyjną alternatywą dla tradycyjnych metod nauczania, a przede wszystkim może spotkać się z ogromnym zainteresowaniem wśród uczniów, wzbudzając w nich motywację i chęć do pogłębiania wiedzy. Polisensoryczność i konwergentność gier mogą stanowić cenny argument do ich wykorzystywania tak dla uczniów, jak i dla nauczycieli. Gry komputerowe mogą także pełnić rolę środka optymalizującego proces kształcenia i wpływającego na wzrost jego efektywności.

Dorota Ciechanowska

/dr; Wyższa Szkoła Humanistyczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej in Szczecin./

Student responsibility in deep learning

Odpowiedzialność studentów w uczeniu się głębokim

In recent years, there has been a debate on the condition of academic training, focusing on its servitude to the needs of civilization and its opposition to the idea of the Humboltean university. The ideals pursued by both streams are inflected in various ways, despite the different perceptions of the academic tasks. Much less attention is given to the students, and in particular to their development, which takes place in the realm of personality development, as well as in the sphere of intellectual growth, increasing knowledge and gaining competence. "Of all the internal functions of higher, education, educational functions are the least recognized and least embedded in the consciousness of professional teachers. Even if these features are identified and accepted the otherness of education at this level is rarely understood in relation to the educational activity at lower levels of education. Hence many assertions

about the uselessness of such influence justified by the legal adulthood of the students, their reaching full sense of personal growth, a strong sense of autonomy, etc." Supporting students *in* their development seems to be marginalized in recent years

Discourse is held from the perspective of the development of societies, the interests of national economies and technological development. It *sees* universities as a place to build economic capital. The intellectual capital of a nation as a value has become important only in the perspective of its usefulness and measurable financial and economic accountability.

The modern university, in the field of assisting in students' development" sets itself the task of updating and adding dynamic to the individual development of students.

Keywords: students' responsibility, deep learning, higher education

Abstract: Universities are faced with the necessity of redefining their educational goals in relation to the newly-defined tasks posed to the academic education. The outcomes of university education defined in the language of competence will not be achieved, unless the university ceases to continue the transmission strategies of teaching. Activation of students in the process of education means a shift in emphasis from teaching to make students responsible for their learning process. Autonomy in learning leads one to self-directedness and deep learning, which involves critical analysis of new information and combining it with the existing memory concepts, building the personal knowledge of the student.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność studentów, uczenie się głębokie, edukacja akademicka

Streszczenie: Uczelnie wyższe stają wobec konieczności redefinicji swoich celów kształcenia w związku z nowo definiowanymi zadaniami stawianymi kształceniu akademickiemu. Efekty kształcenia akademickiego definiowane w języku kompetencji nie zostaną osiągnięte, jeśli uniwersytet nie zaprzestanie kontynuowania transmisyjnej strategii kształcenia. Aktywizacja studentów w procesie kształcenia oraz przesunięcie akcentów z nauczania na uczynienie studentów odpowiedzialnymi za swój proces kształcenia. Autonomia w uczeniu się prowadzi do nakierowania na własny rozwój oraz głębokiego uczenia się, które polega na krytycznej analizie nowych wiadomości oraz łączeniu ich z istniejącymi już w pamięci conceptami, prowadząc do budowania wiedzy osobistej studenta.

Wojciech Wiesner

/dr hab.; Akademia Wychowania Fizycznego in Wrocław/

Bogusław Ogrodnik

/mgr ; Akademia Wychowania Fizycznego in Wrocław/

Role of models in swimming education

Wzorce osobowe w edukacji pływackiej

The educational process leads the man to be more rather than to have more. The role model plays here a significant role which one can relate to. Not only is it a moral authority for the pupil, but also a virtue advocate. Swimming education is characterized by the fact that it is carried out in an environment specific to this form of activity. Swimming education and its disciplines, such as water safety education, water sports education, water rescue education, are the effect of the conscious effort at ones character shaping. In the personal philosophy of education, as it is human oriented, it is a person that is the aim of the education.

Distinct from the idols created by media, in education the universal values are the ones that contribute to the authenticity of the authority. The development of an authority in education requires from the pupils the willingness to accept and conform to the values presented to them.

Keywords: swimming education, role models, axiology

Abstract: Development of an authority in education is a complex process, because it requires from the pupils the willingness to accept and conform to the values presented to them. A role model, that one can relate to, plays a significant role in this procedure. In swimming education heroes that are created should be mentally and emotionally allied to the young generation of future professional swimmers. They should be sought among superior swimmers, not only in Poland, but also in the history of the world swimming. Thereby considerations present few selected swimming stars. Can the cited swimmers serve as role models for the contemporary water activity enthusiasts? During the struggle with water and their own weakness they have revealed great body and spirit qualities that are present only in the superior athletes. Due to the personality traits they constitute a model that one can relate their own actions to. The objective of these deliberations is an attempt to explain the ethical sense of the record-breaking swimming achievements.

Słowa kluczowe: edukacja pływacka, wzorce osobowe, aksjologia

Streszczenie: Powstanie autorytetu w edukacji jest procesem złożonym, gdyż wymaga gotowości wychowanków do zaakceptowania reprezentowanych wartości i podporządkowania się im. Istotną rolę odgrywa tu wzorzec osobowy, do którego można się odnieść. W edukacji pływackiej należy kreować bohaterów bliskich mentalności i emocjom młodego pokolenia adeptów pływania. Należy ich poszukiwać wśród wybitnych pływaków zarówno w Polsce, jak i w historii światowego pływania. W niniejszym opracowaniu przedstawiono sylwetki kilku wybranych gwiazd pływackich. Czy przywołane postacie pływaków mogą stanowić wzorce osobowe dla współczesnych pasjonatów aktywności ruchowej w wodzie? Podczas zmagania z wodą i własnymi słabościami wykazali oni wielkie przymioty ciała i ducha, występujące jedynie u największych sportowców. Dzięki tym cechom osobowości stanowią pewien wzorzec, do którego można odnosić własne działania. Celem rozważań jest próba wyjaśnienia etycznego sensu rekordowych osiągnięć pływackich.

Part IV

Healthy preventive in education of tomorrow

Mariola Wojciechowska

/dr hab.; Uniwersytet (Jana Kochanowskiego in Kielce/

Monika Szpringer

/dr hab.; Uniwersytet (Jana Kochanowskiego in Kielce/

Justyna Kosecka

/mgr; Uniwersytet Jana Kochanowskiego in Kielce/

Health and physical activity awareness of young people - selected aspects

Zdrowie i aktywność fizyczna w świadomości młodzieży - wybrane problemy

Physical activity belongs to one of basic and positive measures of the populations state of health. It is also one of many forms of behavior practiced everyday by groups as well as

individuals - children, teenagers, adults and the elderly. Over the years, the humankind has observed the connection between fitness and physical activity.

According to guidelines of the American Cancer Society, children and teenagers should practice exercise of moderate or high intensity for 5 days a week or more for at least 60 minutes a day. Such exercise should be recommended for children and teenagers in order to maintain proper body weight and correct fitness. British specialists have prepared a recommendation for individuals aged 15-18. They consider moderate everyday exercise lasting 1 hour a desirable physical activity. According to the above-mentioned researchers, moderate physical effort lasting for at least half an hour a day is a minimum physical activity. Only approximately 30% of children and teenagers, as well as 10% of adults is physically active in such a manner that intensity and type of loads meet the basic, physiological body requirements. It is assumed that, from the health-oriented point of view, the beneficial level of physical activity concern/s 70% of children

Keywords: young people, physical activity, health, values

Abstract: Appreciation of health and physical activity conditions to a large extent the behavior of young and adult people. Developing desired behavior (maintaining physical form, increasing physical and mental strength) is quite a complex process, determined by many factors. The aim of the study was to specify the values of physical activity of young people in relation to social and demographic conditions. The chapter comprises an overview of studies on appreciation of health and physical activity by young people. It provides foundations for establishing broader education in scope of physical activity in people's lives, developing young people's knowledge on healthy lifestyle and promoting the value of health. One may also predict the use of mass media for the promotion of physical activity, sport and active rest to strengthen organism, immune against illnesses and make life more rewarding and satisfying.

Słowa kluczowe: młodzież, aktywność fizyczna, zdrowie, wartości

Streszczenie: Cienienie wartości zdrowia oraz aktywności fizycznej w dużej mierze wyznacza działanie człowieka w wieku młodzieńczym i dorosłym. Kształtowanie się pożądanego zachowania (dbałość o kondycję fizyczną, pomnażanie sił fizycznych i psychicznych) jest procesem dość złożonym, uwarunkowanym wieloma czynnikami. Celem badań było określenie uznania wartości aktywności fizycznej młodzieży szkolnej w związku ze społeczno-demograficznymi uwarunkowaniami. Tekst rozdziału zawiera przegląd badań i stanowisk nad uznaniem zdrowia i aktywności fizycznej przez młodzież. Daje to podstawę do konstruowania możliwości szerszej edukacji z zakresu znaczenia aktywności fizycznej w życiu człowieka, rozwijanie wiedzy młodzieży na temat zdrowego stylu życia oraz propagowanie wartości zdrowia. Można także przewidywać wykorzystanie mass mediów do propagowania aktywności ruchowej, sportu, aktywnego wypoczynku w celu wzmacniania organizmu, zabezpieczania przed chorobami i czynienia życia bardziej satysfakcjonującym.

Piotr Olesniewicz

/dr hab.; Akademia Wychowania Fizycznego in Wrocław/.

Mariusz Soltysik

/dr; Akademia Wychowania Fizycznego in Wrocław./

Legal, organizational, and economic aspects of school tourism in Poland. Current trends and solutions

Organizacyjno-prawne i ekonomiczne aspekty turystyki szkolnej w Polsce. Aktualne tendencje i rozwiązania

In the current classifications of tourist activities, presented in relation to various criteria, school tourism is referred to as a formal and structural form. It is most often related to a

membership, the environmental profile of its participants, and the character of the organized tourist undertakings. Undoubtedly, such an approach determines its secondary and complementary significance, as compared with the differentiated basic types of tourism. When treated as a form or a category of tourist activities, school tourism can be considered within the system of three basic types of tourism: leisure, sightseeing and qualified tourism. There is no doubt that it fulfils other functions as well -recreational, sightseeing and specialist. In this respect, it may include activities whose dominant theme of migration is: recreation - including getaway events, the so called green schools and white schools,

- ecologic school trips, and stationary summer camps;
- sightseeing (exploring) - including theme tours, sightseeing and tourist excursions, and other sightseeing and tourist events;
- physical activity and exercise - including qualified tourism events and hiking trips.

Keywords: school tourism, children and youth tourism, public entities, non-governmental organizations, tourist projects, organizing and financing

Abstract: The chapter presents practical issues and the related selected reflections with regard to the functioning of school tourism in Poland, mainly at the public and social level. It focuses in particular on the most important organizational, legal, and financial aspects of the children and youth tourism, which constitute the basis for implementing any tourist projects within a generally understood education system in Poland. Reflections on the school tourism include those on the current state of the type of tourism, its selected considerations, practical solutions, and directions of development. An analysis of chosen organizational, legal, and financial aspects of school tourism implies a general conclusion that the school tourism currently meets, and perhaps will also meet in the future, an important pro-social and pro-economic function for the development of local and regional environment. The basic condition is to maintain its organization and financing at least at the current level and to reach out for cross-sectorial cooperation solutions in this respect

Słowa kluczowe: turystyka szkolna, turystyka dzieci i młodzieży, jednostki publiczne, organizacje pozarządowe, przedsięwzięcia turystyczne, organizacja i finansowanie

Streszczenie: W rozdziale przedstawiono zagadnienia praktyczne i związane z nimi wybrane refleksje w odniesieniu do funkcjonowania turystyki szkolnej w Polsce, w tym głównie na szczeblu publiczno-społecznym. Treści opracowania koncentrują się w szczególności na najważniejszych aspektach organizacyjno-prawnych i finansowych turystyki dzieci i młodzieży, będących podstawą realizacji wszelkich przedsięwzięć turystycznych ogólnie rozumianego systemu oświaty w Polsce. W rozważaniach nad turystyką szkolną odniesiono się m.in. do zagadnień bieżącego stanu tego rodzaju ruchu turystycznego, jego wybranych uwarunkowań i praktycznych rozwiązań oraz kierunków rozwoju. Analiza niektórych aspektów organizacyjno-prawnych i finansowych turystyki szkolnej pozwala na określenie ogólnej, przekrojowej konkluzji, iż pełni ona obecnie (i może także w przyszłości pełnić) istotną funkcję prospołeczną i progospodarczą w rozwoju środowiska lokalnego i regionalnego. Podstawowym warunkiem jest utrzymanie jej organizacji i finansowania na przynajmniej dotychczasowym poziomie oraz sięganie w tym zakresie po rozwiązania do praktyki współpracy międzysektorowej.

Jana Jurikova

/dr Uniwersytet Masaryka in Brno/

Robin Havelka

/Uniwersytet in Brno/

Nutrition education and eating habits of pregnant women who attend antenatal clinics in Brno (Czech Republic)

Zachowania żywieniowe kobiet w ciąży - pacjentek poradni dla kobiet w ciąży w Brnie (Republika Czeska)

Pregnancy is one of the most important periods in a woman's life. It is a condition lasting for approx. 40 weeks (9 calendar months, which is 10 lunar months). Suddenly, the woman does not take care only about herself but she must bear in mind the needs of her unborn baby as well. The mother's body is changing during the whole period adapting to the developing fetus which is still more demanding. Pregnancy brings about not only beautiful moments such as first moves of the fetus but also less comfortable situations like morning nausea or heartburn. Still, pregnancy is a Nature's miracle which each woman should treasure.

In today's hectic world, many women do not realize the importance to perform some physical activity during pregnancy. Not only does it make pregnancy easier but good physical condition of a pregnant woman is a suitable predisposition for a successful delivery, no matter how difficult it may turn out to be. Important is also right nutrition and keeping correct nutrition habits not only during pregnancy but also before becoming pregnant. Fortunately, nowadays there is only a small percentage of women who think that they can eat anything they want during pregnancy or that the mother-to-be has to eat the amount for two. Pregnant women should be well educated due to a relatively large number of books and education and fitness courses for pregnant women.

Keywords: pregnant women, nutrition, informations, education, breakfasts, fruits, vegetables, consumption

Abstract: Nowadays, Czech Republic has a developed system of health care which include both antenatal clinics to take care of pregnant women and subsequently of the mother and the child. The health condition of pregnant women is observed in antenatal clinics where the women should be advised on correct nutrition during pregnancy and on suitable physical activities. Further, there are courses and seminars for pregnant women; information can also be obtained from books and last but not least the internet. This paper attempts to find the answer to the question whether pregnant women today are sufficiently educated in respect of correct nutrition during pregnancy, whether they have good access to information on this topic, where they most frequently get the information from a whether they put them in practice. The research carried out in 50 women attending an antenatal clinic in Brno-Kohoutovice revealed that the pregnant women who attend the clinic are relatively well-informed regarding this topic. Mostly, they get the information from magazines, books, newspaper and promotional brochures. Some women stated that they got the information form the antenatal clinic; however they did not state courses for pregnant women as a source of information. A very positive fact is that the majority of the researched pregnant women put the obtained information into practice in their lives.

Słowa kluczowe: kobiety w ciąży, żywienie, informacje, edukacja, śniadania, owoce, warzywa, konsumpcja

Streszczenie: *W przedstawionym rozdziale przeprowadzono badania wśród kobiet ciężarnych dotyczące ich stanu wiedzy na temat żywienia. Badaniami objęto 50 kobiet odwiedzających poradnię dla kobiet w ciąży w Brnie. Do zebrania danych posłużyły kwestionariusze ankietowe. Z przeprowadzonych badań wynika, że kobiety ciężarne są dobrze wyedukowani w zakresie zasad prawidłowego żywienia w ciąży. Źródłem informacji były w większości czasopisma, książki, gazety i broszury informacyjne. Stwierdzono, że zdobytymi informacjami ankietowane kobiety kierują się w codziennym życiu.*

Monika Szpringer

/dr hab.; Uniwersytet Jana Kochanowskiego in Kielce/...

Mariola Wojciechowska

/dr hab. Uniwersytet Jana Kochanowskiego in Kielce/

Justyna Kosecka

/mgr; Uniwersytet Jana Kochanowskiego in Kielce/

Ewa Barańska

/Uniwersytet Jana Kochanowskiego in Kielce/

Knowledge of eating disorders related to bulimia among secondary school learners in Poland

Znajomość zaburzeń odżywiania związanych z bulimią wśród młodzieży szkół średnich w Polsce

Eating disorders comprise a group of aetiologically-complex health problems, in which medical conditions, though important, are only one of a few other elements, including also psychosocial, cultural, personality-related, material and economical factors. Although eating disorders are usually associated with anorexia or bulimia, the classification of nourishment-related issues is far broader.

At the beginning of the 21st century, eating disorders among children and adolescents constitute a serious social and health problem. During the last few years, there has been a systematic growth of pathological phenomena connected with malnutrition which lead to anorexia nervosa, bulimia, undernourishment or obesity. Insufficient or no demand for necessary nutrient elements is particularly adverse during the adolescence period, as it may lead to disorders of central

Keywords: eating disorders, young people, bulimia nervosa

Abstract: It is possible to observe recently an increasing phenomenon of eating disorders among children and youth. A systematic growth of pathologic malnourishment-related symptoms leads not only to health problems but also to social ones among young people. The research included 210 students (120 girls and 80 boys) within 13-18 age bracket. A diagnostic survey method was employed in the study, along with a questionnaire technique. The research tool was author's questionnaire form. The Body Mass Index (BMI) was used to calculate proper body weight. The collected data was subject to a statistical analysis with a StatsDirect software (14-day version). The obtained results reveal that young people's knowledge about eating disorders is unsatisfactory. For that reason, it is necessary to undertake measures in scope of eating disorders prevention among the youth.

Słowa kluczowe: zaburzenia odżywiania, młodzież, bulimia

Streszczenie: W ostatnich latach obserwuje się co raz częstsze występowanie zjawiska zaburzeń żywienia wśród dzieci i młodzieży. Systematyczny wzrost patologicznych zjawisk związanych z nieprawidłowym żywieniem prowadzi do występowania wśród młodych ludzi nie tylko problemów zdrowotnych, ale także tych związanych naturą społeczną. W badaniu wzięło udział 210 uczniów w tym 120 dziewcząt oraz 90 chłopców (przedział wiekowy 13-18 lat). W badaniu zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, w ramach którego wykorzystano technikę ankietowania. Narzędziem badawczym był autorski kwestionariusz ankiety. Do obliczenia prawidłowości wagi ciała wykorzystano wskaźnik BMI (Body Mass Indeks). Zebrany materiał badawczy poddano analizie statystycznej za pomocą programu StatsDirect (wersja 14-dniowa). Uzyskane wyniki wykazały, że wiedza młodzieży w zakresie zaburzeń odżywiania jest niezadowolająca. W związku z tym konieczne jest podejmowanie działań z zakresu prewencji zaburzeń żywienia wśród młodych ludzi.

Part V

University as education institution

Malgorzata Kabat

/dr; Uniwersytet im. Adama Mickiewicza in Poznań./

University as an educational environment of teachers

Uniwersytet jako środowisko edukacji nauczyciela

Throughout the ages of its existence, university has represented many ways and manners of practising science. An intellectual climate has been created in it which, on the one hand, resulted from its properties and time and, on the other hand, affected the society and teacher's education. It has been an indicator proportionally dosing the amount of knowledge, referring to the centuries-old tradition at the same time. Simultaneously, it has been trying to affect the future. The endurance and functioning of university, frequently in an unchanged form, including the same buildings, has caused the continuation of the activity started long ago, on the same level and with a bit of conservatism. On the established basis of higher education there has been enough space to generate new ways of thinking, scientific knowledge, which slowly, yet consistently, has paved the way for a specific mission and tasks.

University buildings have encouraged the climate of getting higher education by a teacher. The positive effect of the climate has been causing better acquisition at the university premises, which were located in urban areas, in the central part of a city's structure. The central location of the halls of knowledge resulted from the needs to adapt institutions to higher education ensuring contact with learning at a given time. Knowledge stimulated later transformations occurring within the city, legalizing the real conditions and trends corresponding to educational perfection. The assumptions of education were probably adjusted to the external reality. As P.C. Calvo-Sotelo and J.R. Jimenez wrote, the foundations of education had been started by the Greek polis, where the embryo of university had been "the city of knowledge," inside which a material structure containing a famous place or building could be found.

Keywords: university, teacher, environment, education atmosphere, creativity

Abstract: The intellectual atmosphere of teachers' education who get it at the centuries-old institution - university has been presented in the chapter. The architecture of university encourages getting higher education, but it must undergo transformations depending on the needs and expectations of the external reality. Selected nuances of the mutual relations between university, its organization, urban shape and the teacher's education taking place there, which together form a unique environment, have been shown in the text. This environment, however, requires specific modernization, which the authoress has attempted to selectively highlight. The whole of the considerations have been summed up.

Słowa kluczowe: uniwersytet, nauczyciel, środowisko, klimat nauki, twórczość

Streszczenie: W rozdziale przedstawiono intelektualny klimat obejmujący edukację nauczyciela, który jest kształcony w wielowiekowej wszechnicy wiedzy - uniwersytecie. Architektura uczelni sprzyja zdobywaniu wyższego wykształcenia, ale musi ulec przekształceniom w zależności od potrzeb i oczekiwań zewnętrznej rzeczywistości. W tekście pokazano wybrane niuanse wzajemnych relacji pomiędzy uczelnią, jej organizacją kształtem urbanistycznym, a odbywającą się tam edukacją nauczyciela, które razem tworzą niepowtarzalne środowisko. Środowisko to wymaga jednak konkretnych modernizacji, które starano się wybiórczo naświetlić. Całość rozważań podsumowano.

Pedagogical studies seen in high school graduates opinions Studia pedagogiczne w opinii maturzystów

In Poland almost everyone has become convinced that learning is worthwhile. The research conducted by the Public Opinion Research Center revealed that over 93% of the respondents believe that education is important, and 70% of them consider it crucial. When comparing the findings with the data from 2004, one may notice that the number of people who recognize the importance of education has been on the increase.

The contemporary diverse and rich educational offer of the universities is a consequence of dynamically changing job market as well as the fact that education is perceived in terms of the usability of knowledge and the possibility to develop competences and skills that are needed in professional and social life. The rich educational offer also leads to growing competition between universities as far as attracting new students is concerned.

The decision on the choice of the field of study is undoubtedly not an easy one and the difficulties may be divided into two categories:

- external factors - opinions and beliefs concerning higher education and fields of study expressed by the people important to the teenager - parents, teachers, and authorities. These are usually stereotypical, common beliefs about the merits of a given career;
- internal factors - abilities, educational and professional predispositions of teenagers and their ideas concerning the attractiveness of university education.

It should be emphasized that the diverse and constantly increasing number of programs, specialties and specializations (as well as the possibility to register for more

Keywords: pedagogical education, the attractiveness of pedagogical studies, high school graduates

Abstract: The presented research focuses on high school graduates' perception of pedagogical studies in the following dimensions: the shaping of personal competence, the general attractiveness of the studies, and the attractiveness of the studies regarding the job market and the higher education market. The research is not only informative but also has practical applications. It allows the organizers of higher education to learn the opinions, convictions and beliefs about studies of the targets of their educational offer, that is of high school students, mainly graduates. This knowledge can be used when developing promotional strategies of a given academic center, a major or a specialization in order to make them more attractive, clear and tailored to the needs of the recipients - late adolescents. What is more, the research can encourage the discussion whether and to what extent the rational and legitimate social expectations are taken into account by the organizers of higher education.

Słowa kluczowe: kształcenie pedagogiczne, atrakcyjność studiów pedagogicznych, maturzyści
Streszczenie: *Prezentowane wyniki badań dotyczą oceny studiów pedagogicznych przez maturzystów w następujących wymiarach: kształtowania kompetencji osobistych, atrakcyjności procesu kształcenia, atrakcyjności kształcenia na rynku pracy oraz atrakcyjności studiów na rynku edukacji wyższej. Oprócz walorów poznawczych, mają też istotną wartość aplikacyjną. Dla organizatorów edukacji wyższej ważna jest wiedza na temat opinii, przekonań i wyobrażeń o studiach adresatów oferty edukacyjnej, jakimi są uczniowie szkół średnich, w tym szczególnie maturzyści. Wiedza ta może być wykorzystana do opracowywania strategii reklamowych promujących poszczególne ośrodki akademickie bądź kierunki i specjalności studiów w sposób czytelny, atrakcyjny, uwzględniających specyfikę odbiorcy (osób w okresie późnej adolescencji). Ponadto przedstawione wyniki mogą stanowić podstawę refleksji organizatorów studiów nad poziomem uwzględnienia w szeroko rozumianej organizacji studiów zasadnych i racjonalnych oczekiwań społecznych.*

Ihor Dobryansky

/prof. dr hab.; Regionalny Instytut Ekonomii i Zarządzania in Kirovograd/

Vadim Ryzhykov

/dr hab.; Regionalny Instytut Ekonomii i Zarządzania in Kirovograd/

Systems approach as a methodology of training modern specialists of the qualification of "master"

Metodologia kształcenia zawodowego specjalistów na magisterskim poziomie kwalifikacji. Podejście systemowe.

Develop practical component design model modern training specialists with higher education level "master" therefore requires consistency because the system provides opportunities to combine together all the components of training.

The theoretical and practical analysis as a methodology for training modern specialists qualification of "master," the development of a practical component and implement a systematic approach to facilitate the training of more effective learning of the content of the training courses with the deepening of research students. Systems approach to the educational process contributes to the development of the modern individual, the formation of highly professional top grade.

Keywords: system, training system, educational system, training, master

Abstract: Developing practical component model design modern training specialists with higher education level "master" accordingly requires systematic, because the system needs possibility to combine all the ingredients together with training. The process of training modern specialists level of "master" is a complex educational system that integrates four basic subsystems - theoretical, psychological and educational, psycho-physiological and practical training.

Słowa kluczowe: system, kształcenie systemowe, system pedagogiczny, kształcenie zawodowe, magister

Streszczenie: Opracowanie praktycznego modelu kształcenia zawodowego nowoczesnych specjalistów z wykształceniem wyższym na poziomie magisterskim wymaga odpowiedniego podejścia systemowego, ponieważ system daje możliwości scalenia wszystkich składników kształcenia zawodowego. Proces kształcenia zawodowego nowoczesnych specjalistów na poziomie magisterskim jest złożonym systemem pedagogicznym, który integruje cztery podstawowe podsystemy - teoretyczny, psychologiczno-pedagogiczny, psychofizyczny oraz szkolenie praktyczne.

Ewa Kochanowska

/dr; Akademia Techniczno-Humanistyczna in Bielsko-Biała/

Selected problems in verification of the effects of education of candidates for teachers in terms of social competence

Wybrane problemy weryfikacji efektów kształcenia kandydatów na nauczycieli w kategorii kompetencji społecznych

In the contemporary views on the issue of education and schooling, the category of competence has a great importance, mostly due to the "National Qualifications Framework."

The diverse and wide range of interpretation of this term, connected, *inter alia*, with considering competences in the context of multiple concepts of a human, determines the broad range of possibilities of consideration of many issues related to them, *inter alia*, the problem of the verification of the effects of education of teachers in the scope of selected groups of competences, including social competence. A dictionary defines the term of competence as "[...] a scope of entitlements to cope with particular issues and to make decisions connected with them, or the scope of ones knowledge, skills and experiences allowing this person to give his/her own opinion on a particular topic." Such an understanding of the issues, according to A. Męczkowska, sets "[...] the perspective of thinking about competence, in which the inner subject's potential appears as its fundamental meaning. The inner potential defines its abilities to take actions and to take a particular position. Competence, in this approach, determines the subjective ability to adjust oneself to the social environment conditions." K. Tucholska also draws attention to the subjective character of competences. She believes that competences are strongly bound with particular features of a personality (needs, attitudes, beliefs or a system of particular features), which enables effective realization of tasks on a proper.

Keywords: social competences, education, teacher, educational effects, verification

Abstract: The following text aims at giving the pedagogical interpretation of the term of "social competences" from the subjective and emancipative perspective, as well as presenting selected problems in the verification of the effects of education of candidates for teachers. The authoress of the chapter sees causes of these difficulties in differences between various definitions of the term, the boundless character of competences, taking different indicators of achieving them dependently on the adaptive or emancipative-critical approach to the social competences, as well as in the character of interactions between an academic teacher and his/her students during the verification of the effects of training.

Słowa kluczowe: kompetencje społeczne, kształcenie, nauczyciel, efekty kształcenia, weryfikacja

Streszczenie: Celem niniejszego rozdziału jest pedagogiczna interpretacja pojęcia kompetencje społeczne w perspektywie podmiotowej i emancypacyjnej oraz ukazanie związanych z tym wybranych problemów w weryfikacji efektów kształcenia kandydatów na nauczycieli. Głównych przyczyn tych trudności autorka upatruje w różnicach w definiowaniu samego pojęcia, nieskończonym charakterze kompetencji, przyjmowaniu różnych wskaźników ich osiągnięcia (w zależności od podejścia adaptacyjnego lub emancypacyjno-krytycznego do kompetencji społecznych) oraz w charakterze interakcji między nauczycielem akademickim a studentem w trakcie weryfikacji efektów kształcenia.

Katarzyna W. Czepiel

/mgr; Uniwersytet Śląski in Katowice/

Innovations in teaching practice program. The accomplishment of Through practice towards career - the program of teaching practice in Humanitas University" project

Innowacje w programie praktyk pedagogicznych. Realizacja projektu „Przez praktykę do zawodu -program praktyk pedagogicznych w Wyższej Szkole Humanitas"

Teaching practice has always been an integral part of educating students of Pedagogy and English Philology with teaching specialty at Humanitas University. It is an essential element of educating future teachers, and, moreover, "it is an effective way of creating and organizing one's

didactic, pedagogic, scholarly and research work. Teaching practice enables gaining various abilities, i.e. designing, planning and conducting didactic and pedagogic work in different educational establishments. Teaching practice is to provide students with competences in organizing, creating and improving their didactic work in the course of teaching and fulfilling other responsibilities connected to work in school." Teaching practice is an extremely important constituent of preparing students for the role of a teacher, because it gives opportunity to get to know the advantages and disadvantages of working in an educational establishment directly while trying to play the role of *a* teacher and tutor. Most importantly, however, it enables students to see if the profession they are to follow is what they really want.

Research has shown that the quality of teaching practice conducted in Polish universities is not always satisfying. Teaching practice is treated as an upsetting obligation, which has to be fulfilled in order to get the qualifications to teach. Universities have little control over the way teacher.

Keywords: innovative Teaching Practice Programme, competence development, project accomplishment, tutor, workshop for students and teachers

Abstract: The authoress of the chapter shares her experiences from the accomplishment of "Through practice towards career-the program of teaching practice in Humanitas University" project. She describe the course of the project on every stage and its results. She refers to its aims and summarize activities that influenced its realization. The authoress emphasizes that thanks to the project the innovative Teaching Practice Program came into being. Students participating in the project had an opportunity to conduct more lessons within their practice whereas the workshop prepared them to carry the practice out and to meet challenges of working as a teacher. It increased students' abilities and competences. Also, teachers working as tutors had an opportunity to develop their qualifications.

Słowa kluczowe: innowacyjny program praktyk, wzrost kompetencji, realizacja projektu, opiekun praktyk, warsztaty dla studentów i nauczycieli

Streszczenie: Autorka rozdziału dzieli się doświadczeniami z realizacji projektu „Przez praktykę do zawodu - Program Praktyk Pedagogicznych w Wyższej Szkole Humanitas”. Opisuje przebieg projektu na wszystkich etapach oraz jego efekty. Odnosząc się do celów i założeń projektu, podsumowuje działania, które miały znaczący wpływ na ich realizację. Autorka podkreśla, że dzięki projektowi wypracowany został innowacyjny Program Praktyk Pedagogicznych. Studenci uczestniczący w projekcie mieli możliwość udziału w zwiększonej liczbie godzin praktyk oraz w warsztatach przygotowujących do odbycia praktyki zawodu nauczyciela, co zwiększyło ich umiejętności i podniosło kompetencje. Również nauczyciele, którzy pełnili funkcję opiekunów praktyk, mieli możliwość rozwoju poprzez udział w szkoleniach.

Part VI

Institutional aspect of education

Ihor Dobryansky

/prof. dr hab; Instytut Gospodarki Regionalnej i /Ekonomii in Kirowograd/

Iwan Zymomrya

/prof. dr hab.; Uniwersytet Narodowego in Uzhorod/

Lesia Shahala

/dr; Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franki in Drohobycz/

Rusłana Zowtani

/dr ; Uniwersytet Narodowy in Uzhorod/

Consensus between the interests of a person, society and the state as a pledge of success in modernizing the national system of education

Konsensus między potrzebami osoby, społeczeństwa i państwa jako gwarancja sukcesu modernizacji narodowego systemu edukacji

For over two decades, the national economy and Ukrainian society in general have been in a transitional state, and the restructuring of education is an integral part of it. The management of this process reforms makes the content of the reforms directed towards the country's integration into the world system of economic, social and cultural ties. But it would not be proper to connect the necessity for the educational reform only with the transitional period, which Ukraine is still in, and which has already been completed in a number of post-socialist states. We have to take into account that the state of education back in the 60s of the previous century was characterized as critical in democratically developed and economically stable countries. Summarizing this phenomenon, T. Huesen, F. Altbach, O. Albournos, D. Johnstone outline the following three features of the general crisis of education:

- the crisis of socialization - which is reflected in the change of functions of the family in modern society, the destruction of the nearest social surrounding, turning religiousness into ritual. Under these circumstances, an educational

Keywords: education, crisis, modernization, interest, person, state, society, consensus

Abstract: The chapter deals with the analysis of the problem of coordination between the needs and interests of the state, society and a person in the field of education as one of the philosophical, methodological and socio-pedagogical principles of modernization of education in today's cultural and educational situation.

Słowa kluczowe: edukacja, kryzys, modernizacja, interes, osoba, państwo, społeczeństwo, konsensus

Streszczenie: Rozdział jest poświęcony analizie problemu konsensusu między potrzebami państwa, społeczeństwa i jednostki w sferze edukacji rozumianej jako jedna z filozoficzno--metodologicznych i socjalno-pedagogicznych zasad modernizacji we współczesnej sytuacji kulturalno-oświatowej.

Marzanna Pogorzelska

/dr; Uniwersytet Opolski/

When the discrimination knocks at the school door. The response of educational institutions to the situation of the local conflict

Kiedy dyskryminacja puka do drzwi szkoły. Reakcja instytucji oświatowych na sytuację konfliktu lokalnego

The problem of discrimination in education might be interpreted and understood in various ways. Certainly, this area comprises the questions related to protection of the rights to education of different minority groups with regard to their specific needs. Such an approach involves focusing on legal and institutional regulations concerning the minorities' demands, as well as disadvantages and inefficiency of these solutions, often generated by the system of education itself. Moreover, the topic might direct us to the groups who do not fit traditional perception of minorities perceived through the context of nationality, ethnicity or religion. These

unconventional groups can be, for example, students with various health problems, socially underprivileged people or the representatives of subcultures.

In the text below, I have concentrated on one more way of dealing with the topic, which is school response to the situation of discrimination that takes place in the outer world, beyond the school walls. This aspect seems very important, because schools as the elements of social life, should not function in separation from this world and cannot become distant and closed fortress, avoiding the challenges looming ahead. Schools which do not interact with the wider social environment are not able to prepare students for the reality they will surely encounter as soon as they leave the "safe" space of formal education. The challenges can be defined in numerous ways, but in my paper I am focusing on the ones connected with contemporary intolerance, exclusion and discrimination.

Keywords: discrimination, project method, Roma community

Abstract: School, as the part of the local environment, should actively cooperate in solving the problems of this environment, also if they comprise questions of discrimination and social exclusion. School duties in this area are defined, for example, in the new "Core Curriculum," which obliges these institutions to realize educational projects aimed at solving the problems of the local environment. In the text below, the subject of my analyse student educational projects realized in the middle schools of Wroclaw in 2013/2014 school year, complete with the research of the activities of the Lower Silesian Board of Education in this field. The choice of schools located in this particular city is determined by the fact that they function in the area where complex questions connected with the Roma community, often resulting in discrimination and social exclusion, have been the source of problems for years. Thus, in my analysis I have searched, in the student projects and activities of educational authorities, fort races of this conflict as well as attempts of the constructive response to this challenge. The results of the analysis, although presenting only an excerpt from the school reality, can be interpreted as an alarming signal, indicating lack of engagement of educational institutions in solving social problems.

Słowa kluczowe: dyskryminacja, metoda projektu, społeczność romska

Streszczenie: Szkoła, jako część środowiska lokalnego, powinna aktywnie współpracować w rozwiązywaniu problemów tego środowiska, również jeśli ich zakres obejmuje kwestie dyskryminacji i społecznego wykluczenia. Powinności szkoły w tym zakresie określa m.in. nowa „Podstawa programowa”, obligując szkoły do przeprowadzania projektów edukacyjnych, których celem jest rozwiązanie określonego problemu środowiska lokalnego. W poniższym tekście przedmiotem analizy uczyniłam uczniowskie projekty edukacyjne realizowane w gimnazjach wrocławskich w roku szkolnym 2013/2014, uzupełniając badanie informacjami o działaniach Kuratorium Oświaty we Wrocławiu w tym zakresie. Wybór szkół wrocławskich wynika z tego, że funkcjonują one na obszarze, gdzie złożone kwestie związane z zamieszkiwaniem tam społeczności romskiej od lat stanowią źródło konfliktów, skutkujących dyskryminacją i wykluczeniem. W mojej analizie poszukiwałam zatem w projektach uczniowskich i działalności władz edukacyjnych śladów tego konfliktu oraz prób konstruktywnego odniesienia się do niego. Wyniki analizy, choć prezentują jedynie niewielki wycinek szkolnej rzeczywistości, stanowią niepokojący sygnał braku zaangażowania placówek oświatowych w rozwiązywanie problemów społecznych.

VARIA

Mykola Zymomrya

/prof. dr hab.; Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franki in Drohobycz./

Oleksandra Nimylovych

/dr; Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franki in Drohobycz./

Władysław Grzeszczuk

/mgr; Akademia Polonijna in Częstochowa/

Lesia Shahala

/dr; Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franki in Drohobycz/

The contribution of spiritual figures to the development of the pedagogical thought of Halychyna in the 19th - beginning of the 20th centuries

Wkład osób duchownych w rozwój myśli edukacyjnej w Galicji na przełomie XIX i XX w.

The spiritual culture of Ukrainians is a powerful means of young people's upbringing. It has become an inexhaustible source of ethnographic, historical and cultural knowledge about centuries of life of Ukrainian people. A ballad and a song, music and sayings, celebrations and prayers, humour and a pysanka (painted egg), tales and a dance, ancient rites and wise traditions - they create a unique image of Ukraine. The ancestors' precepts and traditions supported Ukrainian people at the hardest of historical moments. Studying them is of importance for the development of national consciousness, the outlook of Ukrainian youth.

The combination of some forms of social consciousness creates one of the important layers in Ukrainian studies as an integral scientific system. These forms are: "religion - the sphere of the 'soul,' a phenomenon which is closely connected with the mystical perception and explanation of the world; philosophy - the kingdom of logics, intellect; arts - the realm of people's existence where creativity reigns..." Speaking about the art of music, we are to mention that it is an educational means of forming the knowledge about religious and ethical traditions of the native country. Christmas carols, sacred tunes, haivky (ritual spring songs) etc.

Keywords: pedagogical thought of Halychyna, upbringing of the youth, people's culture, religious and moral education, folk traditions

Abstract: The chapter presents an attempt to reveal the contribution of Mykhailo Verbytskyi (1815-1870), Ivan Lavrivskyi (1822-1873), Anatol Vakhnianyn (1841-1908), Ostap Nyzhankivskyi (1863-1919), Sydir Vorobkevych (1836-1093), Ivan Kyprian (1856-1920) and other spiritual figures to the development of the pedagogical thought of Halychyna in the second half of the 19th and beginning of the 20th centuries. It deals with the system that secures the upbringing of the youth by different means, including old-age traditions as a blend of the people's culture which promotes the development of a young man's personal qualities.

Słowa kluczowe: myśl pedagogiczna w Galicji, edukacja młodzieży, kultura narodowa, tradycje

Streszczenie: Rozdział jest poświęcony analizie wkładu Mychajła Werbyckiego (1815-1870), Iwana Lawriwskiego (1822-1873), Anatola Wachnianyna (1841-1908), Ostapa Nyżankiwskiego (1863-1919), Iwana Kypriana (1856-1920) i innych osób duchownych w rozwój myśli edukacyjnej w Galicji w XIX i na początku XX w. Chodzi o system, który zapewnia edukację młodzieży różnorodnymi metodami, w tym poprzez tradycję jako jądro kultury narodowej

Olha A. Kvasnitska

/dr; Akademia Prawa in Odessa./

Methodologically oriented reform and improvement of the legal regulation of construction activity in Ukraine

Metodologiczne kierunki reformowania i udoskonalania regulacji prawnych działalności budowlanej na Ukrainie

In Ukraine, the construction activity, as part of the economic system, is a subject of regulation in the sector of commercial law. However, a number of issues related to financing, land acquisition, taxation, redress regulated by norms in various industrial branches, indicating that the complex nature of the legal regulation of relations that arise in the process of organizing and carrying out construction activities.

Active legal reforms in recent years led to the adoption of a dozen new legal acts in the construction industry and the many changes in virginity urban planning legislation of Ukraine. Such reform in urban development activities gave rise to numerous discussions regarding their effectiveness and efficiency, as well as the desirability along with industry codes, integrated the Town Planning Code.

Despite the existence of the concept of urban development activities, in 2007 agreed order of the Cabinet of Ministers, the systematization of legislation in the sphere of urban development is not finished and requires appropriate adaptation to the regulations and directives of the European Union. Given that the construction industry requires the integration of Ukraine into the world economic system, of particular interest is the study of the principles of the European system of international regulation and standardization.

In some European countries have codified acts urban planning legislation in developed and differentiated due to the huge country social and economic value. In some countries, construction law is considered as separate legal industry. For example, in Germany in 1986 was adopted by the Building Code (Baugesetzbuch), and as an independent legal industry construction law incorporates the private construction and public construction law. In France, urban development since 1954 also regulated codified act - Sode de l'Urbanisme.

Keywords urban planning law, the Town Planning Act, the object of construction, the national economy, economic and industrial relations, the state, construction activity, urban planning legislation, the construction industry, national economy, national law, legal forms

Abstract: This chapter discusses a number of issues associated with the construction activities in Ukraine, which is a subject of regulation in the sector of commercial law, as well as the desirability along with industry codes, integrated the Town Planning Code.

Słowa kluczowe: prawo budowlane, obiekt budowlany, gospodarka narodowa, stosunki gospodarcze, państwo, działalność budowlana, branża budowlana, gospodarka narodowa

Streszczenie: W rozdziale rozpatrzono szereg zagadnień związanych z działalnością budowlaną działalnością na Ukrainie.

Aktywność osób starszych i solidarność międzypokoleniowa Statystyczny portret Unii Europejskiej 2012

(Zamieszczony poniżej tekst jest skrótem , koniecznym ze względu na znaczną objętość oryginału. Skróć ten dostarcza, jak mi się wydaje, dostatecznie wiele ciekawych informacji, zainteresowani zaś szczegółami opracowania mogą całość pobrać bezpośrednio z Eurostatu. Zb.Cendrowski)

Tłumaczenie na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej

Więcej informacji na temat Unii Europejskiej można znaleźć w Internecie (<http://europa.eu>). Dane katalogowe znajdują się na końcu niniejszej publikacji. Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej, 2011 ISBN 978-92-79-21507-0

Słowo wstępne

W odpowiedzi na demograficzne wyzwania, przed jakimi stoją wszystkie państwa członkowskie, Unia Europejska ogłosiła rok 2012 Europejskim Rokiem Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej. Światowa Organizacja Zdrowia zdefiniowała aktywne starzenie się jako proces tworzenia optymalnych możliwości w zakresie zdrowia, uczestnictwa i bezpieczeństwa, w celu poprawy jakości życia ludzi w okresie starości.

Niniejszą publikację przygotowano we współpracy z Dyrekcją Generalną ds. Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Włączenia Społecznego oraz Eurofound - Europejską Fundacją na rzecz Poprawy Warunków Życia i Pracy.

Mam nadzieję, że zawarte w niej informacje okażą się przydatne w Państwa pracy i życiu codziennym. Życzę Państwu miłej lektury!

Walter Radermacher Dyrektor Generalny, Eurostat Główny Statystyk Unii Europejskiej

Aktywność osób starszych i solidarność międzypokoleniowa - statystyczny portret unii europejskiej 2012

Zespół redakcyjny

Peter Paul Borg, Hartmut Buchow, Elodie Cayotte, Arturo de la Fuente Nuno, Bart de Norre, Gerard Hanney-Labastille, Diana Ivan, Annika Johansson, Dorota Kawiorska, Denis Leythienne, Monica Marcu, Jukka Piirto, Anna Rybowska, Fabio Sartori, Heidi Seybert, Ceri Thompson, Ulrich Wieland.

Przygotowanie niniejszej publikacji nie byłoby możliwe bez pomocy redakcyjnej ze strony dyrekcji generalnych Unii Europejskiej i agencji UE, a w szczególności bez pomocy następujących osób: Heli Saijets, onika Federowicz, Detlef Gerhardt, Ralf Jacob, Ettore Marchetti, Sven Matzke, Eric Meyermans, Andreas Schweitzer, Celine Thevenot (Dyrekcja Generalna ds. Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Włączenia Społecznego), Hans Dubois (Eurofound, Europejska Fundacja na rzecz Poprawy Warunków Życia i Pracy), Dominik Sobczak (Dyrekcja Generalna ds. Badań Naukowych i Innowacji), Michele Zagordo (Dyrekcja Generalna ds. Zdrowia i Konsumentów), Peter Wintlev-Jensen (Dyrekcja Generalna ds. Społeczeństwa Informacyjnego i Mediów), Ana Xavier, Per Ekefeldt, Robert Voelter (Dyrekcja Generalna ds. Gospodarczych i Finansowych).

Zakres danych, symbole i bezpośrednie odnośniki do bazy danych Eurostat

Dane przedstawione w niniejszej publikacji zostały w większości uzyskane w okresie od lipca do sierpnia 2011 r.; niewielka ilość danych została zaktualizowana / poddana przeglądowi na jesieni 2011 r.

Dzięki kodowi danych on-line znajdującemu się pod każdą tabelą lub rysunkiem można uzyskać bezpośredni dostęp do najnowszych danych publikowanych na stronie internetowej Eurostatu, pod adresem:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database.

Dalszych informacji udzielają

Eurostat,

<http://ec.europa.eu/eurostat>

E-mail: estat-user-support@ec.europa.eu

Wszelkie deklaracje na temat polityk zawarte w niniejszej publikacji podano wyłącznie dla celów informacyjnych. Nie stanowią one oficjalnego stanowiska Komisji Europejskiej i nie są

prawnie wiążące. Więcej informacji na temat takich polityk, opublikowano na stronie internetowej Komisji Europejskiej pod adresem: <http://ec.europa.eu>.

Spis treści

(Numeracja stron jest zgodna z oryginałem – w tekście poniższym wskutek zastosowanych znacznych skrótów paginacja stron jest oczywiście inna i dostosowana do numeracji kolumn w numerze)

Słowo wstępne	4
Aktywność osób starszych i solidarność międzypokoleniowa – Statystyczny portret unii europejskiej 2012	5
Zespół redakcyjny	5
Przygotowanie publikacji	5
Dalszych informacji udzielają	5
Wstęp	9
Starzenie się społeczeństwa: problemy i wyzwania	9
Europejski Rok Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej	11
Polityka UE dotycząca aktywnego starzenia się	11
Dane statystyczne dotyczące starzenia się oraz struktura niniejszej publikacji	14
1. Profil demograficzny	17
Liczba osób starszych w Unii Europejskiej	17
Szersze trendy społeczne oddziałujące na starzenie się społeczeństwa	26
Przyszłe tendencje w zakresie starzenia się społeczeństwa	33
2. Ludzie starsi a rynek pracy	38
Osoby zatrudnione	38
Osoby bez pracy	48
Poglądy ludności na kwestię osób starszych na rynku pracy	53
3. Przechodzenie na emeryturę	56
Z perspektywy indywidualnej	57
Z perspektywy makroekonomicznej	65
Emerytura w opinii publicznej	70
4. Dobrostan, zdrowie i opieka zdrowotna	74
4.1 Zdrowie, niepełnosprawność i umieralność	75
Wydatki na opiekę zdrowotną i usługi opieki zdrowotnej	83
Poglądy wśród populacji na kwestię zdrowia i opieki zdrowotnej	91
5. Warunki życia i wydatki konsumpcyjne	94
Sytuacja mieszkaniowa	94
Warunki mieszkaniowe	96
Spożycie a „srebrna gospodarka”	100
Dochody osób starszych a ubóstwo dochodowe	102
Deprywacja materialna	106
6. Uczestnictwo w życiu społecznym	111
Solidarność międzypokoleniowa	111
Kontakty społeczne	117
Edukacja	127
Transport	133
Srebrni surferzy: społeczeństwo informacyjne	134
Głosowanie i reprezentacja	139
Symbole, skróty i akronimy	141

Wstęp

Starzenie się społeczeństwa: problemy i wyzwania

Struktura społeczeństwa Unii Europejskiej (UE) zmienia się - stale przybywa osób starszych. W dniu 1 stycznia 2010 r. w państwach członkowskich UE-27 żyło nieco ponad 87 mln osób w wieku 65 lat i starszych, co stanowi około 17,4% ludności UE. Te najnowsze dane można porównać z danymi z dnia 1 stycznia 1985 r., kiedy w państwach członkowskich UE-27 osób w wieku 65 lat i starszych było 59,3 mln (12,8% ludności UE).

W ciągu ostatniego stulecia stały wzrost średniego trwania życia w całej Unii Europejskiej doprowadził do większej długowieczności, zaś w ostatnich dziesięcioleciach - począwszy od lat 70. XX wieku - w UE odnotowano również spadek współczynnika dzietności. Te dwa zjawiska mają wpływ na starzenie się społeczeństwa - proces, który obserwuje się w UE na przestrzeni ostatnich 30 lub 40 lat. Powszechnie uważa się, że w następnej połowie stulecia proces ten pogłębi się, ponieważ bezwzględna liczba osób starszych i ich odsetek w społeczeństwach stale rosną. Te zmiany demograficzne doprowadzą do znaczących wyzwań, przed jakimi staną rodziny oraz jednostki - między innymi powszechnym zjawiskiem może być sytuacja, w której w chwili przechodzenia na emeryturę nadal żyć będą oboje lub jeden z rodziców przechodzącej na emeryturę osoby.

Te olbrzymie zmiany stanowią kluczowe wyzwanie dla społeczeństwa, jako że starzenie się ludności ma poważne konsekwencje dla polityki publicznej i budżetu. W chwili obecnej polityka fiskalna boryka się z dotkliwymi ograniczeniami oraz obserwuje się silną potrzebę konsolidacji fiskalnej w UE na przestrzeni kilku lat, co pogłębia niekorzystne zmiany polityki budżetowej wynikające z konieczności dostosowania do nowych warunków związanych ze starzeniem się społeczeństwa. Jednocześnie zmiany w profilu demograficznym UE będą miały również wpływ na rynek pracy i produktów, a także na rodziny i jednostki. W celu rozwiązania problemów związanych ze starzeniem się społeczeństwa konieczna wydaje się analiza sytuacji w perspektywie długoterminowej, wychodząca daleko poza horyzont cykli wyborczych. Wiele z wyzwań, które wynikają ze starzenia się społeczeństwa ma charakter uniwersalny, między innymi:

- obciążenie publicznych budżetów i systemów fiskalnych;
- obciążenie systemów emerytalnych i zabezpieczenia społecznego;
- dopasowanie gospodarki i w szczególności miejsc prac w związku ze starzeniem się siły roboczej;
- potencjalne braki na rynku pracy w związku z mniejszą liczbą osób w wieku produkcyjnym;
- prawdopodobne zapotrzebowanie na większą liczbę wykwalifikowanych przedstawicieli zawodów służby zdrowia;
- większe zapotrzebowanie na usługi opieki zdrowotnej i opieki długoterminowej (zinstytucjonalizowanej);
- potencjalny konflikt międzypokoleniowy związany z podziałem zasobów.

Podczas gdy wielu obywateli Europy również po emeryturze prowadzi aktywne, zdrowe i intensywne społecznie życie w okresie tak zwanego „trzeciego wieku”, wiele osób w tym etapie życia boryka się z takimi problemami jak bieda, choroby lub niepełnosprawność, co może uniemożliwić lub ograniczyć im możliwości prowadzenia aktywnego życia. W celu podjęcia tych wyzwań ustanowiono rozmaite działania dążące, między innymi:

- do promowania aktywnego udziału osób starszych w społeczeństwie; na przykład w przygotowanej przez Komisję Europejską w 2011 roku rocznej wizji wzrostu gospodarczego wskazano, że wiek emerytalny powinien zostać podwyższony oraz powiązany ze średnim trwaniem życia, zaś systemy wczesnych emerytur należy ograniczyć;
- do zapewnienia dostępu do efektywnych usług opieki zdrowotnej, które umożliwiają wczesne wykrywanie chorób i pomagają osobom starszym zachować zdrowie i zdolność do

samodzielnego życia, jednocześnie dopilnowując, by wydatki na opiekę zdrowotną pozostały pod kontrolą; do dopilnowania, by osoby starsze miały odpowiednie dochody pochodzące w większości z systemów emerytalnych, a także wspierania mechanizmów, które mają na celu ograniczenie odsetka osób starszych zagrożonych ubóstwem.

Laszló Andor, komisarz ds. zatrudnienia, spraw społecznych i włączenia społecznego powiedział: „kluczem do rozwiązania problemów związanych z rosnącym odsetkiem osób starszych w naszych społeczeństwach jest »aktywne starzenie się« - zachęcanie osób starszych zachowania aktywności dzięki dłuższej aktywności zawodowej i późniejszemu przejściu na emeryturę, a po przejściu na emeryturę dzięki angażowaniu się w wolontariat oraz prowadzeniu zdrowego, samodzielnego życia”.

Światowa Organizacja Zdrowia zdefiniowała aktywne starzenie się jako „proces tworzenia optymalnych możliwości w zakresie zdrowia, uczestnictwa i bezpieczeństwa, w celu poprawy jakości życia ludzi w okresie starości”. Definicja ta obejmuje więc wydłużenie okresu aktywności osób starszych, w kontekście:

- siły roboczej, poprzez opóźnienie chwili przejścia na emeryturę, oraz;
- społeczeństwa, poprzez udział w rozmaitych działaniach o charakterze społecznym, gospodarczym, obywatelskim i kulturalnym.

W obliczu takich zjawisk i potrzeb należy może przyjrzeć się nie tylko podstawowym wskaźnikom zmian demograficznych, takim jak rosnący odsetek osób starszych w społeczeństwie lub dłuższe średnie trwanie życia, lecz uzupełnić tę analizę również wskaźnikami, które mierzą skłonność osób starszych do kontynuowania pracy, uczestniczenia w społeczeństwie i prowadzenia aktywnego, wysokiej jakości życia na emeryturze. Właśnie to szersze spojrzenie stanowi cel niniejszej publikacji, która - przedstawiając styl życia osób starszych - dąży do ukazania miejsca osób starszych w społeczeństwie, jako że w nadchodzących dziesięcioleciach będą oni pełnić w nim coraz istotniejszą rolę.

Dnia 23 września 2011 r. Unia Europejska ogłosiła rok 2012 Europejskim Rokiem Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej. Celem tej inicjatywy było:

- wspieranie tworzenia lepszych możliwości zatrudnienia i warunków pracy dla rosnącej liczby osób starszych w Europie;
- wspieranie ich aktywnego udziału w społeczeństwie, oraz
- zachęcanie osób starszych do zdrowego i samodzielnego życia.

Jednym z głównych celów Europejskiego Roku 2012 była zmiana pokutującej opinii, że osoby starsze stanowią dla społeczeństw obciążenie. Obywatele Europy żyją coraz dłużej i są coraz zdrowsi, więc rządy państw europejskich szukają nowych rozwiązań, dzięki którym osoby starsze będą mogły bardziej angażować się w życie społeczeństwa i pozostaną aktywne. Takie zmiany mogą przynieść korzyści gospodarcze całemu społeczeństwu, a jednocześnie wspierają psychiczny, mentalny i społeczny dobrostan jego starszych członków.

Zmiany demograficzne, które prawdopodobnie dotkną kraje UE w nadchodzących dziesięcioleciach stanowią również szansę na rozwój nowych produktów i usług przystosowanych do potrzeb osób starszych. Istnieje potrzeba opracowania szerokiego wachlarza nowych technologii, które mogłyby pomóc starszym osobom zachować samodzielność i żyć dłużej we własnych domach, oraz które mogłyby zmienić sposób świadczenia usług opieki lub stworzyć bardziej spersonalizowane usługi odpowiadające konkretnym potrzebom pacjentów.

Europejski Rok 2012 miał na celu zwiększenie świadomości tych kwestii, a także zidentyfikowanie i rozpowszechnienie dobrych praktyk, jak również zachęcanie decydentów i zainteresowanych stron (na wszystkich poziomach rządzenia) do wspierania aktywnego starzenia się. Bez dalszych zmian instytucjonalnych i politycznych zmiany demograficzne mogą zagrażać solidarności międzypokoleniowej, ponieważ ludność w wieku produkcyjnym

będzie musiała ponosić coraz większe koszty, by zaspokoić potrzeby rosnącej grupy osób starszych.

Polityka UE dotycząca aktywnego starzenia się

UE od wielu lat uznaje znaczenie wyzwania związanego ze starzeniem się społeczeństwa i opracowała kilka strategii politycznych dotyczących tego zagadnienia.

Rada Europejska na posiedzeniu w Sztokholmie w 2001 roku ustanowiła fundamenty strategii na rzecz podjęcia głównych wyzwań gospodarczych i budżetowych związanych ze starzeniem się społeczeństwa, w celu zachęcenia państw członkowskich do:

- szybkiego zredukowania zadłużenia;
- podniesienia wskaźników zatrudnienia i produktywności oraz
- przeprowadzenia reform systemów emerytalnych, służby zdrowia i opieki długoterminowej.

Na nieformalnym szczycie, który odbył się w Hampton Court w 2005 roku szefów państw i rządów uznały, że starzenie się społeczeństwa będzie jednym z głównych wyzwań, przed jakim UE stanie w nadchodzących latach. W rezultacie w październiku 2006 roku, w komunikacie pod tytułem „Demograficzna przyszłość Europy - Przekształcić wyzwania w nowe możliwości”. Komisja Europejska przedstawiła swoje stanowisko na temat wyzwań demograficznych, które będzie trzeba podjąć. W dokumencie tym zidentyfikowano pięć rozwiązań politycznych, za pomocą których państwa członkowskie mogą zmierzyć się z problemami związanymi ze zmianami demograficznymi i umożliwić zarządzanie procesem starzenia się społeczeństwa, wspierając:

- odnowę pokoleń poprzez lepsze wsparcie rodzin;
- zatrudnienie - zwłaszcza poprzez więcej miejsc pracy i dłuższe aktywne życie o wysokiej jakości;
- bardziej produktywną i konkurencyjną Europę;
- przyjmowanie imigrantów i zapewnianie im integracji w Europie;
- stabilne finanse publiczne w Europie - stanowiące gwarancję odpowiedniego ochrony socjalnej i równości międzypokoleniowej.

Dnia 29 kwietnia 2009 r. Komisja Europejska przyjęła również komunikat „Sprostanie wyzwaniom związanym ze skutkami starzenia się społeczeństwa w UE”. W komunikacie tym przedstawiono prognozy wydatków związanych ze starzeniem się społeczeństwa w świetle kryzysu finansowego i gospodarczego. Podkreślono również potrzebę przeprowadzenia dalszych reform w celu zredukowania kosztów budżetowych wynikających z procesu starzenia się społeczeństwa, zwłaszcza w zakresie programów wydatków na emerytury i opiekę zdrowotną, a także zwrócono uwagę na potrzebę zachęcania ludzi, by zamiast wcześniej przechodzić na emeryturę, jak najdłużej zostawali na rynku pracy.

Aktywne starzenie się stanowi część flagowej polityki UE: „Europa 2020” na rzecz zatrudnienia i inteligentnego, trwałego wzrostu gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu, ogłoszonej dnia 3 marca 2010 r. Ta strategia na rzecz wzrostu w nadchodzących dziesięcioleciach podkreśla „znaczenie zdolności Unii Europejskiej do podjęcia wyzwania związanego ze wspieraniem zdrowia i aktywności osób starszych, by umożliwić osiągnięcie spójności społecznej oraz wyższej wydajności”. Jednym z pięciu głównych wskaźników strategii „Europa 2020” jest osiągnięcie do 2020 roku wskaźnika zatrudnienia w państwach członkowskich UE-27 na poziomie 75% wśród ludności w wieku od 20 do 64 lat. Aby osiągnąć ten cel, większy odsetek społeczeństwa musi pozostać na rynku pracy do późniejszego wieku. Jest to szczególnie istotne w świetle przewidywań, według których w 2012 roku liczba osób w wieku produkcyjnym w UE zacznie się kurczyć.

Europejska strategia zatrudnienia obejmuje szereg działań i wytycznych ukierunkowanych na osoby starsze, między innymi działania nawołujące do poprawy stanu zdrowia (pracowników),

zachęcające osoby starsze do kontynuowania pracy i odradzające wczesne przechodzenie na emeryturę. Wytyczne promują również systemy ochrony socjalnej oparte na stabilności finansowania, w celu wspierania uczestnictwa osób starszych na rynku pracy i pozostania na nim, oraz w celu wydłużenia aktywności zawodowej.

Polityka dotycząca zatrudnienia dąży również do podniesienia jakości kapitału ludzkiego dzięki lepszej edukacji i umiejętnościom. Efektywne strategie uczenia się przez całe życie, w tym szkolenia w miejscu pracy, mogą zwiększyć szanse starszych pracowników na pozostanie na rynku pracy. Strategia unijna dotycząca zatrudnienia dąży więc do ustanowienia podejścia do pracy uwzględniającego cykl życiowy, wprowadzając warunki, które pozwolą ludziom wydłużyć ich aktywność zawodową, by podnieść zarówno średnie wskaźniki zatrudnienia, jaki i wskaźniki zatrudnienia wśród osób starszych.

Europejski Fundusz Społeczny (EFS) od 1957 roku pomógł milionom Europejczyków w uzyskaniu (lepszyc) miejsc pracy i nabyciu umiejętności koniecznych do pracy. Jest to jeden z funduszy strukturalnych UE, ustanowiony w celu niwelowania różnic w dobrobycie i standardach życia w różnych państwach członkowskich i regionach UE. Dnia 6 października 2011 r. Komisja Europejska zaproponowała nowy zbiór zasad funkcjonowania EFS w okresie od 2014 do 2020 r. Cele EFS w tym okresie programowania - czyli poprawa możliwości zatrudnienia, wspieranie edukacji i uczenia się przez całe życie, działanie na rzecz włączenia społecznego oraz przyczynianie się do zwalczania ubóstwa - są ściśle zgodne ze strategią „Europa 2020”. W celu ich osiągnięcia należy położyć większy nacisk, między innymi, na promowanie aktywnego i zdrowego starzenia się oraz wspieranie grup w najmniej korzystnej sytuacji i społeczności zmarginalizowanych.

Otwarta metoda koordynacji (OMK) w zakresie ochrony socjalnej i włączenia społecznego stanowi ramy współpracy politycznej, której celem jest rozpowszechnianie dobrych praktyk i osiągnięcie konwergencji w celu realizacji głównych założeń UE, w tym między innymi: zwalczania ubóstwa i wykluczenia społecznego, reform systemów socjalnych i podjęcia wyzwań, jakie niosą ze sobą zmiany demograficzne.

Dnia 7 lipca 2010 r. Komisja Europejska rozpoczęła debatę na temat przyszłych systemów emerytalnych, publikując „Zieloną księgę na rzecz adekwatnych, stabilnych i bezpiecznych systemów emerytalnych w Europie”. Publikacja ta miała stanowić zachętę do debaty na temat: osiągnięcia prawidłowej równowagi między pracą a emeryturą, ułatwienia prowadzenia dłuższego aktywnego życia; reformy systemów emerytalnych, która znajduje się wśród dziesięciu działań wymienionych w rocznej wizji wzrostu gospodarczego (część procesu monitorowania w ramach strategii „Europa 2020”); bezpieczeństwa emerytur w obliczu niedawnego kryzysu gospodarczego;

zapewnienia odpowiednich dochodów w okresie emerytalnym oraz upewnienia się, że systemy emerytalne są stabilne w perspektywie długofalowej;

upewnienia się, że emerytury są bardziej przejrzyste, tak by każdy mógł w sposób świadomy podjąć decyzję na temat swojego dochodu w okresie emerytalnym.

Aktywne starzenie się, zarówno w okresie zatrudnienia, jak i na emeryturze, jest możliwe tylko wtedy, gdy ludzie są zdrowi. Unia innowacji jest jedną z siedmiu przewodniczących strategii politycznych ogłoszonych w październiku 2010 roku, w ramach szerszej strategii „Europa 2020”. Europejskie partnerstwa innowacyjne stanowią część Unii innowacji i zostały opracowane, by zapewnić ramy wspólnego działania zainteresowanych stron z różnych obszarów polityki, sektorów i państw, w celu szybszego opracowywania innowacji, które mogą pomóc rozwiązać główne problemy społeczne, a także by zdobyć przewagę konkurencyjną w zakresie wzrostu i tworzenia nowych miejsc pracy w Europie. Pierwsze takie partnerstwo ogłoszono dnia 4 lutego 2011 r. Była to wspólna inicjatywa Neelie Kroes, wiceprzewodniczącej Komisji i komisarza ds. agendy cyfrowej, oraz Johna Dalliego,

komisarza ds. zdrowia i konsumentów, a jej celem jest wspieranie aktywnego i zdrowego starzenia się. W ramach tej inicjatywy określono następujące trzy główne cele:

- umożliwienie obywatelom UE prowadzenie zdrowego, aktywnego i samodzielnego życia w okresie starości;
- poprawa stabilności i efektywności systemów socjalnych i opieki zdrowotnej;
- poprawa konkurencyjności i rynków innowacyjnych produktów i usług, które wspierają aktywne starzenie się.

Partnerstwo na rzecz aktywnego i zdrowego starzenia się ukierunkowane jest na profilaktykę i promocję zdrowia, opieki zintegrowanej i samodzielnego, aktywnego życia osób starszych. Jego nadrzędnym celem jest wydłużenie przeciętnego trwania życia w zdrowiu w państwach członkowskich UE-27 o dwa lata do 2020 roku.

Dane statystyczne dotyczące starzenia się oraz struktura niniejszej publikacji

Większości osób słowo „stary” kojarzy się z pokoleniem lub pokoleniami poprzedzającymi ich generację lub też stosują to słowo jako termin klasyfikujący konkretną grupę ludności - na przykład starszych studentów, starszych pracowników lub starszych emerytów. Podczas badania Eurobarometru (Specjalne badanie Eurobarometru nr 378) przeprowadzonego we wrześniu i październiku 2011 roku zapytano respondentów (w wieku co najmniej 15 lat, pochodzących z państw UE-27), w jakim wieku ludzi uważa się za „starych” - średnia uzyskana na podstawie odpowiedzi wyniosła 63,9 lat. Wśród respondentów jedynie jedna osoba na sześć (16%) określiła siebie jako osobę „starszą”.

Nie istnieje również żadna statystyczna definicja osoba „starej” czy też „starszej”, na której można by oprzeć analizę przedstawioną w niniejszej publikacji. Obraz procesu starzenia się w UE analizuje się raczej na podstawie poszczególnych kwestii problematycznych, między innymi:

- różnic administracyjnych: przykładowo, różnego wieku emerytalnego w państwach członkowskich ;
- różnic demograficznych: na przykład, różnych zaobserwowanych schematów średniego trwania życia w różnych państwach;
- subiektywnych odchyleń: na przykład, różnic w opiniach na temat jakości życia osób starszych.

Większość statystyk nie dotyczy procesu starzenia się jako takiego, lecz raczej analizy tego procesu w podziale na grupy wiekowe, ukazującej różnice między osobami młodszymi a starszymi. Przyjęte grupy wiekowe mogą różnić się pomiędzy badaniami i z powodu takiego braku spójności granice między ludnością młodą, w wieku średnim i starszą są często nieostre. Niemniej jednak wiele dziedzin statystyki przedstawia dane poddane analizie na podstawie grup wiekowych. Oficjalne statystyki mogą oferować długie serie czasowe dotyczące różnych podstawowych wydarzeń demograficznych, a także szczegółowe informacje związane z takimi obszarami jak siła robocza, edukacja i społeczeństwo informacyjne.

Niniejszą publikację podzielono na sześć rozdziałów, które wykorzystują szeroki wybór oficjalnych danych statystycznych pochodzących z badań opinii oraz innych źródeł. Większość danych pochodzi z bazy danych Eurostatu dostępnej on-line pod adresem: <http://ec.europa.eu/eurostat>.

W pierwszym rozdziale przedstawiono szczegółowe dane dotyczące starzenia się społeczeństwa, naświetlając dynamikę zmian demograficznych oraz podając szczegółowy obraz struktury ludności UE w przeszłości, obecnie oraz w (przewidywanej) przyszłości. W pozostałych rozdziałach opisano różne etapy życia i różne pokolenia - oraz przejście od zatrudnienia na emeryturę (zob. rozdział 2 i 3). Jedną z bolączek wielu osób starszych jest zwiększone prawdopodobieństwo zachorowania lub utraty sił. W rozdziale 4 przedstawiono informacje dotyczące zapotrzebowania na usługi opieki zdrowotnej, a także konsekwencje

starzenia się społeczeństwa dla budżetu, z jakimi zmagają się rządy. Po przejściu na emeryturę schemat wydatków osób starszych często się zmienia, zarówno pod względem poziomu wydatków, jak i nabywanych towarów i usług. Zachowania konsumpcyjne „srebrnej gospodarki” opisano w rozdziale 5, wraz z takimi jej aspektami jak mieszkalnictwo i warunki życia. Niniejsza publikacja kończy się informacjami na temat aktywnego uczestnictwa starszych pokoleń w społeczeństwie, ze szczególnym naciskiem na kwestie międzypokoleniowe. Ponadto w ostatnim rozdziale zawarto również informacje na temat sposobów spędzania czasu wolnego i działań społecznych podejmowanych przez osoby starsze

1. Profil demograficzny

Proces starzenia się jest dla wszystkich nieunikniony. Skutki starzenia się mogą się jednak różnić nie tylko w zależności od uwarunkowań genetycznych, ale także szeregu innych czynników, np. wykonywanego zawodu, dochodów, stylu życia czy jakości życia. Ze społecznego punktu widzenia, struktura ludności może znacznie różnić się pomiędzy państwami ze względu na interakcję zjawisk demograficznych - takich jak współczynnik dzietności czy stopa migracji - oraz inne czynniki, np. wybór stylu życia czy świadczenie usług opieki zdrowotnej oraz ich skuteczność.

Obecną strukturę ludności UE charakteryzuje szczególnie duża liczba osób urodzonych w dwudziestolecu po zakończeniu II wojny światowej, chociaż ten wzrost liczby narodzin jest różny w zależności od państwa członkowskiego. Pokolenie to jest często określane mianem wyżu demograficznego i obejmuje grupy ludzi urodzonych w okresie od drugiej połowy lat 40. do końca lat 60. XX wieku. Pierwsza grupa wyżu demograficznego wchodzi obecnie w wiek emerytalny. Według prognoz demograficznych Eurostat w najbliższych dziesięcioleciach liczba osób w wieku powyżej 60 roku życia będzie co roku wzrastać o około dwa miliony, a liczba ludności w wieku produkcyjnym będzie spadać (w wyniku niższego współczynnika dzietności w odniesieniu do pokolenia urodzonego po wyżu demograficznym). W rezultacie rośnie liczba osób najstarszych (w wieku 80 lat i starszych) i spada liczba osób młodych, które mogłyby opiekować się osobami starszymi (członków rodziny lub pracowników służby zdrowia).

Na początku niniejszego rozdziału przedstawiono szereg wskaźników demograficznych przedstawiających obecną strukturę ludności UE. Należą do nich wskaźniki obciążenia demograficznego określające potencjalny poziom wsparcia udzielanego osobom młodym (w wieku od 0 do 14 roku życia) i osobom starszym (powyżej 65 roku życia) przez ludność w wieku produkcyjnym (powszechnie uważaną za grupę osób w wieku od 15 do 64 roku życia). Istnieją obawy, że szybsze starzenie się społeczeństwa w UE może doprowadzić do sytuacji, w której starsze pokolenia staną się zbyt dużym obciążeniem dla młodszych pokoleń w wieku produkcyjnym.

O ile w niniejszym rozdziale ograniczono się do demograficznych aspektów starzenia się, warto rozważyć fakt, że wskaźniki obciążenia ekonomicznego (w przeciwieństwie do wskaźników obciążenia demograficznego) mogą być bardziej istotne w obecnej sytuacji gospodarczej, ponieważ koncentrują się na porównaniu ludności faktycznie zatrudnionej z liczbą osób na ich utrzymaniu (tym samym nie tylko osób starszych, ale także osób zatrudnionych w niepełnym wymiarze, bezrobotnych oraz nieaktywnych zawodowo). W związku z powyższym wskaźniki obciążenia ekonomicznego lepiej obrazują obciążenie osób faktycznie zatrudnionych.

1.1 Liczba osób starszych w Unii Europejskiej

Mediana wieku dzieli strukturę wiekową całej populacji na dwie równe części: 50 % osób poniżej określonej mediany wieku i 50 % osób powyżej. Na dzień 1 stycznia 2010 r. mediana wieku w krajach UE-27 wynosiła 40,9 lat.

W latach 1960-1980 w państwach członkowskich UE, w odniesieniu do których zachowały się dane, mediana wieku praktycznie się nie zmieniała (zob. tabela 1.1). Dopiero po 1980 r. ludność

UE zaczęła się starzeć w stosunkowo szybkim tempie. Według prognoz demograficznych Eurostat (Europop2010) w nadchodzących dziesięcioleciach spadnie tempo wzrostu mediany wieku. Przewiduje się, że do 2060 r. mediana wieku ludności UE-27 ustabilizuje się na poziomie 47,6, co oznacza, że w ciągu wieku wzrośnie o ok. 15 lat.

Najwyższą medianę wieku wśród państw członkowskich UE na dzień 1 stycznia 1960 r. zgłosiła Szwecja - 36 lat. W połowie lat 90. XX wieku miejsce Szwecji zajęły Włochy (mediana wieku na poziomie 38,5 w 1995 r.), a dziesięć lat później - Niemcy (41,8 w 2005 r. i 44,2 w 2010 r.).

Unia Europejska, podobnie jak większość regionów świata, przechodzi znaczącą zmianę w strukturze ludności. Europejczycy żyją dłużej i w lepszym zdrowiu niż kiedykolwiek wcześniej i wygląda na to, że tendencja ta się nie zmieni dzięki stałemu rozwojowi medycyny oraz poprawie standardów życia (więcej szczegółów dotyczących prognoz demograficznych w Sekcji 1.3).

1 stycznia 2010 r. liczba ludności krajów UE-27 wynosiła 501,1 mln osób, z czego ok. 87,1 mln stanowiły osoby w wieku 65 lat i starsze. Niemcy i Włochy, dwa z największych państw członkowskich pod względem całkowitej liczby ludności, również charakteryzuje stosunkowo stare społeczeństwo. Na dzień 1 stycznia 2010 r. w Niemczech liczba osób w wieku 65 lat lub starszych wynosiła 16,9 mln, a we Włoszech - 12,2 mln.

Kobiety zazwyczaj żyją dłużej niż mężczyźni. W rezultacie, wskaźnik kobiet w porównaniu do mężczyzn wzrósł o 1,1 dla osób w wieku od 50 do 64 lat, 1,2 dla osób od 65 do 79 roku życia oraz 1,9 dla osób najstarszych (w wieku 80 lat i starszych). W dwunastu krajach liczba najstarszych kobiet przynajmniej dwukrotnie przewyższała liczbę najstarszych mężczyzn, a w bałtyckich państwach członkowskich wskaźnik ten wzrósł do trzykrotnie większej liczby najstarszych kobiet w porównaniu do najstarszych mężczyzn.

Nastąpił znaczny wzrost liczby osób w wieku 65 lat i starszych w okresie 20 lat pomiędzy 1990 r. a 2010 r. W krajach UE-27 procentowy udział osób w wieku 65 lat i starszych w całkowitej liczbie ludności wzrósł o 3,7 pp. w badanym okresie do 17,4 %. Szczególnie szybki wzrost nastąpił w Słowenii, Niemczech, Włoszech oraz w bałtyckich państwach członkowskich i Grecji, gdzie procentowy udział osób w wieku 65 lat i starszych w całkowitej liczbie ludności wzrósł przynajmniej o pięć punktów procentowych. Z kolei w takich krajach jak Dania, Wielka Brytania, Luksemburg i Szwecja procentowy udział tej grupy ludności wzrósł o niecały punkt procentowy, a Irlandia jako jedyne państwo członkowskie zgłosiła spadek udziału osób w wieku 65 lat i starszych w całkowitej liczbie ludności (choć zaledwie o 0,1 pp.).

Chociaż liczba starszych kobiet znacznie przekraczała liczbę starszych mężczyzn, liczba starszych mężczyzn rosła w znacznie szybszym tempie w okresie od 1990 r. do 2010 r. - dzięki czemu różnica pomiędzy płciami została wyrównana.

Wskaźnik wsparcia rodziców (określający liczbę osób w wieku 85 lat i starszych na 100 osób w wieku 50-64 lat) może służyć do oceny zapotrzebowania na wsparcie osób starszych przez członków rodziny. Faktycznie przeżywanie rodziców przez osoby w wieku 50-60 lat będzie coraz bardziej powszechne. Na dzień 1 stycznia 2010 r. wskaźnik wsparcia rodziców w krajach UE-27 wynosił 11,0, osiągając najwyższy poziom w Szwecji, we Włoszech i we Francji (przynajmniej 13,0).

Według ONZ szacunkowa liczba ludności w 2010 r. wynosiła 6 895 mln. osób, a najbardziej zaludnionym kontynentem była Azja, w której mieszkało ponad sześć z każdych dziesięciu osób żyjących na naszej planecie. Liczba ludności na świecie rosła średnio o 1,3 % rocznie w okresie od 1990 r. do 2010 r. Najwyższy wzrost zanotowano w Afryce (2,4 % rocznie), a najniższy w Europie (0,1 % rocznie).

Starzenie się społeczeństwa nie ogranicza się do Europy, ponieważ na każdym z kontynentów zanotowano wzrost długowieczności. Trwający proces starzenia się społeczeństwa jest najbardziej widoczny w Europie, w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach, oraz w Azji i Oceanii. Z kolei w Ameryce Północnej i w Afryce odsetek osób starszych w całkowitej liczbie ludności pozostaje praktycznie bez zmian. Według ONZ odsetek osób w wieku 65 lat i starszych w całkowitej liczbie ludności wzrósł o 1,4 pp. w latach 1990-2010.

Spośród państw przedstawionych na rysunku 1.3 najszybciej starzejącym się społeczeństwem jest Japonia. Chociaż zarówno w krajach UE-27 i w Stanach Zjednoczonych odnotowano wyższy odsetek osób w wieku 65 lat i starszych w 1990 r. (po 13,7 %) niż w Japonii (11,9 %), to odsetek tej grupy w całkowitej liczbie ludności Japonii uległ niemal podwojeniu w ciągu dwóch kolejnych dziesięcioleci - do 2010 r. osoby w wieku 65 lat i starsze stanowiły 22,7 % japońskiego społeczeństwa, czyli znacznie więcej niż w przypadku krajów UE-27 (17,4 %) i Stanów Zjednoczonych (13,1 %). W Stanach Zjednoczonych proces starzenia się społeczeństwa przebiegał stosunkowo powoli, częściowo ze względu na całkowity współczynnik dzietności -znacznie wyższy niż w przypadku większości innych rozwiniętych gospodarek o ile starzenie się społeczeństwa nadal raczkuje w przypadku wschodzących gospodarek Azji i Ameryki Łacińskiej, to niski współczynnik dzietności oraz poprawiające się standardy życia skutkujące dalszym wzrostem długowieczności podtrzymują proces starzenia się społeczeństwa. Według najnowszych dostępnych informacji dotyczących 2010 r. w przypadku wschodzących gospodarek odnotowano niewielką liczbę osób najstarszych (w wieku 80 lat i starszych). Liczba osób najstarszych w krajach UE-27 (23,3 mln) znacznie różni się od liczebności tej samej grupy demograficznej w Chinach (18,2 mln), Indiach (8,2 mln) czy Brazylii (2,9 mln).

Najwyższy odsetek osób w wieku 65 lat i starszych na dzień 1 stycznia 2009 r. odnotowano w regionach metropolitalnych Niemiec (zazwyczaj w miastach na północnym wschodzie kraju, który kiedyś charakteryzowały tradycyjne gałęzie przemysłu ciężkiego w byłych Niemczech Wschodnich) lub w regionach rolniczych głównie na południu Europy (np. we Włoszech, Grecji, Portugalii czy Hiszpanii), skąd w wyniku migracji ekonomicznej duże grupy młodych ludzi emigrowały w poszukiwaniu pracy. Najwyższy odsetek osób w wieku 65 lat i starszych w całkowitej liczbie ludności na początku 2009 r. odnotowano w Ligurii, Toskanii, Friuli-Wenecji i Umbrii (Włochy), w Chemnitz, Dreźnie, Saksonii-Anhalt i w Lipsku (Niemcy), a także w Alentejo (Portugalia) oraz na Peloponezie (Grecja).

Chociaż dostępne dane z 1990 r. i 2009 r. dotyczą około połowy wszystkich regionów UE-27, odsetek osób w wieku 65 lat i starszych w całkowitej liczbie ludności wzrósł praktycznie we wszystkich regionach. Wyjątki stanowiły trzy regiony Szwecji (w tym Sztokholm) oraz stolice: Wiedeń (Austria) i Region Stołeczny Brukseli/ Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Belgia). Z kolei w takich regionach Włoch, jak Sardynia, Basilicata, Puglia, Liguria, Lazio, Piemont czy Lombardia, tempo wzrostu liczby osób w wieku 65 lat i starszych było najbardziej widoczne.

W ramach audytu miejskiego uzyskano informacje dotyczące struktury ludności w ponad 500 europejskich miastach w 2008 r. W większości pokrywają się z informacjami regionalnymi, o których mowa powyżej, na tyle na ile miasta, które zgłosiły stosunkowo wysoki odsetek osób w wieku 65 lat i starszych, znajdowały się głównie w Niemczech (szczególnie osób w wieku 65-74 lat) i we Włoszech (szczególnie osób w wieku 75 lat i starszych). Badanie to

potwierdziło również, że kobiety częściej przeżywają mężczyzn, a wyższy odsetek kobiet niż mężczyzn w wieku 75 lat i starszych odnotowano w Tallinie i Tartu (w Estonii), Funchal (na Maderze, Portugalia), w Poniewieżu oraz w Kownie (na Litwie).

1.2 Szersze trendy społeczne oddziałujące na starzenie się społeczeństwa

Zmiany w wielkości populacji można przypisać dwóm czynnikom: przyrostowi naturalnemu (różnica pomiędzy liczbą urodzeń a liczbą zgonów) oraz migracji netto (różnica pomiędzy liczbą osób, które napłynęły do danego kraju a liczbą emigrantów). Silny wzrost liczby ludności w krajach UE-27 w latach 60. XX wieku spowodowany był przyrostem naturalnym, ponieważ liczba urodzeń znacznie przekraczała liczbę zgonów. Stosunkowo wysoki współczynnik dzietności obserwowany w latach powojennych powoli jednak spadał, podczas gdy średnie trwanie życia ulegało wydłużeniu. Pod koniec lat 90. XX wieku praktycznie nie występował przyrost naturalny, ponieważ liczba urodzeń i zgonów była prawie wyrównana. Od połowy pierwszej dekady XXI wieku wyglądało na to, że w kilku państwach członkowskich UE współczynniki dzietności znowu zaczyna wzrastać, tym samym powodując wzrost przyrostu naturalnego w krajach UE-27.

Polityka imigracyjna może odgrywać istotną rolę w wypełnianiu braków na rynku pracy, chociaż integracja imigrantów może stanowić zagrożenie dla spójności społecznej. Dane dotyczące migracji netto zazwyczaj podlegają większym wahanom w skali rocznej niż przyrost naturalny. W okresie od 1960 r. do połowy lat 80. XX wieku migracja netto miała ograniczony wpływ na całkowitą zmianę liczby ludności. Od tamtej pory obserwowano wzrost migracji netto, osiągającej najwyższy poziom w latach 2003-2007, kiedy to migracja przyczyniła się do wzrostu liczby ludności krajów UE-27 o niemal dwa miliony osób rocznie. W ostatnich latach nastąpił spadek migracji netto, a w 2009 r. migranci powiększyli liczbę ludności krajów UE-27 o kolejne 875 500.

W 1961 r. w krajach UE-27 urodziło się 7,5 miliona dzieci, czyli 2,2 miliona więcej niż pod koniec badanego okresu. W 2002 r. liczba urodzeń żywych w krajach UE-27 na krótko spadła poniżej 5 milionów, a do 2010 r. wróciła do poziomu 5,4 milionów. Takie zmiany demograficzne stają się widoczne po latach tak, jak w przypadku starzejącego się stosunkowo dużego wyżu demograficznego, który prowadzi do powstania szerokiej u góry piramidy ludności

Współczynnik urodzeń ma ścisły związek z liczbą urodzeń żywych. Odzwierciedla jednak także inne zmiany demograficzne, ponieważ współczynnik ten określa liczbę urodzeń żywych przypadającą na 1 000 mieszkańców. Współczynnik urodzeń w krajach UE-27 osiągnął najwyższy poziom na początku lat 60. XX wieku, a następnie gwałtownie spadał. Najwyższy spadek odnotowano w latach 60. i 70. XX wieku. Chociaż w latach 80. i 90. XX wieku sytuacja nie uległa poprawie, to spadek liczby urodzeń nie był już aż tak wysoki. Najniższy współczynnik urodzeń odnotowano w 2003 r. (10,3 urodzeń na 1 000 mieszkańców), po czym w 2010 r. nastąpiła nieznaczna poprawa (10,7 urodzeń na 1 000 mieszkańców). W 2010 r. najwyższe współczynniki urodzeń wśród państw członkowskich UE odnotowano w Irlandii, Wielkiej Brytanii i we Francji.

Wśród państw członkowskich UE Francja i Wielka Brytania odnotowały najwyższą liczbę urodzeń żywych w 2010 r. - niewiele ponad 15 % całkowitej liczby narodzin w krajach UE-7, w obu krajach przekroczone liczbę 800 000 nowych urodzeń w roku. Dla porównania w Niemczech w 2010 r. odnotowano ok. 678 000 urodzeń żywych, co wynosi 12,7 % całkowitej liczby urodzeń w krajach UE-27, przy czym odsetek ludności niemieckiej w całkowitej liczbie mieszkańców UE-27 wynosił w 2010 r. 16,3 %.

Podczas gdy całkowita liczba urodzeń żywych w każdym kraju jest przynajmniej częściowo powiązana z liczbą kobiet w wieku rozrodczym, mają na nią również wpływ kwestie związane

ze zdolnością oraz gotowością ludności do wychowywania dzieci. Całkowity współczynnik dzietności pozwala ocenić przeciętną liczbę dzieci urodzonych przez kobietę w trakcie całego jej życia, jeżeli przeżyje wiek rozrodczy zgodnie ze współczynnikiem dzietności w zależności od wieku w danym roku. W 2008 r. współczynnik dzietności w UE-27 osiągnął poziom 1,6 - jeden z najniższych na świecie. Panuje powszechna zgoda co do tego, że dla utrzymania wielkości populacji w krajach rozwiniętych konieczne jest osiągnięcie wskaźnika zastępowalności pokoleń na poziomie 2,1. Jedną z przyczyn stosunkowo niskiego współczynnika dzietności w UE jest coraz częstsze przekładanie narodzin dziecka na późniejsze lata życia. W 2008 r. średni wiek kobiet rodzących dzieci w krajach UE-27 wynosił 29,7 lat. Takie zjawisko może mieć szereg przyczyn demograficznych, społeczno-ekonomicznych oraz instytucjonalnych, np. zmniejszająca się liczba zawieranych związków małżeńskich, większa liczba rozwodów, rosnący współczynnik aktywności zawodowej kobiet, niepewność związana z sytuacją gospodarczą oraz bezpieczeństwem zatrudnienia czy też decyzja młodych ludzi o zamieszkaniu w domu rodziców do czasu uzyskania zdolności finansowej pozwalającej na wyprowadzenie się i założenie własnego gospodarstwa domowego.

Ze względu na zmniejszenie liczby urodzeń oraz jednoczesny wzrost długowieczności zwiększył się odsetek osób starszych w całkowitej liczbie ludności. Ludność UE rzeczywiście żyje dłużej niż kiedykolwiek w przeszłości, gdyż w 2008 r. średnie trwanie życia w krajach UE-27 (od urodzenia) wzrosło do 79,4 lat. Wśród państw członkowskich UE najdłuższe średnie trwanie życia zanotowano we Włoszech (81,9 lat w 2008 r.) oraz w Hiszpanii (81,8 lat w 2009 r.). Z kolei w Bułgarii, Rumunii, na Łotwie i na Litwie zanotowano najkrótsze wartości średniego trwania życia (od 72 do 73 lat w 2009 r.). W państwach członkowskich w których dostępne są dane z pełnego szeregu czasowego od 1960 r. do 2009 r. średnie trwanie życia (od urodzenia) wydłużyło się aż o 15,6 lat (Portugalia), 11,1 lat (zjednoczone Niemcy) oraz o 10,4 lata (Belgia).

Porównano również średnie trwanie życia osób w wieku 65 lat. W 2008 r. przewidywano, że przeciętna kobieta w wieku 65 lat w krajach UE-27 może przeżyć kolejne 20,7 lat, czyli ok. 3,5

Starość jest często kojarzona z chorobami i ułomnością - chociaż tak wcale nie musi być. W rzeczywistości starsi członkowie społeczeństwa, którzy utrzymują swoją aktywność mogą wnieść istotny wkład w rozwój społeczeństwa, na przykład wydłużając swoją obecność na rynku pracy lub uczestnicząc w życiu rodzinnym i społecznym. Zmiany w polityce dotyczącej tej dziedziny mogą koncentrować się na zachęcaniu osób starszych do pozostania w zdrowiu oraz utrzymania własnej niezależności tak długo, jak to tylko możliwe.

Miarodajnym kryterium w tej kwestii jest wskaźnik lat zdrowego życia oparty na koncepcji średniej długości życia bez niepełnosprawności (ang. disability-free life expectancy). W 2008 r. przeciętna kobieta w wieku 65 lat w krajach UE-27 mogła przeżyć kolejne 8,4 lat bez niepełnosprawności, czyli 40,5 % pozostałych lat życia. Całkowita liczba lat zdrowego życia pozostała dla mężczyzn w wieku 65 lat była nieznacznie niższa niż w przypadku kobiet (o 0,2 roku). Wynosiła ona jednak niemal połowę (47,8 %) pozostałych lat życia mężczyzny.

Kraje, w których odsetek osób starszych żyjących bez niepełnosprawności jest wyższy, charakteryzują się bardziej aktywną, zdrową i zaangażowaną społecznością osób starszych w mniejszym stopniu korzystających z usług placówek medycznych i opiekuńczych. Pod tym względem wśród państw członkowskich wyróżnia się Szwecja. W 2009 r. przeciętny mężczyzna w wieku 65 lat żyjący w Szwecji miał przed sobą kolejne 13,6 lat życia bez niepełnosprawności, a kobieta - rok więcej, tzn. 14,6 lat. Wskaźnik ten był równy niemal trzem czwartym (74,8 %) pozostałych lat życia mężczyzny mieszkającego w Szwecji oraz 69,1 % pozostałych lat życia kobiety mieszkającej w Szwecji. Były to dotychczas najwyższe

odsetki odnotowane w państwach członkowskich UE, przy czym pozostałe stosunkowo wysokie wskaźniki zarejestrowano w pozostałych krajach nordyckich.

Tabela 1.5: Średnie trwanie życia oraz zdrowe lata życia osób starszych, 2009 r.

	Średnie trwanie		Lata życia w zdrowiu		Lata życia w zdrowiu osoby w wieku 65	
	życia osoby w wieku 65 lat w latach)		osoby w wieku 65 lat w latach)		jako odsetek średniego trwania życia osoby w wieku 65 lat (%)	
	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety
UE-27	17,2	20,7	8,2	8,4	47,8	40,5
BE	17,5	21,1	10,5	10,1	60,2	48,0
BG	13,8	17,0	8,4	9,1	61,1	53,8
CZ	15,2	18,8	8,0	8,4	52,9	44,5
DK	16,8	19,5	11,2	12,0	66,9	61,5
DE	17,6	20,8	6,4	6,5	36,4	31,0
EE	14,0	19,2	5,5	5,3	39,0	27,7
IE	17,2	20,6	10,2	10,5	59,1	50,8
EL	18,1	20,2	7,2	6,6	40,0	32,6
ES	18,3	22,5	9,2	8,4	50,1	37,1
FR	18,7	23,2	8,8	9,2	47,0	39,6
IT	18,2	22,0	7,3	6,8	40,4	30,9
CY	18,1	20,9	9,9	8,5	54,9	40,6

LV	13,4	18,2	4,7	5,7	35,2	31,2
LT	13,4	18,4	5,9	6,7	44,0	36,4
LU	17,6	21,4	10,8	11,4	61,5	53,2
HU	14,0	18,2	5,7	5,6	40,7	30,6
MT	16,8	20,6	11,0	11,2	65,7	54,4
NL	17,6	21,0	9,4	10,3	53,3	49,2
AT	17,7	21,2	8,1	8,0	46,0	37,9
PL	14,8	19,2	6,8	7,4	46,1	38,8
PT	17,1	20,5	6,6	5,4	38,4	26,6
RO	14,0	17,2	7,2	7,0	51,4	40,6
SI	16,4	20,5	9,3	9,9	56,6	48,3
SK	14,1	18,0	3,4	2,8	24,3	15,7
FI	17,3	21,5	8,1	8,9	46,9	41,4
SE	18,2	21,2	13,6	14,6	74,8	69,1
UK	17,7	20,3	10,7	11,8	60,5	57,9
IS	18,6	21,0	12,7	13,6	68,3	64,6
NO	18,0	21,1	13,5	14,0	75,2	66,3

W perspektywie krótkoterminowej migracja może odgrywać istotną rolę, przyczyniając się do złagodzenia nierównowagi demograficznej, np. poprzez redukcję braków na rynku pracy. Uznaje się jednak powszechnie, że nie można zmienić starzejącego się profilu demograficznego UE jedynie poprzez wprowadzenie migrantów, którzy wyrównają przyszłą nierównowagę pomiędzy osobami w wieku produkcyjnym a osobami starszymi. Przecież migranci wkrótce również się zestarzeją i będą zależni od reszty społeczeństwa. Nie wydaje się prawdopodobne, aby starzenie się społeczeństwa można było odwrócić bez podniesienia współczynnika dzietności powyżej wskaźnika zastępowalności na poziomie 2,1.

W 2010 r. obcokrajowcy stanowili 6,5 % ludności państw członkowskich UE-27. Stosunkowo niski odsetek cudzoziemców (poniżej 1 %) w całkowitej liczbie ludności odnotowano w

Polsce (2010 r.), Bułgarii i Rumunii (2009 r.), a najwyższy w 2010 r. w Luksemburgu - 43,0 %. Warto zauważyć, że najwyższy odsetek cudzoziemców występuje zazwyczaj wśród osób w wieku produkcyjnym, a wielu z nich wraca do swojego kraju pochodzenia pod koniec życia zawodowego. Taki model zaobserwowano szczególnie w Luksemburgu, Hiszpanii, Grecji, na Cyprze, w Austrii, Irlandii oraz we Włoszech. W związku z tym w przypadku większości państw członkowskich mediana wieku cudzoziemców jest zazwyczaj niższa niż mediana wieku obywateli danego kraju.

1.3 Przyszłe tendencje w zakresie starzenia się społeczeństwa

Informacje przedstawione w niniejszej sekcji pochodzą w głównej mierze z najnowszych prognoz demograficznych Eurostat (Europop2010). Prognozy demograficzne to potencjalne scenariusze wydarzeń, przedstawiające informacje dotyczące prawdopodobnej liczby i struktury ludności w przyszłości. Scenariusz konwergencji Europop2010 stanowi jeden z kilku możliwych scenariuszy zmian demograficznych przygotowany na podstawie danych z 1 stycznia 2010 r. oraz założeń opracowanych zgodnie z ramami koncepcyjnymi, według których różnice kulturowe i społeczno-ekonomiczne pomiędzy państwami członkowskimi będą stopniowo zanikać w dłuższym okresie czasu. Należy zauważyć, że przedstawione dane opracowano na podstawie założenia utrzymania dotychczasowej polityki, w związku z czym mogą zostać wykorzystane do analizy możliwych konsekwencji zmian demograficznych w przypadku braku wprowadzenia zmian w polityce.

Zgodnie z prognozami demograficznymi Eurostat do 2060 r. na jedną osobę w wieku 65 lat lub starszą w krajach UE-27 będzie przypadało mniej niż dwie osoby w wieku produkcyjnym (od 15 do 64 roku życia), podczas gdy obecnie na jedną osobę starszą przypadają cztery w wieku produkcyjnym. Należy zwrócić uwagę na fakt, że wpływ na takie wskaźniki obciążenia demograficznego może mieć również niepełne zatrudnienie lub bezrobocie (które mogą dodatkowo zmniejszyć liczbę osób faktycznie zatrudnionych i utrzymujących resztę społeczeństwa). Najbardziej dynamicznych zmian w liczbie ludności w wieku produkcyjnym oczekuje się w latach 2015-2035, kiedy to na emeryturę przejdzie znaczna część wyżu demograficznego.

Prognozy demograficzne przewidują niewielką zmianę w całkowitej liczbie mieszkańców UE-27 w latach 2010-2060. Społeczeństwo ma się jednak starzeć przy wyraźnej zmianie w profilu wiekowym ludności ze względu na fakt, że osoby starsze będą stanowić coraz większy odsetek w całkowitej liczbie mieszkańców. Przewidywane zmiany mają charakter bezprecedensowy, ponieważ w historii nie odnotowano przypadków struktury wiekowej ludności w kształcie odwróconej piramidy, w której to najstarsze grupy wieku są liczniejsze od najmłodszych.

Jedną z możliwości łagodzenia procesu starzenia się społeczeństw w UE jest imigracja. Jednak ponieważ imigranci są starsi od nowonarodzonych dzieci, proces starzenia podlega mniejszemu złagodzeniu w wyniku zmian w poziomie migracji netto niż w przypadku wzrostu współczynnika dzietności.

Według Organizacji Narodów Zjednoczonych (World population prospects, the 2010 revision) do 2060 r. liczba ludności na świecie wzrośnie do ok. 9 600 milionów. W niektórych krajach, np. w Chinach, Japonii i Rosji, przewiduje się spadek liczby ludności w latach 2010-2060. Z drugiej strony jedynym kontynentem, na którym przewiduje się średni wzrost liczby ludności na poziomie przynajmniej 1 % rocznie jest Afryka.

O ile modele dotyczące ogólnej liczby ludności będą się zmieniać w ciągu najbliższych pięćdziesięciu lat, to sam proces starzenia się ludności na świecie jest bardziej pewnym zjawiskiem. Prognozuje się wzrost mediany wieku z 29,2 lat w 2010 r. do 39,1 lat w 2060 r. Taki wzrost długowieczności będzie powtarzać się na wszystkich kontynentach. Spodziewany jest również znacznie szybszy (niż w przypadku rozwiniętych gospodarek światowych) proces

starzenia się społeczeństwa w krajach o niskich i średnich dochodach. Najszybszy wzrost mediany wieku w latach 2010-2060 prawdopodobnie nastąpi w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach oraz w Azji.

2. Ludzie starsi a rynek pracy

Próba zachęcenia pokolenia wyżu demograficznego do pozostania na rynku pracy zamiast wczesnego przechodzenia na emeryturę, jak to czyniły pokolenia poprzednie, może stanowić dla rządów duże wyzwanie. Istnieje ryzyko, że spadek liczby ludności w wieku produkcyjnym spowoduje wzrost gospodarczy z powodu niedoborów siły roboczej oraz wykwalifikowanych pracowników. UE w odpowiedzi na ten problem czyniła próby promocji zwiększenia uczestnictwa w rynku pracy oraz uczestnictwa w życiu społecznym przez całe życie (państwa członkowskie jednak same wyznaczają najbardziej odpowiednie strategie osiągnięcia tych celów). Koncepcja aktywnego starzenia się wymaga przyjęcia do wiadomości, że jeżeli ludzie mają pracować dłużej, muszą oni pozostawać w dobrej kondycji fizycznej i umysłowej i mieć dostęp do bardziej elastycznych form zatrudnienia, zdrowych miejsc pracy, uczenia się przez całe życie oraz systemów emerytalnych. W świetle faktu, iż współczynniki dzietności są najniższe w historii, podnoszono argumenty, że odnowa demograficzna wymaga działań mających na celu wspieranie życia rodzinnego i zachęcanie do utrzymywania lepszej równowagi między życiem zawodowym a prywatnym. Zachęty takie jak urlop rodzicielski, zapewnienie opieki nad dziećmi oraz zmniejszenie podatków dla drugich żywicieli rodzin mogą przyczynić się do zwiększenia uczestnictwa w rynku pracy - zwłaszcza wśród kobiet.

Znaczny postęp dokonał się w dziedzinie zwiększenia stopnia uczestnictwa w rynku pracy - szczególnie wśród pracowników starszych i kobiet - jednak perspektywa wydłużania się średniego okresu trwania kariery zawodowej oraz szybki postęp w nowoczesnym, opartym na informacji społeczeństwie oznaczają, że ważnym narzędziem pozwalającym uniknąć przestarzałych umiejętności zawodowych oraz pośrednio zapobiegającym przedwczesnemu przechodzeniu na emeryturę powinno stać się przekwalifikowanie. UE wspiera różnorodne inicjatywy w tej dziedzinie, takie jak promocja strategii uczenia się przez całe życie. W komunikacie zatytułowanym „Nowe umiejętności w nowych miejscach pracy. Przewidywanie wymogów rynku pracy i potrzeb w zakresie umiejętności oraz ich wzajemne dopasowywanie” Komisja Europejska przedstawia ocenę wymogów dotyczących umiejętności w Europie aż do 2020 r. przy uwzględnieniu skutków zmian technologicznych i starzenia się populacji.

2.1 Osoby zatrudnione

W skład siły roboczej UE-27 wchodziło w 2010 r. 58,1 mln osób w wieku od 50 do 64 lat oraz 4,1 mln osób w wieku 65 lat i starszych. Osoby w wieku 50-64 lat stanowiły w 2010 r. nieco mniej niż jedną czwartą (24,7%) populacji aktywnej zawodowo (osób zatrudnionych i bezrobotnych) w UE-27. Z drugiej strony 37,2 mln osób w wieku 50-64 lat w UE-27 było w 2010 r. nieaktywnych zawodowo - grupę tę stanowiły osoby, które przeszły na (wcześniejszą) emeryturę, ludzie, którzy nie szukali pracy oraz tacy, którzy nigdy nie pracowali; ponadto nieaktywnych było 81,2 mln osób w wieku 65 lat lub starszych.

Z danych wynika widoczny wzrost liczby starszych członków siły roboczej UE-27 (ludzi w wieku 50-64 lat), którzy w latach 2000-2010 byli zatrudnieni. Wzrost ten jest spowodowany przede wszystkim zmianami struktury demograficznej populacji związanymi ze zbliżaniem się kohorty wyżu demograficznego do wieku emerytalnego. Zmiany wskaźników zatrudnienia sugerują, że mogą tu działać inne czynniki, takie jak odwrócenie tendencji do wcześniejszego przechodzenia na emeryturę - w szczególności wśród kobiet. Niemniej jednak ponad połowa (50,6%) wszystkich mieszanek UE-27 w wieku 50-64 lat w 2010 r. nie była zatrudniona. Kryzys gospodarczy i finansowy spowodował spadek liczby wszystkich zatrudnionych (w wieku od 15 do 64 lat) w UE-27 o 2,5% licząc od trzeciego kwartału 2008 r. do drugiego kwartału 2011 r. W tym samym okresie liczba osób zatrudnionych będących w wieku od 50

do 64 lat wzrosła o 5,8%, podczas gdy liczba osób zatrudnionych w wieku 65 lat i starszych wzrosła o 4,1%, przy czym wskaźnik wzrostu był wyższy dla starszych kobiet niż starszych mężczyzn.

Najwięcej ludzi w wieku od 50 do 64 lat, w liczbach bezwzględnych, pracowało w produkcji, budownictwie, dystrybucji, administracji publicznej, edukacji, sektorach zdrowia i pracy socjalnej - zgodnie z ogólnymi tendencjami obserwowanymi dla całej siły roboczej UE-27 w wieku od 15 do 64 lat. Większa od średniej liczba osób w wieku 50 lat i starszych pracowała w dziedzinach: rolnictwa, administracji publicznej, edukacji, sektorach zdrowia i pracy socjalnej. Wśród osób w wieku 65 lat i powyżej ponad jedna czwarta (27,1%) osób wciąż pracujących zajmowała się rolnictwem (w porównaniu z zaledwie 4,7% populacji pracujących w wieku od 15 do 64 lat) - najprawdopodobniej większość tych ludzi pracowała w małych, rodzinnych gospodarstwach.

Niemal jedna piąta (19,9%) siły roboczej UE-27 w wieku od 50 do 64 lat była w 2010 r. zatrudniona w niepełnym wymiarze czasu pracy, natomiast wśród osób w wieku 65 lat i starszych było to 55,1%. W tabeli 2.3 przedstawiono główne powody zatrudnienia w niepełnym wymiarze: dla osób w wieku od 50 do 64 lat najczęściej były to „inne powody”, co wskazuje, że przeważającym czynnikiem wpływającym na zmniejszenie liczby godzin pracy w miarę zbliżania się do emerytury były wybory związane ze stylem życia (w kategorii tej znalazło się 63,6% osób w wieku 65 lat i starszych, zatrudnionych w niepełnym wymiarze godzin). Około 7,9% osób w wieku od 50 do 64 lat pracowało w niepełnym wymiarze godzin z powodu choroby bądź niepełnosprawności - niemal dwa razy więcej niż wynosi średnia dla ludności w wieku produkcyjnym (w wieku od 15 do 64 lat). Interesujące jest również, że odsetek osób w wieku od 50 do 64 lat pracujących w niepełnym wymiarze godzin z powodu edukacji lub szkoleń (0,4%) był niewielki, dużo niższy niż średnia dla ludności w wieku produkcyjnym (10,3%) - pomimo tego, że kwalifikacje osób starszych mogą być bardziej przestarzałe. Może to jednak być odzwierciedleniem poglądu, że w przypadku osób zbliżających się do końca swojej kariery zawodowej to, że do przepracowania pozostała im niewielka liczba lat, oznacza, że koszty (czasowe i finansowe) dalszego studiowania czy szkolenia mogą być większe niż oczekiwane korzyści.

Średnie zarobki bardzo się różnią (zob. tabela 2.5) - w około połowie państw członkowskich UE średnie zarobki rosną w miarę zbliżania się do ustawowego wieku emerytalnego - jest tak w szczególności w Słowenii, Belgii, Austrii, Włoszech, Hiszpanii, Grecji, na Malcie i w Polsce, gdzie średnie zarobki osób w wieku 60 lat i starszych były znacznie wyższe niż w reszcie populacji. Odwrotnie jest w bałtyckich państwach członkowskich - średnie zarobki osób pracujących w wieku 50 lat i starszych są tam mniejsze niż dla całej populacji. W innych państwach członkowskich średnie zarobki dla osób w wieku 60 lat i starszych spadały - działo się tak w Irlandii, Wielkiej Brytanii i Holandii. Różnice te mogą być odzwierciedleniem różnej elastyczności rynku pracy w państwach członkowskich, a w szczególności tendencji starszych pracowników w niektórych krajach do zmniejszania średniej liczby godzin w miarę zbliżania się do emerytury (z wyboru lub z powodu narzucanych im zmian w umowach o pracę).

W większości państw członkowskich UE różnica średniego wynagrodzenia mężczyzn i kobiet pozostaje relatywnie duża. W szczególności dotyczy to Cypru, Austrii, Niemczech, Francji i Finlandii - należy zwrócić uwagę na różne okresy referencyjne. Jeszcze większa nierówność w zarobkach mężczyzn i kobiet występowała zazwyczaj wśród osób w wieku 65 lat i starszych.

Korzyści pieniężne (zarobki) są ważnym elementem satysfakcji z pracy dla wielu osób, jednak inni kładą nacisk na aspekty pozafinansowe, jak na przykład zdrowe i bezpieczne miejsce pracy. Pracownicy starsi na ogół zgłaszali znacznie więcej związanych z pracą problemów zdrowotnych. W całej UE (z wyjątkiem Francji) jedna na sześć osób (16,8%) w wieku od 45 do 54 lat zgłaszała w 2007 r. przynajmniej jeden problem zdrowotny związany z pracą,

natomiast wśród osób w wieku od 55 do 64 lat odsetek ten spadał do 15,8%. Liczby te wskazują, że decydenci powinni rozważyć wprowadzenie kampanii promocji zdrowia w miejscu pracy w celu poprawienia ogólnego stanu zdrowia wśród osób starszych, zmniejszenia liczby nieobecności w pracy związanych z problemami zdrowotnymi oraz przedłużenia potencjalnego okresu aktywności zawodowej.

Prawdopodobieństwo wypadku w pracy jest ściśle powiązane z wykonywaną działalnością - na przykład w sektorach górnictwa i wydobywania, budownictwa czy transportu wypadki zdarzają się dużo częściej. Osoby w wieku od 45 do 54 lat uległy nieco ponad jednej piątej (21,1%) wszystkich wypadków w pracy w UE, których skutkiem była co najmniej czterodniowa nieobecność w pracy, 9,3% wypadków dotyczyło osób w wieku od 55 do 64 lat, a 1,6% - starszych niż 65 lat. W porównaniu z wypadkami, których skutkiem jest co najmniej czterodniowa nieobecność w pracy, wśród pracowników starszych więcej jest wypadków śmiertelnych. W 2008 r. w UE najwyższy odsetek wypadków śmiertelnych w pracy (30,1%) przypadał na osoby w wieku od 45 do 54 lat, dalsze 15,8% wypadków śmiertelnych dotyczyło osób w wieku od 55 do 64 lat, a 4,9% - osób w wieku 65 lat i starszych. Należy zauważyć, że procenty te zależą od liczby zatrudnionych osób w danej grupie wiekowej, i że na skutek przechodzenia na wcześniejszą emeryturę lub innych powodów opuszczania rynku pracy dużo mniej osób w wieku 55 lat i starszych pozostawało nadal zatrudnionych.

2.2 Osoby bez pracy

Niniejsza sekcja dotyczy ludzi, którzy nie są zatrudnieni, czy to z wyboru (jak w przypadku osób, które wybrały wcześniejszą emeryturę lub pozostały w domu w celu zajęcia się rodziną), czy też nie z własnej woli (na przykład ludzi, którzy zostali zwolnieni z pracy lub nie mogą jej znaleźć).

Starzenie się społeczeństwa skłoniło niektóre państwa członkowskie do podniesienia ustawowego wieku emerytalnego, podczas gdy inne państwa przeprowadziły reformy dotyczące wcześniejszych emerytur i systemów świadczeń (dla niepełnosprawnych, dla bezrobotnych, zasiłków chorobowych), aby ograniczyć nadużycia lub zachęcić ludzi do pozostawania dłużej na rynku pracy. Wszystkie te zmiany mają na celu wsparcie dla zwiększania zatrudnienia przy jednoczesnym zmniejszaniu uzależnienia od świadczeń z pomocy społecznej.

Stopa bezrobocia to liczba ludzi, którzy pozostają bez pracy, wyrażona jako procent całkowitej siły roboczej (osób pracujących oraz aktywnie poszukujących pracy i mogących pracować). W 2010 r. stopa bezrobocia w UE-27 wynosiła 1,7% wśród osób w wieku od 65 do 74 lat i 6,9% wśród osób w wieku od 50 do 64 lat - w obu przypadkach znacznie mniej niż ogólna stopa bezrobocia równa 9,6% dla osób w wieku 15-74 lat.

Stopa bezrobocia dla starszych kobiet w UE-27 była przez większą część ostatniej dekady wyższa niż dla mężczyzn. Zróżnicowanie sytuacji kobiet i mężczyzn jednak zmniejszało się - w 2009 r. stopa bezrobocia wśród kobiet w wieku od 50 do 64 lat spadła poniżej tej dla mężczyzn; tak było również w 2010 r. Za taką zmianę w UE-27 może częściowo odpowiadać kryzys finansowy i gospodarczy, który silniej odczuły dziedziny gospodarki charakteryzujące się zdominowaną przez mężczyzn siłą roboczą (np. budownictwo). Stopy bezrobocia w latach 2000-2010 w poszczególnych państwach członkowskich na ogół ulegały zmianom podobnym w przypadku mężczyzn i kobiet w wieku od 50 do 64 lat.

Po kryzysie finansowym i gospodarczym stopa bezrobocia w UE-27 miała większą zmienność dla młodszych pokoleń niż dla pracowników starszych, w wieku 50-64 lat. Z drugiej strony bezrobocie długotrwałe, mimo że dość wysokie we wszystkich grupach na skutek kryzysu, było nieproporcjonalnie duże wśród pracowników starszych.

W UE-27 bez pracy przez co najmniej 12 miesięcy pozostawała w 2010 r. ponad połowa bezrobotnych starszych mężczyzn (51,0%) i kobiet (53,4%). Wydaje się, że niektórzy spośród młodszych unikają bezrobocia poprzez opuszczanie rynku pracy w celu zdobywania dodatkowego wykształcenia lub szkoleń, podczas gdy starszym częściej przydarzają się długie okresy pozostawania bez pracy, mimo mniejszego prawdopodobieństwa bezrobocia w ich przypadku.

Dla niektórych ludzi bezrobocie długoterminowe stanowi de facto drogę do wcześniejszej emerytury, w zależności od polityki rynku pracy - w niektórych państwach zjawisko to występuje częściej. Szczególnie wysokie wskaźniki dotyczące bezrobocia długotrwałego wśród osób w wieku od 50 do 64 lat miały w 2010 r. Belgia, Portugalia i Słowacja, gdzie ponad 7 na 10 bezrobotnych nie miało pracy przez co najmniej 12 poprzedzających miesięcy. Według badania Eurofound przeprowadzonego w 2006 r. w szeregu sektorów usługowych częstsze jest przechodzenie na wcześniejszą emeryturę oraz korzystanie z emerytury stopniowej czy rozłożonej na części. Z badania wynika, że duża część pracodawców w sektorach edukacji, pośrednictwa finansowego oraz zdrowia i pracy społecznej oferowała swoim pracownikom wcześniejsze emerytury.

Wśród osób w wieku od 50 do 64 lat emerytura (wcześniejsza) była w UE-27 najczęściej podawanym powodem braku aktywności zawodowej w 2010 r., kolejnymi zaś była choroba bądź niepełnosprawność oraz obowiązki rodzinne lub osobiste. W tabeli 2.6 przedstawiono niektóre z głównych powodów, dla których osoby w wieku od 50 do 64 lat nie szukały w 2010 r. pracy. Nieco ponad połowa (50,8%) osób nie szukających pracy w UE-27 przeszła już na emeryturę; wśród pozostałych głównymi powodami były choroba bądź niepełnosprawność (19,8%) oraz inne obowiązki rodzinne i osobiste (8,1%) - te ostatnie ważniejsze były dla kobiet (12,3%) niż dla mężczyzn (1,5%). Aktywność zawodowa wśród tych osób starszych (w wieku od 50 do 64 lat) zwiększyła się w ostatniej dekadzie, co odzwierciedla wzrost wskaźników zatrudnienia w pokoleniu wyżu demograficznego - w szczególności wśród kobiet; jednak liczba nieaktywnych zawodowo osób w wieku 65 lat i starszych szybko rosła. Starsze pokolenia mają duży potencjał, jeżeli chodzi o wkład pracy, jaki mogą dostarczyć - w 2010 r. w UE-27 było 37,2 mln osób nieaktywnych zawodowo w wieku od 50 do 64 lat, i dalsze 81,2 mln. osób w wieku 65 lat i starszych pokoleń. Problemy te pojawiają się na wielu różnych płaszczyznach, w tym na płaszczyźnie: rządowej - rząd musi zbilansować budżet, jednocześnie zapewniając adekwatne świadczenia emerytalne; pokoleniowej - w przypadku potencjalnego konfliktu, gdy młodsze pokolenia w wieku produkcyjnym mogą znaleźć się w warunkach innych niż obecni emeryci; indywidualnej - poszczególne osoby mogą mieć obawy dotyczące własnego zabezpieczenia na emeryturze.

W celu sprostania tym wyzwaniom, Komisja Europejska rozpoczęła dyskusję na temat przyszłych świadczeń emerytalnych w Unii Europejskiej, publikując „Zieloną Księgę na rzecz adekwatnych, stabilnych i bezpiecznych systemów emerytalnych w Europie”.

W Unii Europejskiej funkcjonują różne systemy emerytalne. Mimo iż w większości państw działa ustawowy system repartycyjny (PAYE - Pay as You Earn - czyli „Płać w miarę zarabiania”), w ramach którego składki podatkowe, na ubezpieczenie społeczne i składki emerytalne potrącają się u źródła, w ostatnich latach odchodzi się od jednolitych, publicznych systemów emerytalnych w stronę rozwiązań wielofilarowych ze względu na fakt, że celem polityki emerytalnej stało się obniżanie udziału publicznych repartycyjnych emerytur PAYE w systemie świadczeń poprzez wzmocnienie roli prywatnych systemów uzupełniających.

Systemy emerytalne jako takie różnią się w całej Unii Europejskiej, odzwierciedlając różnice w zakresie systemów opieki socjalnej, wieku emerytalnego, minimalnej wysokości świadczeń, rent rodzinnych i zasad dotyczących rent dożywotnich.

3.1 Z perspektywy indywidualnej

W miarę, jak starsze osoby zbliżają się do końca swojej kariery zawodowej, stosunkowo wielu z nich przystaje na nietypowe, elastyczne ustalenia dotyczące pracy; może to zmniejszać ciężar pracy lub umożliwiać poświęcanie czasu na inne czynności, takie jak opieka nad krewnym, podróże czy hobby. Rządy poświęcają tym zagadnieniom coraz więcej uwagi w celu wspierania warunków zachęcających większą liczbę osób starszych do pozostawania aktywnymi zawodowo przez dłuższy okres, godząc pracę z własnymi zainteresowaniami.

W 2009 r. średni wiek opuszczenia rynku pracy w państwach UE-27 wynosił 61 lat i pięć miesięcy; sześć państw członkowskich podało średni wiek opuszczenia rynku pracy poniżej 60. roku życia. W celu zwiększenia liczby osób starszych pozostających aktywnymi zawodowo, wiele rządów europejskich podwyższyło ustawowy wiek emerytalny (lub ogłosiło taki zamiar). Zmiany te mogą powoli wpływać na opinię publiczną, tak że młodsze pokolenia stopniowo będą akceptować fakt, że będą zmuszone pracować dłużej, niż osoby będące dziś na emeryturze. Tym niemniej, moduł doraźny badania siły roboczej przeprowadzonego w 2006 r. wykazał, że w dziesięciu badanych państwach członkowskich mniej niż jedna osoba na cztery w grupie osób aktywnych zawodowo w wieku 50-69 lat planowała kontynuację pracy po ukończeniu 65. roku życia. Koncepcja przedłużania aktywności zawodowej może zatem napotkać pewien opór.

Decyzja o czasie przejścia na emeryturę zależy od okoliczności osobistych: niektóre osoby mają możliwość wczesnego przejścia na emeryturę, wiedząc, że będą mogły prowadzić wygodny tryb życia. Z kolei inne osoby kontynuują pracę po osiągnięciu ustawowego wieku emerytalnego, a po rozpoczęciu pobierania świadczeń emerytalnych mogą mieć problemy zdrowotne lub związane z ubóstwem. Rządy mogą dążyć do wdrożenia szeregu strategii mających na celu zwiększenie odsetka osób starszych kontynuujących pracę, a zatem przedłużenie okresu ich aktywności zawodowej. Jednocześnie liczba osób w podeszłym wieku (powyżej 80. roku życia) nadal będzie rosła. Te dwa uzupełniające się trendy z dużym prawdopodobieństwem spowodują istotny spadek odsetka emerytów w wieku poniżej 65 lat w ciągu najbliższych 50 lat

Poziom i rozmiar tego spadku będzie różny w poszczególnych państwach członkowskich. Przykładowo, według projekcji do 2060 r. emeryci poniżej 65. roku życia będą stanowić mniej niż 10% ogółu emerytów w Niemczech, na Malcie czy w Szwecji, podczas gdy w Estonii, Luksemburgu, na Węgrzech, w Rumunii czy na Słowacji ich odsetek wyniesie ponad 20% ogólnej liczby emerytów. Największy spadek udziału emerytów w wieku poniżej 65 lat przewidywany jest w przypadku Polski, Czech, Słowacji, Malty, Bułgarii, Węgier i Łotwy.

3.2 Z perspektywy makroekonomicznej

Wraz z reformą publicznych systemów emerytalnych, wiele państw członkowskich wprowadziło prywatne zakładowe programy emerytalne (lub planuje je wprowadzić). W Danii, Irlandii, Holandii, Szwecji czy Wielkiej Brytanii takie programy są już szeroko rozpowszechnione.

Rządy mogą dążyć do przesunięcia części obciążenia z tytułu emerytur na osoby fizyczne za pośrednictwem szeregu mechanizmów. Obejmują one podwyższanie składek, przesuwanie świadczeń z kwot opartych na ostatnim (najwyższym) wynagrodzeniu w stronę kwot opartych na uśrednionych zarobkach w trakcie całego okresu aktywności zawodowej, penalizacja wcześniejszego przechodzenia na emeryturę, ograniczanie ścieżek wcześniejszego opuszczania rynku pracy czy zachęcanie do korzystania z prywatnych programów

emerytalnych. Równocześnie reformy publicznych systemów emerytalnych zostały opracowane tak, by chronić grupy w trudnej sytuacji społecznej, na przykład poprzez gwarantowanie minimalnego poziomu świadczeń, zadbanie o objęcie ochroną pracowników nietypowych lub rozwiązywanie takich problemów, jak niezamierzone przerwy w pracy (kiedy konieczne jest wzięcie dni wolnych od pracy w celu sprawowania opieki nad dziećmi lub nad innymi osobami pozostającymi na utrzymaniu).

Reformy emerytalne promujące prywatne programy emerytalne zasadniczo oferują większy wybór. Często jednak w efekcie osoby fizyczne muszą przyjąć na siebie większą odpowiedzialność za wysokość własnej emerytury, co zwykle wiąże się z większym ryzykiem. Celem regulacji prywatnych programów emerytalnych była ochrona oszczędności; jednak w efekcie kryzysu finansowego i ekonomicznego ryzyko z tym związane stało się szczególnie widoczne, ponieważ starsi pracownicy, którzy są lub byli bliżej momentu przejścia na emeryturę i których świadczenia charakteryzowały się stosunkowo wysokim ryzykiem kapitałowym, byli świadkami spadku wartości własnych aktywów wraz ze spadkami na giełdach i w funduszach.

W 2009 r. wydatki rządowe na cele emerytalne wynosiły ponad 13% PKB we Francji i we Włoszech, podczas gdy na Cyprze i w Irlandii odpowiednio 4,4% i 3,6%. Wydatki na cele emerytalne do pewnego stopnia uzależnione są od struktury wiekowej danej populacji, jednak kształtowane są również sposobem alokacji zasobów przez poszczególne rządy.

W państwach UE-27 emerytura jest jak dotąd najpowszechniejszym rodzajem świadczenia, stanowiąc w 2008 r. niemal trzy czwarte (73,5 %) ogólnych wydatków na cele emerytalne, tj. 1 071 554 mln euro. Średnie wydatki na emerytury na mieszkańca (w odniesieniu do ogółu mieszkańców, nie tylko beneficjentów świadczeń emerytalnych) w państwach UE-27 w latach 2005-2008 wzrosły o 8,9%, osiągając 2 149 PSN. Najwyższy poziom wydatków na emerytury na mieszkańca (z uwzględnieniem różnic cenowych w poszczególnych krajach) odnotowano we Włoszech, Austrii i we Francji

Raport dotyczący procesu starzenia się społeczeństwa z 2009 r. przedstawia szereg projekcji obejmujących prawdopodobne przyszłe zmiany w zakresie świadczeń z tytułu zabezpieczenia społecznego (innymi słowy, w ramach ustawowych, rządowych, publicznych systemów emerytalnych) w państwach UE-27. W kontekście rosnącej liczby osób starszych, przewiduje się, że stosunek publicznych świadczeń emerytalnych do PKB wzrośnie z 10,2% w 2010 r. do 12,5% do roku 2060 r.; relatywnie niewielki przewidywany wzrost wynika z przekonania, że wysokość świadczeń emerytalnych w ujęciu realnym najprawdopodobniej spadnie w ciągu najbliższych 50 lat.

Na poziomie poszczególnych państw członkowskich występują istotne różnice w zakresie opracowanych projekcji. Do 2060 r. projektowane publiczne świadczenia emerytalne mają stanowić 24,1% PKB w Grecji i 23,9% PKB w Luksemburgu, w porównaniu z, odpowiednio, 11,6% i 8,6% w 2010 r. Z drugiej strony w drugiej grupie państw członkowskich publiczne systemy emerytalne mają stanowić do 2060 r. mniej niż 10% PKB; państwa te obejmują Danię, Estonię, Irlandię, Łotwę, Polskę, Szwecję i Wielką Brytanię. Jak zauważono powyżej, wiele z tych różnic odzwierciedla różnice w systemach emerytalnych funkcjonujących w poszczególnych państwach członkowskich.

Przy opracowywaniu modeli projekcji uwzględniono szereg różnych scenariuszy i przeprowadzono serię analiz wrażliwości alternatywnych scenariuszy. Rysunek 3.9 pokazuje, w jaki sposób niektóre z nich mogą wpłynąć na stosunek publicznych świadczeń emerytalnych do PKB dla państw UE-27. Co do zasady, różnice w porównaniu z projekcjami bazowymi (wykorzystywanymi w pozostałej części niniejszej publikacji przy okazji omawiania wyników raportu dotyczącego procesu starzenia się społeczeństwa z 2009 r.) były dość nieznaczne. W szczególności dotyczyło to efektów wyższego zatrudnienia (wzrost o jeden punkt procentowy)

i wzrostu oczekiwanej długości życia (o jeden rok). Największą różnicę zaobserwowano w odniesieniu do scenariusza zerowej migracji, gdzie projektowany efekt braku dodatkowych imigrantów miał doprowadzić do wzrostu o dwa punkty procentowe stosunku publicznych świadczeń emerytalnych do PKB do roku 2060 r. w państwach UE-27. 18,7% emerytów w państwach UE-27, którym zadano pytanie we wrześniu 2008 r., już poszukiwało lub zamierzało poszukiwać pracy w celu uzyskania źródła dodatkowego dochodu. Na Łotwie odsetek ten sięgnął 40,4%, podczas gdy ponad 25% respondentów z ośmiu innych państw członkowskich, które przystąpiły do Unii Europejskiej w 2004 r. lub w 2007 r. również poszukiwało lub planowało poszukiwanie pracy. Na drugim końcu skali emeryci z Luksemburga najrzadziej poszukiwali pracy jako źródła dodatkowego dochodu (8,7%), a w ośmiu innych państwach członkowskich odsetek ten plasował się poniżej 15% (w tym w Niemczech, w Hiszpanii, we Francji i w Wielkiej Brytanii).

Ok. 70% respondentów z państw UE-27, którym zadano pytanie we wrześniu i październiku 2011 r. (Eurobarometr, badanie specjalne 378) uważało, że brak elastyczności w odniesieniu do zmniejszenia etatu, wykluczenie z programów szkoleń oraz zachowanie pracodawców były bardzo lub dość istotnymi przyczynami zaprzestania pracy; opinie te były zbliżone we wszystkich grupach wiekowych.

Badanie przeprowadzone w maju i czerwcu 2009 r. pokazuje, że około połowa (49%) respondentów z państw UE-27 uważała, że obecna sytuacja w zakresie świadczeń emerytalnych nie była korzystna. Odpowiedzi w poszczególnych państwach członkowskich znacznie się różniły: 80% respondentów z Grecji i Portugalii (dwóch krajów istotnie dotkniętych kryzysem długu publicznego) uważało, że sytuacja była zła, podczas gdy opinię tę podzielało mniej niż 20% respondentów z Danii, Holandii i Luksemburga. Jednocześnie we wrześniu i październiku 2011 r. ok. 60% respondentów z państw UE-27 w wieku powyżej 15 roku życia nie zgadzało się ze stwierdzeniem, że oficjalny wiek przechodzenia na emeryturę musi zostać podwyższony do roku 2030, a zaledwie jedna trzecia z nich (33%) zgadzała się, że jest to rozwiązanie konieczne.

4. Dobrostan, zdrowie i opieka zdrowotna

Światowa Organizacja Zdrowia definiuje zdrowie jako „fizyczny, mentalny i społeczny dobrobyt” jednostek. Kompleksowe podejście do zdrowia zakłada, że wszystkie systemy i struktury, które decydują o fizycznych, społecznych i ekonomicznych warunkach życia powinny pozwalać jednostkom na prowadzenie produktywnego życia, niezależnie od ich fizycznych lub funkcjonalnych ograniczeń (na przykład wspierając udział w społeczeństwie osób niepełnosprawnych). Dzięki polityce dotyczącej aktywnego starzenia się oraz postępowi technologii związanych ze zdrowiem oraz poprawie warunków życia średnie trwanie życia wśród osób starszych w UE uległo wydłużeniu.

Słabe zdrowie bez wątpienia postrzegane jest jako kluczowy powód wczesnej emerytury. W związku z powyższym niektórzy decydenci postawili sobie za cel umożliwienie starszym pokoleniom zachowania autonomii i niezależności, ponieważ poprawa stanu zdrowia może:

- poprawić dobrostan jednostek;
 - wydłużyć okres ich aktywności zawodowej - co stanowi bodziec dla wzrostu gospodarczego;
 - zmniejszyć ogólne obciążenie systemów opieki zdrowotnej i socjalnej. UE wspiera zdrowe starzenie się w ramach swojej strategii na rzecz zdrowia „Razem na rzecz zdrowia: strategiczne podejście dla UE na lata 2008-2013” oraz stosując otwartą metodę koordynacji w zakresie ochrony socjalnej i włączenia społecznego. Zdrowe starzenie się opiera się na dwuaspektowym podejściu:
- promocji zdrowia przez całe życie jednostki, w celu zapobiegania problemom zdrowotnym i niepełnosprawności od najwcześniejszych lat (promowanie zdrowego trybu życia w drodze

działań, które dążą do podniesienia poziomu aktywności fizycznej, promowania zdrowego odżywiania lub ograniczenia uzależnienia od tytoniu, alkoholu i substancji nielegalnych);
- dążeniu do niwelowania nierówności zdrowotnych związanych z czynnikami społecznymi, gospodarczymi i środowiskowymi.

Przewiduje się, że starzejące się społeczeństwo wiązać się będzie z dodatkowym zapotrzebowaniem na rozmaite produkty oraz usługi zdrowotne i związane ze zdrowiem. Ludzie żyją dłużej i wielu z nich osiągnie podeszły wiek (80 lat lub więcej), w związku z czym istnieje prawdopodobieństwo, że wielu z nich stanie się słaba i w większym stopniu wymagać będzie usług opieki społecznej w formie wsparcia we własnym domu lub ośrodkach opieki długoterminowej. W przyszłości tendencja ta prawdopodobnie nasili się. Przewiduje się, że większy odsetek osób w podeszłym wieku będzie mieszkać samotnie, w związku z rozpadem rodzin i mniejszą gotowością do zapewnienia opieki osobom starszym ze strony członków rodziny lub ich ograniczonymi możliwościami zapewnienia takiej opieki. Jeśli nie zajdą zmiany w ogólnym stanie zdrowia ludności UE i jeśli nie zostaną przeprowadzone reformy systemów zabezpieczeń społecznych i rynków pracy w celu promowania zdrowego i aktywnego starzenia się, istnieje prawdopodobieństwo, że zmiany demograficzne zwiększą obciążenie budżetów publicznych w zakresie zdrowia i opieki długoterminowej.

4.1 Zdrowie, niepełnosprawność i umieralność

Wskaźniki dobrostanu pokazują, że w 2007 roku młodsze pokolenia w państwach członkowskich UE-27 miały bardziej optymistyczne nastawienie niż pokolenia starsze - prawie połowa (48,9%) ludności w przedziale wiekowym od 50. do 64. roku życia z optymizmem myślała o przyszłości, co deklarowało tylko 44,9% ludności w wieku 65 lat i starszej. Podobne tendencje zaobserwowano w odniesieniu do poziomu poczucia szczęścia wśród ludności krajów UE-27, gdzie stopień poczucia szczęścia na ogół spadał wraz z wiekiem.

Osoby starsze borykają się z różnego rodzaju presjami, które mogą spowodować problemy natury psychicznej, na przykład odosobnienie, ograniczoną zdolność do funkcjonowania, a także poczucie zagrożenia osobistego lub finansowego. Wśród najczęstszych chorób psychicznych występuje depresja i zaburzenia lękowe, choć osoby starsze są również podatne na zaburzenia psychiatryczne, na przykład demencję. Jeden ze wskaźników, który może posłużyć do pomiaru dobrostanu związany jest z poczuciem bezpieczeństwa odczuwanym przez osoby podczas samotnego spaceru po zmroku. W 2008 roku w ramach badania w krajach UE średnio prawie dwie trzecie (63,5%) osób w wieku 65 lat i starszych odpowiedziało, że spacerując samotnie, czują się bezpiecznie. Wskaźnik ten wśród osób w tym przedziale wiekowym wyniósł mniej niż 50% w Bułgarii, Grecji i na Łotwie, podczas gdy w Danii, Belgii, Szwecji, Finlandii i Słowenii bezpiecznie czuje się co najmniej trzy czwarte osób z tej grupy.

Osoby starsze częściej mają problemy ze zdrowiem fizycznym. Wielu chorobom, które skutkują słabym zdrowiem (a w niektórych przypadkach śmiercią) można zapobiec, na przykład chorobom układu krążenia lub cukrzycy typu II. Wskaźnik masy ciała (ang. body mass index, BMI) oblicza się, dzieląc wagę osoby (podaną w kilogramach) przez kwadrat ich wzrostu (podanego w metrach): jest to wskaźnik, który stosunkowo dobrze określa ilość tłuszczu w organizmie. Osoby, których wskaźnik BMI wynosi od 25 do 30 uważa się za osoby z nadwagą, zaś jeśli wskaźnik ten wynosi 30 lub więcej, uważa się je za osoby otyłe.

W większości państw członkowskich, dla których dostępne są dane wskaźnik BMI zazwyczaj rósł wraz z wiekiem, aż do 74. roku życia. Od 75. roku życia, a zwłaszcza od 85. roku życia, znacznie mniejszy odsetek obywateli UE miało nadwagę lub było otyłych (odzwierciedla to, w pewnym stopniu, mniejszą ilość spożywanego pożywienia przez osoby w podeszłym wieku i

może również wskazywać na duży odsetek osób z nadwagą lub otyłych, które umierają przed osiągnięciem takiego wieku).

Wiele z warunków prowadzących do śmierci jest wynikiem czynników niosących ze sobą ryzyko, które nawarstwiały się przez całe życie. W tab. 4.3 przedstawiono informację na temat liczby osób, które regularnie paliły papierosy. Osoby starsze zazwyczaj palą znacznie mniej niż osoby z innych grup wiekowych, w szczególności jest tak w przypadku osób w wieku 65 lat i starszych - może być to spowodowane tym, że niektórzy palacze nie dożywają takiego wieku.

Nawet w zaawansowanym wieku można poprawić stan zdrowia - na przykład dzięki aktywności fizycznej. W tab. 4.4 przedstawiono dane na temat odsetka osób, które codziennie przez co najmniej 30 minut wykonywały ćwiczenia fizyczne. Procent osób w wieku od 55 do 64 lat, które regularnie ćwiczyły często był nieco wyższy niż średnia dla całej populacji w grupie wiekowej od 15 lat wzwyż. Wśród osób powyżej 65. roku życia zauważono jednak niższy procent osób regularnie podejmujących aktywność fizyczną.

Tabela 4.3: Odsetek osób, które regularnie palą papierosy, 2008 lub 2009 r.

	15 lat i więcej	55-64 lat	65-74 lat	75-84 lat	85 lat i więcej
BE	19,5	16,3	10,7	3,7	3,3
BG	29,2	23,8	8,4	3,4	2,3
CZ	24,3	24,2	15,0	6,8	
DE	22,8	18,9	9,7		
EE (2)	25,9	22,2	11,5	5,2	
EL	31,8	33,0	16,0	8,0	4,3
ES	25,1	18,1	9,4	5,0	1,5
CY	25,9	20,1	12,3	5,9	8,5
LV	27,9	28,8	12,7	3,3	1,1
HU	26,1	29,0	13,7	4,6	3,7
MT	19,2	16,9	12,7	6,2	
AT (2)	22,9	19,2	8,1	3,8	1,1
PL	23,8	27,0	13,4	4,9	3,2
RO	20,5	17,0	7,5	4,0	1,2

SI (3)	18,7	15,8	5,9	5,4	
SK	19,3	20,4	8,1	1,5	1,3

Tabela 4.4: Odsetek osób, które codziennie przez co najmniej 30 minut wykonują ćwiczenia fizyczne

	15 lat i więcej	55-64 lat	65-74 lat	75-84 lat	85 lat i więcej
BG	52,2	52,7	48,6	28,5	18,0
CZ	63,0	63,9	55,4	29,2	6,5
EL	57,8	60,7	42,7	33,1	18,6
ES	49,2	45,8	39,3	26,9	14,7
CY	40,6	43,0	29,7	17,1	12,9
LV	63,6	64,4	54,7	39,3	24,7
HU	60,2	60,3	56,0	37,3	20,0
MT	24,1	18,9	17,3	6,5	5,7
AT (2)	32,7	33,3	25,6	12,2	2,4
PL	59,0	55,7	44,9	32,6	23,4
RO	86,6				
SI (3)	55,3	56,4	46,2	30,9	
SK	57,9	58,4	42,1	26,9	22,2

Inne strategie prewencyjne obejmują badania kontrolne (na przykład badania piersi, badania cytologiczne lub badania pod kątem raka jelita grubego). Odsetek osób, które poddano takim badaniom jest różny w zależności od państwa członkowskiego - przykładowo we Francji połowa kobiet w grupie wiekowej od 50 do 69 lat przeszła badanie piersi w ciągu poprzednich 12 miesięcy, zaś ponad połowa kobiet z tej grupy wiekowej w Rumunii nigdy nie przechodziła takiego badania.

Z perspektywy wszystkich państw członkowskich UE-27 ponad dwie trzecie (68,1%) osób powyżej 16. roku życia uważa (deklaracja własna), że stan ich zdrowia jest bardzo dobry lub dobry. Procent ten zdecydowanie zmniejsza się w przypadku grupy wiekowej powyżej 55. roku życia, zaś w przypadku respondentów w wieku 85 lat i starszych jedynie ćwierć (25,3%)

uważa, że ich stan zdrowia jest dobry. Mężczyźni zazwyczaj mieli lepsze zdanie na temat stanu własnego zdrowia niż kobiety w każdej z grup wiekowych uwzględnionych w badaniu. Prawie jedna trzecia (31,2 %) ludności krajów UE-27 w wieku powyżej 16. roku życia w 2009 r. deklarowała, że cierpi na przewlekłą chorobę lub problem zdrowotny. Jak łatwo przewidzieć, odsetek osób deklarujących takie choroby wzrastał wraz z wiekiem i tak w grupie wiekowej między 65. a 74. rokiem życia ponad połowa osób mieszkających w krajach UE-27 deklarowała, że cierpi na przewlekłą chorobę lub problem zdrowotny. Z danych opartych na ocenie własnej: wynika z nich, że w roku 2009 w krajach UE-27 25,0% osób w wieku od 75 do 84 lat oraz 37,6% osób w wieku 85 lat i starszych z powodu problemów zdrowotnych miało znacznie ograniczoną zdolność do wykonywania codziennych czynności. Badanie przeprowadzone w lutym i marcu 2010 roku pokazuje, że w grupie osób starszych z krajów UE-27 niewiele większy od średniego odsetek osób korzystał z pomocy profesjonalisty z powodu problemu psychologicznego lub emocjonalnego. To samo badanie pokazało, że wśród tych osób z krajów UE-27 w wieku 55 lat lub starszych, które zażywały leki antydepresyjne w ciągu poprzednich 12 miesięcy około 49% zażywało takie leki z powodu depresji, zaś 47% w celu leczenia lęków. W przypadku tej pierwszej grupy odsetek ten był niższy niż w przypadku odsetka w całej populacji osób w wieku 15 lat lub starszych, zaś w przypadku grupy drugiej odsetek taki był wyższy niż średni odsetek.

Choć średnie trwanie życia jest coraz dłuższe i większość obywateli Europy może mieć nadzieję, że będzie żyć dłużej niż poprzednie pokolenia, z perspektywy aktywnego starzenia się i z perspektywy większości jednostek jeszcze bardziej istotne jest, by pamiętać, że w wieku emerytalnym można zachować dobre zdrowie. Kwestie te omówiono powyżej w rozdziale pierwszym w ramach analizy lat zdrowego życia.

W końcu jednak życie dobiega końca i w ostatniej części tego rozdziału skupiono się na statystykach dotyczących zapadalności na choroby. W 2008 roku w krajach UE-27 było 4,84 mln zgonów. Względnie mało zgonów miało miejsce wśród osób poniżej 40. roku życia, zaś w grupie wiekowej powyżej 40. roku życia liczba zgonów dosyć szybko wzrasta. Około 5,6% wszystkich zgonów miało miejsce wśród osób w wieku od 60 do 64 lat, a odsetek ten jest dwa razy większy (10,2%) wśród osób w wieku od 70 do 74 lat, zaś w przypadku osób w wieku od 80 do 84 lat wynosi on 17,8 %. W grupie osób powyżej 85. roku życia było prawie 1,5 mln zgonów w 2008 roku, co stanowi około 30,6% całkowitej liczby zgonów w krajach UE-27, jednak nie ma bardziej szczegółowych danych na temat dalszego podziału tych zgonów ze względu na wiek w tej grupie wiekowej.

Analiza zgonów w krajach UE-27 w podziale ze względu na płeć pokazuje, że wyższy odsetek zgonów wśród mężczyzn dotyczy niższych grup wiekowych. Tendencja ta utrzymuje się konsekwentnie aż do grupy wiekowej powyżej 80. roku życia. Podział ten wynika z wielu czynników, jako że wskaźniki dotyczące zgonów wśród mężczyzn są zazwyczaj wyższe niż w przypadku zgonów wśród kobiet, w wyniku wypadków motocyklowych, spożywania alkoholu oraz uzależnienia od tytoniu i narkotyków. Ponadto w UE mężczyzn w wieku 80 lat i starszych jest stosunkowo mało z powodu dużej liczby zgonów wśród mężczyzn podczas drugiej wojny światowej. Z kolei ponad sześć na dziesięć zgonów kobiet (60,5%) dotyczy ludności w wieku lat 80 lub starszej (w porównaniu z 36,2% w przypadku zgonów mężczyzn). Informacje na temat przyczyn zgonu przedstawiono według zestandaryzowanych wskaźników zgonów, przy czym liczba zgonów odnosi się do 100 000 mieszkańców. Tab. 4.6 pokazuje główne przyczyny zgonów wśród osób w wieku 65 lat i starszych w krajach UE-27, w tym choroby układu krążeniowego, oddechowego i pokarmowego, a także zachorowania na raka.

Tabela 4.6: Przyczyny zgonu - zestandaryzowany wskaźnik zgonów, UE-27, 2008 r. na (100 000 mieszkańców)

	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety
Wszystkie przyczyny zgonów	792,5	482,1	4 871,6	3261,5
Choroby układu krążeniowego	278,6	184,4	1 965,0	1 480,2
Nowotwory	234,4	136,1	1410,1	735,3
Choroby układu oddechowego	63,4	32,5	483,5	249,1
Choroby układu pokarmowego	41,3	23,3	192,4	137,2
Choroby układu nerwowego i organów zmysłu	20,3	16,0	135,0	111,8
Symptomy, objawy i niestandardowe diagnozy kliniczne laboratoryjne, niesklasyfikowane gdzie indziej	126,1	16,4	1293	1135
Choroby układu hormonalnego, związane z żywieniem i metabolizmem	118,7	14,9	124,9	110,1
Zewnętrzne przyczyny zapadalności na choroby umieralności	158,3	20,2	147,0	819
Zaburzenia psychiczne i zaburzenia zachowania	14,5	11,1	84,6	88,1
Choroby układu moczowo-płciowego	12,7	8,5	100,9	67,8
Niektóre choroby zakaźne i pasożytnicze	11,8	7,1	62,0	45,6
Choroby układu mięśniowo-szkieletowego i tkanki łącznej	2,3	2,9	16,9	21,0
Choroby krwi i narządów krwiotwórczych oraz zaburzenia dotyczące mechanizmu immunologicznego	1,8	1,6	11,7	10,4
Choroby skóry i tkanki podskórnej	0,9	1,0	6,6	8,1

4.2 Wydatki na opiekę zdrowotną i usługi opieki zdrowotnej

W tym rozdziale opiekę zdrowotną poddano analizie z perspektywy finansowej, oceniając wydatki na opiekę zdrowotną i długoterminową. Jak już wspomniano, oczekuje się, że korzystanie z rozmaitych towarów i usług medycznych wzrośnie wraz ze starzeniem się

populacji UE w nadchodzących dziesięcioleciach. Niezależnie od tego, czy takie towary i usługi są finansowane prywatnie czy ze środków publicznych, rosnąca liczba osób starszych może w znaczny sposób wpłynąć na liczbę przedstawicieli zawodów służby zdrowia wymaganą do zapewnienia opieki osobom starszym - i to w okresie, w którym przewiduje się spadek zasobów siły roboczej w UE.

Jednym ze wskaźników zapewniania usług opieki zdrowotnej jest liczba praktykujących lekarzy na każde 100 000 mieszkańców, który zasadniczo wynosi od 270 do 380 w większość państw członkowskich. W celu poznania danych szczegółowych dla tych krajów, w których stosuje się inny wskaźnik proszę zapoznać się z przypisem 1. Informacje na temat liczby osób zawodowo świadczących usługi pielęgnacyjne i opiekuńcze na 100 000 mieszkańców są dostępne tylko dla niewielkiej liczby państw, a dane dotyczące liczby takich pracowników znacznie się różnią między tymi krajami.

Usługi opieki zdrowotnej dla pacjentów leczonych ambulatoryjnie można poddać analizie z perspektywy zapotrzebowania na takie usługi, za pomocą wskaźnika dotyczące odsetka osób, które konsultowały się z lekarzem pierwszego kontaktu lub lekarzem specjalistą. Na rys. 4.9 widać, że wśród osób starszych zazwyczaj wyższy był odsetek osób, które częściej odwiedzały lekarzy - prawie połowa (48,2%) osób w wieku lat 65 i starszych odwiedziła lekarza co najmniej sześć razy w 2009 roku.

Liczba wypisów szpitalnych na 100 000 mieszkańców jest powszechnie stosowanym wskaźnikiem do analizy wykorzystania usług szpitalnych, ponieważ odzwierciedla zapotrzebowania na opiekę i usługi dla pacjentów hospitalizowanych. Statystyki dotyczące wypisów nie stanowią wskaźnika powodzenia interwencji czy leczenia, ponieważ wypisy mogą być efektem zakończenia leczenia, wypisaniem się pacjenta wbrew wskazaniom lekarzy, przeniesienia pacjenta do innej instytucji lub śmierci pacjenta.

Ponadto sposób, w jaki usługi opieki zdrowotnej są zapewniane i finansowane w różnych państwach członkowskich różni się znacznie. Dlatego podczas gdy w jednym z państw może istnieć praktyka leczenia konkretnej choroby w ramach pobytu w szpitalu ogólnym, w innym takie leczenie może odbywać się w wyspecjalizowanym ośrodku dla pacjentów ambulatoryjnych. Dane zawarte w tab. 4.7 pokazują, że w większości krajów liczba wypisów pacjentów hospitalizowanych ogólnie rośnie wraz z grupą wiekową, do tego stopnia, że istnieją pewne kraje, w których osoby w grupie wiekowej poniżej 95. roku życia średnio są hospitalizowane raz w roku.

Wydatki na opiekę zdrowotną są powiązane z postępem technologicznym, ponieważ nowe metody diagnostyki i leczenia mają wpływ na ilość wydawanych środków. Niektóre nowe technologie są tańsze, prostsze, szybsze, skuteczniejsze i mniej inwazyjne, niektóre zaś wymagają dużych inwestycji. Wydatki na opiekę zdrowotną należy rozważać w kontekście oszczędności w perspektywie długofalowej, które mogą wynikać ze zdrowszego społeczeństwa. Opiekę nad osobami słabymi i starszymi często w sposób nieformalny sprawują małżonkowie, krewni i przyjaciele. Zmiany w strukturze rodzinnej, większe uczestnictwo w sile roboczej (zwłaszcza wśród kobiet), oraz większa mobilność geograficzna mogą jednak zakres takiej opieki nieformalnej w nadchodzących latach. Dlatego też starzejące się społeczeństwo może wymagać dodatkowych źródeł opieki formalnej i dodatkowych dostawców takich usług. Zwiększenie liczby ośrodków opieki dla osób starszych w ramach społeczności oraz lepsze wykorzystanie technologii informacyjnych w celu uzyskania bardziej szczegółowych informacji) może zachęcić osoby starsze do pozostania w ich dotychczasowej społeczności.

Wydatki na opiekę zdrowotną można również analizować pod względem ich przeznaczenia - na przykład, działania na rzecz promocji, leczenie chorób lub opiekę długoterminową. W tab. 4.8 przedstawiono informacje dotyczące wydatków na opiekę długoterminową, co obejmuje

zapewnienie opieki pielęgnacyjnej i zarządzanie usługami socjalnymi świadczonymi na rzecz osób cierpiących na choroby i upośledzenia. Ten typ opieki jest więc szczególnie ważny dla osób starszych. Więcej szczegółów widać przy podziale bieżących wydatków na opiekę zdrowotną ze względu na poszczególne rodzaje świadczonej opieki medycznej.

Opieka długoterminowa stanowiła ponad 20% bieżących wydatków na opiekę zdrowotną w Dani, Luksemburgu (2008), Holandii, Finlandii i Szwecji w 2009 roku. Wydatki na opiekę długoterminową na jednego mieszkańca wzrosły do poziomu 1 240 EUR w Luksemburgu oraz 1 216 EUR w Szwecji. Stosunkowo niski poziom wydatków w niektórych państwach członkowskich (mniej niż 100 EUR na jednego mieszkańca w 11 spośród państw członkowskich) może wiązać się z tym, że ciężar opieki spoczywa na członkach rodziny. Odnotowano również, iż w ośmiu państwach członkowskich mniej niż 5% bieżących wydatków na opiekę zdrowotną przeznaczano na opiekę długoterminową.

Tabela 4.8: Wydatki na opiekę zdrowotną - usługi, zarządzanie i długoterminowa opieka pielęgnacyjna, 2009 r.

			Liczba				
	(EUR na jednego mieszkańca)	(mln EUR)	(% PKB)	(% bieżących wydatków na opiekę zdrowotną)	Długoterminowa pielęgnacyjna opieka dla pacjentów szpitalnych	Długoterminowa pielęgnacyjna opieka dziennie	Długoterminowa pielęgnacyjna opieka w domu
BE	674	7 281	2,2	19,7	12,3	0,0	7,4
BG C1)	0	1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0
CZ	37	389	0,3	3,6	2,8	0,0	0,7
DK	1 096	6 053	2,7	24,5	10,4	0,0	14,1
DE	620	50 777	2,1	18,9	7,8	0,1	4,5
EE	30	41	0,3	4,4	4,1	0,0	0,2
IE							
EL							

ES	210	9 648	0,9	9,9	6,3	0,9	1,9
FR	541	3 4 932	1,9	16,0	8,4		3,1
IT							
CY C1)	39	31	0,2	3,1	1,8	0,3	0,4
LV C1)	24	54	0,2	3,9	3,6	0,2	0,2
LT	76	253	1,0	12,8	26	0,0	6,5
LU C1)	1 240	606	1,5	24,9	14,7	0,0	5,1
HU	26	261	0,3	3,9	3,7	0,0	0,1
MT							
NL	874	14 454	2,5	22,6	16,7	0,7	5,2
AT	478	4 000	1,5	14,0	69		7,1
PL	32	1 239	0,4	5,8	1,1	0,0	4,3
PT C1)	70	739	0,4	4,5	0,6		0,4
RO	41	885	0,8	13,5	1,2	0,0	12,3
SI	214	437	1,2	14,2	6,6	0,0	2,1
SK	29	154	0,3	2,9	0,0	0,0	0,3
FI	861	4 594	2,7	31,0	11,2		1,1
SE	1 216	11 304	3,9	40,5	4,0	0,1	3,6
UK							
IS	471	150	1,7	18,0	17,7	0,3	
NO C2)	1 312	6 178	2,2	26,2	16,2		9,9

CH	1 009	7 812	2,2	193	172	2,1
----	-------	-------	-----	-----	-----	-----

Zgodnie ze Sprawozdaniem na temat starzenia się społeczeństwa (Ageing Report) z 2009 r. przewiduje się, że wydatki na opiekę zdrowotną i opiekę długoterminową wzrosną o około 2,4 punktu procentowego PKB między rokiem 2010 a 2060 w krajach UE-27. Oczekuje się, że wraz z emeryturami wydatki na opiekę zdrowotną i opiekę długoterminową będą stanowić coraz większe obciążenie dla wydatków publicznych w ciągu następnych 50 lat.

Przewiduje się między innymi, że ogólny wzrost wydatków na opiekę zdrowotną będzie wyższy (1,6 punktu procentowego) niż wzrost wydatków na opiekę długoterminową (1,1 punktu procentowego). Oczekuje się również, że tempo wzrostu wydatków na opiekę długoterminową będzie rosnać szybciej, osiągając wzrost na poziomie 84,6% w ciągu analizowanego okresu, w porównaniu ze wzrostem o 23,5% w przypadku wydatków na opiekę zdrowotną. Te wskaźniki zmian przynajmniej w pewnym stopniu odzwierciedlają tempo, z jakim zgodnie z przewidywaniami przybywać ma osób w podeszłym wieku (w wieku 80 lat lub starszych) w UE w ciągu następnego półwiecza. Rys. 4.12 potwierdza, że liczba osób pozostających na utrzymaniu będzie rosnać znacznie szybciej niż wydatki na opiekę zdrowotną. Prognozy zawarte w Sprawozdaniu na temat starzenia się społeczeństwa z 2009 roku sugerują, że liczba osób pozostających na utrzymaniu w krajach UE-27 otrzymujących formalną opiekę może się zwiększyć ponad dwukrotnie (ogółem do 128,1%) w ciągu następnych 50 lat, z 9,2 mln osób w 2010 roku do 21,0 mln osób do roku 2060.

W tab. 4.9 pokazano podział przewidywanych wydatków na opiekę zdrowotną ze względu na państwa członkowskie. Dane te pokazują, iż przewiduje się, że w 2060 roku wydatki na opiekę zdrowotną stanowić będą między 3,3% PKB na Cyprze a 9,4% PKB w Wielkiej Brytanii. Oczekuje się, że w danym okresie wydatki na opiekę zdrowotną wzrosną we wszystkich państwach członkowskich: według przewidywań największy wzrost wydatków będzie miał miejsce na Malcie, Słowacji i w Rumunii oraz Czechach. W państwach tych obserwuje się szybszy niż średnia wzrost wydatków, przewiduje się jednak, że w żadnym z tych państw całkowite wydatki na opiekę zdrowotną (w zależności od ich PKB) nie przekroczą średniej w krajach UE-27 do 2060 roku.

Tabela 4.9: Przewidywane wydatki na opiekę zdrowotną (% PKB)

	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
UE-27	6,8	6,9	7,1	7,2	7,4	7,7	7,9	8,1	8,2	8,4	8,4
BE	7,7	7,9	8,1	8,2	8,4	8,6	8,7	8,8	8,8	8,8	8,8
BG	4,8	4,9	5,0	5,0	5,1	5,3	5,4	5,4	5,5	5,5	5,4
CZ	6,4	6,7	6,9	7,1	7,4	7,6	7,8	8,0	8,1	8,3	8,4
DK	6,0	6,2	6,4	6,6	6,7	6,8	6,8	6,9	6,9	6,9	6,9
DE	7,6	7,9	8,1	8,3	8,5	8,8	9,0	9,2	9,2	9,2	9,2

EE	5,1	5,2	5,3	5,4	5,5	5,6	5,8	5,9	6,0	6,1	6,1
IE	5,9	6,0	6,1	6,3	6,5	6,7	6,9	7,1	7,3	7,5	7,6
EL	5,1	5,3	5,4	5,5	5,7	5,9	6,0	6,2	6,3	6,3	6,4
ES	5,6	5,7	5,9	6,1	6,3	6,6	6,8	7,0	7,1	7,2	7,2
FR	8,2	8,4	8,6	8,7	8,9	9,1	9,2	9,3	9,3	9,4	9,4
IT	5,9	6,1	6,2	6,4	6,5	6,7	6,9	7,0	7,0	7,0	6,9
CY	2,8	2,8	2,9	2,9	3,0	3,1	3,1	3,2	3,2	3,3	3,3
LV	3,5	3,6	3,7	3,7	3,8	3,9	3,9	4,0	4,0	4,1	4,1
LT	4,6	4,7	4,9	5,0	5,1	5,2	5,3	5,4	5,5	5,6	5,6
LU	5,9	6,1	6,2	6,4	6,5	6,7	6,8	6,9	7,0	7,0	7,0
HU	5,8	5,9	6,0	6,2	6,4	6,5	6,7	6,8	6,9	7,0	7,0
MT	4,9	5,3	5,6	6,0	6,4	6,9	7,2	7,4	7,6	7,7	8,0
NL	4,9	5,1	5,3	5,4	5,6	5,7	5,8	5,8	5,9	5,8	5,8
AT	6,6	6,8	7,0	7,2	7,4	7,6	7,8	8,0	8,1	8,0	8,0
PL	4,1	4,3	4,4	4,5	4,6	4,7	4,8	4,9	4,9	5,0	5,0
PT	7,3	7,5	7,6	7,8	8,0	8,3	8,5	8,7	8,9	9,0	9,1
RO	3,6	3,7	3,8	3,9	4,1	4,3	4,4	4,6	4,7	4,8	4,9
SI	6,8	7,1	7,3	7,5	7,8	8,0	8,2	8,3	8,4	8,5	8,5
SK	5,2	5,4	5,7	6,0	6,2	6,5	6,7	6,9	7,1	7,2	7,2
FI	5,6	5,8	6,0	6,1	6,3	6,4	6,5	6,5	6,5	6,4	6,5
SE	7,3	7,4	7,5	7,6	7,7	7,8	7,9	7,9	8,0	8,0	8,0

UK	7,6	7,8	8,0	8,1	8,4	8,7	8,9	9,1	9,2	9,3	9,4
NO	5,7	5,8	6,0	6,2	6,5	6,6	6,8	6,9	6,9	7,0	7,0

4.3 Poglądy na kwestię zdrowia i opieki zdrowotnej

Końcowa część przedstawia wyniki badania przeprowadzonego w marcu 2009 roku dotyczącego solidarności międzypokoleniowej, a dokładniej poglądów dotyczących emerytury i opieki nad osobami starszymi. Około 58,5% osób w wieku co najmniej 15 lat z krajów UE-27 przyznało, że w nadchodzących latach rządy nie będą w stanie wypłacać emerytur i zapewniać opieki osobom starszym. Pomimo to 83,6% badanych zgodziło się, że rządy powinny przeznaczać więcej środków na emerytury i opiekę nad osobami starszymi. Warto zwrócić uwagę, że największy procent osób, które zgodziły się z tymi stwierdzeniami odnotowano wśród osób, których od emerytury dzieli niewiele lat (osoby w wieku od 55 do 64 lat, 86,0 %). To samo badanie wykazało, że niewiele ponad jedna trzecia (34,3%) populacji krajów UE-27 w wieku co najmniej 15 lat zgodziła się, że istnieją wystarczające usługi socjalne wspierające słabe osoby starsze tak, by mogły one pozostać we własnych domach. Warto zauważyć, że grupą wiekową, w której odnotowano największy procent osób zgadzających się z tym, że istnieją wystarczające usługi socjalne w tym zakresie była grupa osób w wieku 65 lat lub starszych. O wiele większy odsetek osób (84,5%) zgodził się z twierdzeniem, że słabe osoby starsze nie powinny żyć samodzielnie, ponieważ ich domy nie są przystosowane do ich potrzeb.

5. Warunki życia i wydatki konsumpcyjne

Na osobiste postrzeganie własnego życia wpływa nie tylko stan zdrowia fizycznego, ale także czynniki psychologiczne. Te z kolei wynikają z relacji społecznych, osobistych przekonań, poczucia odizolowania/samotności czy też zmartwień dotyczących zabezpieczeń/bezpieczeństwa oraz finansów. Wiele wyzwań, jakie napotykają w swojej codzienności osoby starsze dotyczy autonomii i niezależności - innymi słowy, tego, czy sobie radzą i czy są w stanie podejmować codzienne decyzje osobiste, jednocześnie prowadząc niezależne życie z niewielką pomocą innych osób lub samodzielnie.

Na osobistą jakość życia mają również wpływ kwestie finansowe oraz deprivacja materialna. Oba te zagadnienia zostały omówione w niniejszym rozdziale. Jednym z pięciu celów strategii Europa 2020 jest zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym o co najmniej 20 mln do 2020 r.

W pierwszych rozdziałach niniejszej publikacji zwrócono szczególną uwagę na koszty związane ze starzeniem się społeczeństwa, np. zwiększenie budżetu przeznaczonego na świadczenia emerytalne czy na opiekę zdrowotną. Alternatywą jest uwzględnienie przyszłych zmian koniecznych do ułatwienia życia rosnącej liczbie osób starszych poprzez zachęcanie ich do dalszej aktywności w społeczeństwie. Według tego scenariusza polityka dotycząca aktywnego starzenia się społeczeństwa mogłaby stanowić bodziec dla wzrostu gospodarczego, zmiany poszczególnych aspektów społecznych oraz promocji rozwoju nowych towarów i usług dostosowanych do szczególnych potrzeb starszych pokoleń. Można by opracować nowe produkty służące do zwiększenia bezpieczeństwa i wygody w domach i mieszkaniach, w których żyją osoby starsze (obecnie należą do nich systemy alarmowania w razie utraty przytomności czy windy krzeselkowe zapewniające dostęp osób z niepełnosprawnością ruchową do pomieszczeń na piętrze).

Usługi lokalne zapewniające włączenie społeczne mogą poprawić warunki życia osób starszych poza domem, np. poprzez zapewnienie łatwiejszego dostępu do budynków użyteczności publicznej (dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich lub dla osób

niedowidzących), udostępnienie obiektów wypoczynkowych oraz publicznych, czy też systemów transportu publicznego łatwo dostępnych dla osób starszych.

5.1 Sytuacja mieszkaniowa

Zmiany społeczne stanowią ciągle zjawisko, przy czym ostatnie dekady charakteryzował wysoki odsetek jednoosobowych gospodarstw domowych, rozwodów, bezdzietnych par czy rodzin mieszkających osobno. Takie zmiany mają wpływ na podaż opieki nieformalnej wymaganej przez starszych członków społeczeństwa.

W niektórych państwach członkowskich UE obowiązuje szereg strategii politycznych zachęcających osoby starsze do mieszkania we własnych domach i mieszkaniach tak długo, jak to możliwe, dzięki czemu będą mogli zachować swoją niezależność. Samym osobom starszym taki pomysł również może się spodobać - być może raczej ze względów sentymentalnych, nie praktycznych. Efektywność takiego podejścia zależy, przynajmniej w pewnym stopniu, od posiadanych zasobów mieszkaniowych oraz możliwości odnowienia i modernizacji takiego miejsca w celu dostosowania go do potrzeb osoby starszej.

Dane wynikające z badania aktywności ekonomicznej ludności wykorzystane w niniejszej sekcji dotyczą indywidualnych gospodarstw domowych (nie obejmują zbiorowych gospodarstw domowych, np. domów opieki dla osób starszych). W 2009 r. około dziewięciu na dziesięć osób w wieku 65 lat i starszych prowadziło niezależne życie w Niemczech, Francji, Finlandii i Wielkiej Brytanii. W Holandii odsetek ten osiągnął wartość 95,1 %. Najniższy odsetek osób starszych mieszkających samotnie odnotowano na Cyprze, w Hiszpanii, Estonii i w Portugalii. Charakterystyczne dla takich krajów były wielopokoleniowe gospodarstwa domowe, w przypadku których członkowie rodziny osób starszych mogli zapewnić rodzicowi/rodzicom bezpośrednią opiekę/pomoc. W krajach UE-27 ok. 4,6 % osób w wieku 65 lat i starszych mieszkało w domach, w których mieszkały również dzieci. W Rumunii, Polsce oraz w bałtyckich państwach członkowskich odsetek ten przekraczał 10 %.

5.2 Warunki mieszkaniowe

Zasoby mieszkaniowe w większości państw członkowskich znacznie różnią się między sobą pod względem rozmiaru, rodzaju (domy, mieszkania), wieku oraz jakości. Można je klasyfikować ze względu na tytuł prawny (własność, wynajem, mieszkanie z obniżonym czynszem lub bez opłat), wielkość, jakość lub przystępności. Chociaż większość państw członkowskich UE dysponuje państwowymi strategiami mieszkaniowymi, to stopień, w jakim decydenci przywiązują uwagę do procesu aktywnego starzenia się społeczeństwa oraz do promocji szczególnych potrzeb mieszkaniowych osób starszych, jest bardzo zróżnicowany w zależności od kraju.

Jedną z kluczowych decyzji do podjęcia przez osoby przechodzące na emeryturę jest decyzja o pozostaniu w miejscu zamieszkania lub o przeprowadzce. Istnieje kilka możliwości, np. pozostanie w tym samym miejscu zamieszkania, przeprowadzenie się do mniejszego mieszkania, do domu dla osób wymagających wsparcia bądź w nowe miejsce, być może za granicę. W podejmowaniu takiej decyzji duże znaczenie mają zazwyczaj kwestie finansowe.

Kolejnym kryterium wyboru miejsca zamieszkania na emeryturze jest porównanie korzyści płynących z życia na wsi i w mieście. O ile życie na wsi uważa się za bezpieczniejsze i tańsze, to miasto gwarantuje lepszy dostęp do usług i wszelkich udogodnień w dużo bliższej odległości. Rzeczywiście, w miarę upływu lat dostęp do transportu publicznego, lokali rozrywkowych, świetlic, gabinetów lekarskich, szpitali, usług z zakresu opieki i pomocy domowej staje się coraz bardziej istotny.

Realia zbliżającej się emerytury sprawiają, że osoby w wieku powyżej 55 roku życia coraz bardziej skłaniają się do zmiany miejsca zamieszkania na mniejsze. Warto również zwrócić uwagę na dużą rozbieżność pomiędzy odsetkiem osób w wieku od 15 do 24 lat a odsetkiem

osób w wieku 55 lat i starszych rozważających przeprowadzkę w miejsce niedaleko innych członków rodziny.

Jak można by się spodziewać, struktura ludności pod względem tytułu prawnego do miejsca zamieszkania pokazuje, że w przypadku osób starszych istnieje większe prawdopodobieństwo, że są oni właścicielami danej nieruchomości bez nieuregulowanej pożyczki lub obciążenia hipotecznego. Taka sytuacja miała miejsce w przypadku ponad trzech czwartych (76 %) wszystkich dwuosobowych gospodarstw domowych w krajach UE-27 w 2009 r., w których przynajmniej jeden z mieszkańców miał 65 lat lub więcej.

Stosunkowo niski odsetek osób w wieku 65 lat i starszych żyjących w bardzo złych warunkach mieszkaniowych może odzwierciedlać stosunkowo wysoki odsetek osób z tej grupy żyjących samotnie (co jednocześnie oznacza, że nie zaliczają się one do grupy ludzi żyjących w przepełnionych mieszkaniach). Wyższy odsetek obywateli krajów UE-27 w wieku 65 lat i starszych (w porównaniu z całkowitą liczbą ludności) boryka się z takimi problemami, jak brak wanny czy prysznicza lub brak toalety w mieszkaniu.

5.3 Spożycie a „srebrna gospodarka”

Poza zwiększonym popytem na usługi zdrowotne oraz dotyczące opieki długoterminowej, starsze pokolenia wykazują inne potrzeby konsumpcyjne niż pozostała część społeczeństwa. Niektóre różnice wynikają z niepewności osób starszych dotyczącej ich przyszłego życia - jest im trudniej planować wydatki z wyprzedzeniem. Co więcej, na strukturę konsumpcji osób starszych wpływają także ogromne zmiany w stylu życia - tj., zakończenie aktywności zawodowej czy zaprzestanie prowadzenia samochodu. Wreszcie, jak przedstawiono w poprzedniej sekcji, istnieje mniejsze prawdopodobieństwo, że osoby starsze będą obciążone opłatami czynszowymi lub kredytem hipotecznym do spłaty przed przejściem na emeryturę.

W szczególności w odniesieniu do trwającego obecnie w UE procesu starzenia się społeczeństwa młodszy przedstawiciele pokolenia wyższego demograficznego właśnie rozpoczęli wiek osiągania wysokich dochodów oraz oszczędzania przed przejściem na emeryturę. Można się spodziewać, że po przejściu na emeryturę zaczną wydawać oszczędności oraz sprzedawać aktywa, m.in. nieruchomości. Najprawdopodobniej zmieni się również ich struktura konsumpcji, ponieważ będą starsi, a po przejściu na emeryturę zwiększą się ich wydatki (ze względu na większą ilość wolnego czasu). Należy jednak pamiętać, że wraz z upływem lat ludzie zazwyczaj spożywają mniejsze ilości jedzenia, rzadziej wyjeżdżają na wakacje i przeznaczają większą część dochodów na usługi związane z opieką długoterminową.

Dalej idące skutki kryzysu finansowo-gospodarczego oraz coraz większa publiczna świadomość wyzwań związanych ze starzeniem się społeczeństwa mogą jeszcze nie być w pełni jasne. Może jednak dojść do zmiany kulturowej, w wyniku której w niektórych krajach może dojść do zachwiania równowagi pomiędzy konsumpcją a oszczędzaniem, ponieważ więcej osób zdecyduje się na oszczędzanie większych sum pieniędzy na emeryturę już w młodszym wieku.

Wydatki konsumpcyjne wyraźnie rosną do czasu osiągnięcia wieku średniego, po czym ulegają zmniejszeniu. Taka tendencja jest szczególnie zauważalna w przypadku wydatków przypadających na gospodarstwo domowe, prawdopodobnie ze względu na odejście dzieci z domu rodzinnego.

W 2005 r. średnie wydatki przypadające na gospodarstwo domowe z osobą odniesienia w wieku 60 lat lub starszą w UE-27 wyniosły 14 282 PSN, czyli ok. 6,2 % mniej niż średnia wydatków. Jedynymi państwami, w których poziom konsumpcji gospodarstw domowych z osobą odniesienia w wieku 60 lat lub starszą przekraczał średnią, były Niemcy, Polska i Szwecja.

Najwyższy poziom wydatków konsumpcyjnych wśród państw członkowskich odnotowano w Luksemburgu, gdzie w 2005 r. gospodarstwa domowe z osobą odniesienia w wieku 60 lat lub

starszą wydawały średnio 32 614 PSN, czyli 2,3 razy więcej niż wynosi średnia dla krajów UE-27. Z kolei w czterech państwach członkowskich zaobserwowano średnie wydatki konsumpcyjne przypadające na gospodarstwo domowe z osobą odniesienia w wieku 60 lat lub starszą poniżej 5 000 PSN: na Litwie, na Łotwie, w Bułgarii oraz w Rumunii (gdzie zanotowano najniższy poziom wydatków - 2 145 PSN).

W najbliższych latach może dojść do ekspansji na rynku towarów i usług zaprojektowanych specjalnie dla starszych członków społeczeństwa lub zgodnie z podejściem „projektowania uniwersalnego”. Starzejące się społeczeństwo może stwarzać szanse dla wzrostu gospodarczego poprzez rozwój i promocję nowoczesnych produktów. Rynek produktów i usług dla osób starszych jest często określany mianem „srebrnej gospodarki”.

5.4 Dochody osób starszych a ubóstwo dochodowe

Ubóstwo i wykluczenie społeczne są uzależnione od szeregu czynników - do celów analizy podzielonych na te związane z dochodami (o których mowa w niniejszej sekcji) oraz tenie związane z dochodami. Dane statystyczne dotyczące nierówności finansowej są szczególnie przydatne w określaniu ubóstwa względnego, ponieważ dystrybucja środków finansowych ma bezpośredni wpływ na zasięg i stopień ubóstwa. Wskaźnik względnej mediany dochodu osób starszych w wieku 65 lat i starszych to mediana wyrównanego dochodu do dyspozycji dla osób w wieku 65 lat i starszych w porównaniu z tym samym wskaźnikiem dla osób poniżej 65 roku życia. Mediana dochodu osób w wieku 65 lat i starszych była poniżej średniej dla ludności poniżej 65 roku życia - w 2005 r. i 2009 r. wskaźnik dla krajów UE-27 wynosił 0,86. Nie jest to zaskakująca sytuacja ze względu na fakt, że większość osób w tym wieku nie pracuje. Wyjątek od reguły stanowiły Węgry, Luksemburg i Francja. W każdym z tych krajów wskaźnik ten wynosił w 2009 r. ok. 1, co świadczyło o braku różnicy pomiędzy wskaźnikiem względnej mediany dochodu dla osób w wieku 65+ oraz osób poniżej 65 roku życia. To, że starsze osoby osiągają niższe dochody nie oznacza, że standardy ich życia muszą być niższe. Wręcz przeciwnie, mogą posiadać oszczędności gromadzone podczas aktywności zawodowej oraz własne nieruchomości (nieobciążone hipoteką).

Dane dotyczące zagrożenia ubóstwem przygotowano na podstawie odsetka osób z wyrównanym dochodem do dyspozycji poniżej progu 60 % krajowej mediany wyrównanego dochodu. W 2009 r. ok. 17,8 % całkowitej ludności UE-27 było zagrożone ubóstwem. Wskaźnik ten wzrósł do 17,8 % wśród osób w wieku 65 lat i starszych oraz 20,3 % wśród osób powyżej 75 roku życia. W 2009 r. ok. 13,9 % emerytów płci męskiej z krajów UE-27 uznawano za zagrożonych ubóstwem, a wśród kobiet na emeryturze odsetek ten wynosił 16,6 %. Najwyższy odsetek emerytów zagrożonych ubóstwem w 2009 r. zaobserwowano w bałtyckich państwach członkowskich, na Cyprze oraz w Bułgarii.

Wskaźniki dotyczące deprivacji materialnej oraz głębokiej deprivacji materialnej w odniesieniu do osób w wieku 65 lat i starszych w krajach UE-27 w 2009 r. były niższe niż w odniesieniu do innych grup wiekowych. Około 14,3 % osób w wieku 65 lat i starszych w krajach UE-27 nie stać na przynajmniej trzy z dziewięciu wyżej wymienionych punktów, a 6,7 % osób w tej grupie wiekowej nie stać przynajmniej na cztery z punktów. Różnice dotyczące płci w odniesieniu do wskaźników deprivacji materialnej osób w wieku 65 lat i starszych były większe niż w przypadku całej populacji. Podczas gdy głęboka deprivacja materialna dotknęła 7,6 % kobiet w wieku 65 lat i starszych w krajach UE-27, odsetek mężczyzn w takiej samej sytuacji był o 2,1 pp. niższy. Dla porównania ok. 8,3 % wszystkich kobiet w UE-27 zmagało się z głęboką deprivacją materialną, czyli o 0,5 pp. więcej niż mężczyźni.

Najwyższe wskaźniki dotyczące deprivacji materialnej wśród osób w wieku 65 lat i starszych odnotowywano zazwyczaj w państwach członkowskich, które wstąpiły do UE w 2004 r. lub w 2007 r., szczególnie w Bułgarii i Rumunii. W 2009 r. w Bułgarii większość ludności w wieku

65+ sklasyfikowano jako żyjącą w głębokiej deprivacji materialnej. Z kolei w 12 państwach członkowskich w głębokiej deprivacji materialnej żyło mniej niż 3 % ludności w wieku 65+. Najniższą częstotliwość występowania głębokiej deprivacji materialnej zarejestrowano w Luksemburgu (0,2 %), Holandii (0,4 %), Szwecji (0,5 %) oraz w Danii (0,9 %).

Wskaźnik dotyczący głębokiej deprivacji materialnej dla całej ludności UE-27 w 2009 r. wynosił 8,1 %, czyli o 1,4 pp. więcej niż ten sam wskaźnik dla osób w wieku 65 lat i starszych. Taki model nie powtórzył się we wszystkich państwach członkowskich. W dziesięciu państwach zarejestrowano wyższy wskaźnik dotyczący głębokiej deprivacji materialnej dla osób w wieku 65 lat i starszych niż dla całej populacji - osiem z tych państw członkowskich przystąpiło do UE w 2004 r. i w 2007 r., a dwa pozostałe to Grecja i Portugalia.

6. Uczestnictwo w życiu społecznym

Przewiduje się znaczący wzrost liczby osób starszych w UE w nadchodzących dziesięcioleciach, co prowadzi do zainteresowania wkładem, jaki osoby starsze wnoszą do społeczeństwa teraz i w przyszłości. Z perspektywy społeczeństwa zwiększenie zaangażowania osób starszych może przynieść dodatkowe korzyści gospodarcze i społeczne. Aktywne uczestnictwo osób starszych można promować za pomocą szeregu inicjatyw, takich jak: zachęcanie osób na emeryturze do podjęcia pracy w niepełnym wymiarze godzin, angażowanie osób starszych w inicjatywy społeczne oraz wolontariat, czy też dostosowanie systemu podatkowego, aby uwzględnić nieformalną opiekę sprawowaną nad innymi przez osoby starsze (na przykład zajmowanie się dziećmi).

W badaniu Eurobarometru przeprowadzonym we wrześniu i październiku 2011 r. ustalono, że 23% mieszkańców UE-27 w wieku 15 lat i starszych nie przejmowało się w ogóle tym, że liczba osób w wieku od 65 lat wzrośnie, a kolejne 32% niezbyt się tym przejmowało. Kapitał społeczny to koncepcja, w której kładzie się nacisk na stosunki w społeczeństwie poprzez promowanie współpracy; często interpretuje się go jako tworzone kolektywnie dobro publiczne powstałe dzięki działaniom społeczności i sieci społecznych. Członkostwo w organizacjach, pokładanie zaufania w innych czy głosowanie w wyborach można uważać za wspieranie kapitału społecznego.

W tym samym badaniu Eurobarometru stwierdzono, że 70% mieszkańców UE-27 w wieku 15 lat i starszych sądziło, że osoby w wieku od 55 lat pełniły ważną rolę, działając w społeczności lokalnej. Niemal tyle samo (około 71%) mieszkańców UE-27 zgodziło się, że ludzie w wieku 55 lat i starsi grali ważną rolę w polityce (poprzez uczestnictwo bądź głosowanie).

Jeżeli chodzi o relacje bardziej osobiste, uważa się, że kontakty społeczne i stosunki z innymi mają duży, pozytywny wpływ na dobrostan i zdrowie jednostki. Ciągłe uczestnictwo osób starszych w życiu społecznym może przyczynić się do utrzymania przez nich poczucia własnej wartości i uniknięcia dzięki temu ryzyka związanego z izolacją, utratą wiary w siebie czy zmniejszeniem poczucia własnej wartości.

6.1 Solidarność międzypokoleniowa

Starsi ludzie, oprócz angażowania się w całą społeczność, mogą wspierać rodzinę, na przykład pomagać rodzicom w opiece nad dziećmi, aby rodzice mogli pozostać na rynku pracy - w ten sposób zwiększa się solidarność rodzinna.

Jednak wydaje się, że mało jest okazji do spotkań i wymiany idei pomiędzy ludźmi starszymi i młodymi we współczesnym społeczeństwie. Niemal dwie trzecie (63,8%) mieszkańców UE-27 (w wieku od 15 lat), przepytanych w marcu 2009 r., zgodziło się, że ludzie starsi i młodszy mają za mało okazji do spotykania się i wspólnej pracy w stowarzyszeniach i przy inicjatywach na rzecz społeczności lokalnej. Ten brak kontaktu i interakcji może zwiększyć ryzyko konfliktu międzypokoleniowego: młodszy mogą czuć się obciążeni koniecznością

placenia za emerytury i opiekę długoterminową dla rosnącej liczby ludzi starszych, podczas gdy starsi mogą uważać, że zmiany w społeczeństwie zagrażają im lub ich marginalizują (na przykład poprzez szybki postęp technologiczny). Badanie przeprowadzone w marcu 2009 r. wykazało jednak, iż ze stwierdzeniem, że ludzie starsi stanowią obciążenie dla społeczeństwa, zgadzało się 13,3% mieszkańców UE-27 (w wieku od 15 lat), podczas gdy 61,6% zdecydowanie sprzeciwiało się temu pogładowi.

W marcu 2009 r. ponad 9 na 10 (91,6%) mieszkańców UE-27 w wieku od 15 lat zgadzało się z poglądem, że władze lokalne powinny wspierać stowarzyszenia i inicjatywy promujące silniejsze związki pomiędzy młodszymi a starszymi (zob. rys. 6.4). Jednak niemal we wszystkich państwach UE - jedynymi wyjątkami były Litwa i Belgia - mniej niż połowa mieszkańców uważała, że rząd dobrze pełni swoją rolę we wspieraniu lepszego porozumienia pomiędzy młodymi a starszymi.

6.2 Kontakty społeczne

Spółeczeństwo obywatelskie składa się z różnego rodzaju organizacji, na przykład charytatywnych, organizacji non-profit, grup wspólnotowych, organizacji religijnych, stowarzyszeń zawodowych czy biznesowych, związków zawodowych, klubów sportowych czy grup ludzi spotykających się celem uprawiania sportów i praktykowania rozrywek lub hobby. Te sieci społeczne są głównym czynnikiem wspomagającym uczestnictwo w społeczeństwie, dają one ludziom starszym możliwość dalszego uczenia się i dzielenia się wiedzą oraz doświadczeniem, a jednocześnie spędzania czasu z przyjaciółmi, rodziną, sąsiadami i przedstawicielami młodszych pokoleń.

Samotność i izolacja społeczna zwiększają ryzyko problemów ze zdrowiem psychicznym, takich jak depresja czy skłonności samodestrukcyjne; osoby starsze, które nie wychodzą z domu, częściej mogą odczuwać takie dolegliwości. W badaniu przeprowadzonym w 2007 r. ustalono, że niemal jedna dziesiąta (9,6%) mieszkańców UE-27 w wieku od 65 lat czuła się wyrzucona poza nawias społeczeństwa. Odsetek ten był nieco wyższy niż dla innych grup społecznych, różnice te jednak były niewielkie - najmniejszy odsetek osób odczuwających brak zainteresowania ze strony społeczeństwa występował w grupie wiekowej 18-34 lat (8,0%).

2007, Mimo że organizowano ogólnounijne kampanie mające na celu zwiększenie uczestnictwa w sporcie i aktywności fizycznej, inicjatyw skierowanych konkretnie do starszych pokoleń było niewiele. Wydaje się jednak, że aktywność fizyczna może pełnić ważną rolę w poprawieniu jakości życia osób starszych, jako że regularne ćwiczenia mogą poprawić kondycję fizyczną i psychiczną.

Głównym czynnikiem determinującym odsetek populacji osób regularnie uprawiających sport bądź działalność rekreacyjną był wiek. Ponad połowa (56,8%) badanych mieszkańców UE-27 w wieku od 18 do 64 lat twierdziła, że w 2009 r. regularnie uprawiała sport lub chodziła do kina czy na koncerty - odsetek ten był dużo niższy wśród osób w wieku 65 lat i starszych (35,3%).

Według badania Eurobarometru przeprowadzonego w październiku 2009 r. około 40% mieszkańców UE-27 w wieku od 15 lat ćwiczyło lub uprawiało sport z jakąś regularnością. Odsetek ten był niższy wśród osób w wieku od 70 lat (21% kobiet i 23% mężczyzn). Podobne pytanie w tym samym badaniu dotyczyło aktywności fizycznej innej niż sport. Niemal dwie trzecie (65%) mieszkańców UE-27 w wieku od 15 lat stwierdziło, że byli aktywni fizycznie (inaczej niż uprawiając sport). W tym przypadku również odsetek osób w wieku 70 lat i starszych uprawiających z jakąś regularnością aktywność fizyczną inną niż uprawianie sportu był niższy od średniej (54% kobiet i 63% mężczyzn).

Okolo 7% mężczyzn w wieku od 70 lat w UE-27 było członkami klubu sportowego - o trzy punkty procentowe więcej niż w przypadku kobiet w tej grupie wiekowej; 2% populacji w

wieku od 70 lat (mężczyzn i kobiet) należało do klubów fitness. W tym samym badaniu dowiedziono, że osoby w wieku 70 lat i starsze, które nie były członkami klubu, zazwyczaj podejmowały aktywność fizyczną w parku lub w sąsiedztwie swoich domów (na przykład spaceru lub jazda na rowerze na trasie dom - sklepy).

Przykładami aktywności fizycznej, którą osoby starsze mogą uprawiać codziennie, są spaceru, chodzenie po schodach, zajmowanie się domem i ogrodem.

W całej UE 27 w październiku 2009 r. nieco ponad dwie trzecie mężczyzn i kobiet w wieku od 70 lat uprawiających sport bądź aktywność fizyczną czyniło to dla poprawy swego stanu zdrowia. W tym samym badaniu stwierdzono, że 42% populacji osób w wieku od 15 lat nie było zainteresowanych aktywnością fizyczną - odsetek ten wśród osób 70-letnich i starszych wzrastał do 50%.

6.3 Edukacja

Na szczeblu społecznym starzenie się ludności prawdopodobnie spowoduje zmniejszenie się siły roboczej w UE w nadchodzących dziesięcioleciach. Prowadzi to do wniosku, że dobrobyt gospodarczy uda się utrzymać tylko wtedy, jeżeli znacznie wzrośnie produktywność: jednym ze środków osiągnięcia tego celu są inwestycje w kapitał ludzki.

Komisja Europejska w październiku 2006 r. wydała komunikat dotyczący kształcenia dorosłych, po którym w maju 2008 r. ministrowie edukacji wszystkich państw członkowskich przyjęli plan działania. Wiele wskazanych kwestii odnosiło się do osób starszych i do szerszej pojętych problemów związanych ze starzeniem się społeczeństwa. W planie działania wzywano do:

- aktualizowania umiejętności, aby można było zaspokoić potencjalne potrzeby rynku pracy związane ze zmniejszaniem się siły roboczej na skutek zmian demograficznych;

działań mających na celu zmniejszenie ubóstwa i wykluczenia społecznego poprzez promocję uczenia się osób dorosłych w celu poprawienia ich umiejętności i zwiększenia niezależności osobistej;

- zwiększenia uczestnictwa w uczeniu się przez całe życie, w szczególności wśród pracowników starszych, jako że średni wiek aktywności zawodowej w Europie w ciągu nadchodzących dziesięcioleci najprawdopodobniej wzrośnie.

W UE-27 było w 2009 r. około 1,67 mln studentów w wieku 40 lat i starszych, co stanowiło 1,8% całej populacji studentów (zob. rys. 6.18, gdzie przedstawiono dane z wyłączeniem kształcenia na poziomie podstawowym i średnim I stopnia). Odsetek studentów w wieku od 40 lat wśród wszystkich studiujących był bardzo różny - w Belgii, Finlandii, Portugalii i Szwecji ponad 5%, zaś na Cyprze, w Niemczech, Irlandii, Włoszech czy Luksemburgu poniżej 0,5% Program uczenia się przez całe życie (LLP) Komisji Europejskiej służy umożliwieniu brania udziału w edukacji i szkoleniach osobom na wszystkich etapach życia. Jednym z głównych celów programu jest zapobieganie erozji umiejętności wśród osób w wieku produkcyjnym - na przykład wyposażanie starszych członków siły roboczej w umiejętności konieczne do pozostania na rynku pracy.

W 2008 r. ogłoszono aktualizację strategicznych ram współpracy europejskiej w dziedzinie kształcenia i szkolenia, w której ustanowiono długoterminowe cele polityczne. Obejmują one zestaw wskaźników odniesienia: jeden z celów związany jest ze zwiększeniem udziału osób dorosłych w wieku od 25 do 64 lat w uczeniu się przez całe życie do co najmniej 15% w 2020 r. Coraz więcej ludzi starszych korzysta z możliwości uczenia się nowych rzeczy czy odświeżenia wiedzy na poszczególne tematy, uczęszczając na kursy uniwersyteckie i w innych instytucjach edukacyjnych. Uczenie się dorosłych wykracza jednak poza działalność związaną z pracą - obejmuje również, w ramach edukacji formalnej, systemów szkolenia czy innych form kształcenia, umiejętności osobiste, obywatelskie i społeczne. Może się okazać, że wraz z

wiekami rośnie prawdopodobieństwo, że udział w edukacji i szkoleniach będzie służył samorealizacji (na przykład kursy komputerowe czy językowe) lub kontaktom społecznym. Około 9,2% mieszkańców UE-27 w wieku od 25 do 64 lat w 2009 r. brało udział (w ciągu czterech tygodni poprzedzających ankietę wśród siły roboczej) w edukacji lub szkoleniach; przy czym w przypadku ludzi w wieku od 55 do 64 lat odsetek ten stanowił połowę średniej - 4,6%. W Danii niemal jedna czwarta (24,4%) mieszkańców w wieku od 55 do 64 lat brała w 2009 r. udział w edukacji lub szkoleniach. To znacznie więcej niż w pozostałych państwach członkowskich - jedynie w Szwecji, Finlandii i Wielkiej Brytanii odsetek pozostawał dwucyfrowy

6.5 Srebrni surferzy: społeczeństwo informacyjne

Komisja Europejska w połowie 2007 r. przyjęła komunikat „Komfortowe funkcjonowanie osób starszych w społeczeństwie informacyjnym”. Przedstawiono tam plan działania w sprawie technologii teleinformatycznych (ICT) i starzenia się społeczeństwa, mający na celu przyspieszenie wprowadzania nowych rozwiązań technologicznych wspomagających :

- komfortowe funkcjonowanie osób starszych w pracy: pozostawanie dłużej aktywnymi i produktywnymi poprzez rozwijanie e-umiejętności i e-learningu;
- komfortowe funkcjonowanie osób starszych w społeczeństwie: pozostawanie aktywnymi i twórczymi poprzez stosowanie rozwiązań ICT dla potrzeb tworzenia sieci kontaktów społecznych, jak również dostępu do usług publicznych i handlowych, a przez to poprawienie jakości życia i zmniejszenie społecznej izolacji;
- komfortowe funkcjonowanie osób starszych w domu: korzystanie dłużej ze zdrowszego życia lepszej jakości dzięki pomocy technologii, przy jednoczesnym zachowaniu wysokiego stopnia niezależności i autonomii.

Z wyzwaniem demograficznym, z którym UE prawdopodobnie będzie musiała się zmierzyć w nadchodzących dekadach, można sobie radzić poprzez wprowadzenie szerokiego wachlarza inicjatyw ICT na trzech różnych szczeblach:

- na szczeblu społeczeństwa: ICT można wykorzystać do bardziej efektywnego zarządzania oraz do świadczenia osobom starszym kluczowych usług, na przykład opieki zdrowotnej i społecznej;
- na szczeblu przedsiębiorstwa: innowacje w zakresie nowych produktów opartych na ICT oraz rynku usług odpowiadających na potrzeby tego rosnącego segmentu populacji, i rozwijanie ich, mogą stanowić duży potencjał dla biznesu;
- na szczeblu jednostki: ICT można wykorzystać do zapobiegania problemom zdrowotnym i poprawy jakości życia, na przykład do pomocy w przeciwdziałaniu problemom związanym z pamięcią, wzrokiem, słuchem czy sprawnością ruchową, które z wiekiem występują częściej. Dziedziną, w której można się spodziewać znacznego wzrostu, są tak zwane „inteligentne domy”. Są to siedziby, w których sieć komunikacyjna podłączona jest do kluczowych urządzeń zasilanych energią elektryczną, co pozwala na zdalną kontrolę lub monitoring mieszkań osób starszych i tym sposobem zapewnienie im bezpieczeństwa, co może być konieczne dla ich samodzielnego zamieszkiwania. Wykorzystanie ICT w ogólności spada z wiekiem w każdym państwie członkowskim, tendencja ta jest szczególnie zauważalna wśród starszych kobiet, spośród których wiele mieszka samotnie w gospodarstwach jednoosobowych. Europejska Agenda Cyfrowa, jedna z inicjatyw przewodnich strategii Europa 2020, ma na celu promocję niezależnego i bezpiecznego życia osób starszych oraz zachęcanie ich do zaangażowania w społeczeństwie. W Agendzie Cyfrowej ustanowiono cel, aby wśród osób, które znajdują się w niekorzystnej sytuacji społecznej, w 2015 r. 60% regularnie (przynajmniej raz w tygodniu) korzystało z Internetu (podzbiorem tej grupy są osoby w wieku od 55 do 74 lat). W 2010 r. około 17% mieszkańców UE-27 w wieku od 65 do 74 lat codziennie korzystało z Internetu - 36 punktów procentowych mniej niż średnia dla

wszystkich grup wiekowych. Czynności, które w Internecie najczęściej wykonywały osoby w wieku od 65 do 74 lat (w ciągu trzech miesięcy poprzedzających badanie), to m.in.: wysyłanie i otrzymywanie e-maili; szukanie informacji na temat towarów i usług; szukanie informacji dotyczących zdrowia; czytanie gazet i serwisów informacyjnych online. Większość osób w wieku od 55 do 74 lat, które już miały doświadczenie w posługiwaniu się Internetem, twierdziła, że poziom ich umiejętności w tym zakresie w 2010 r. był niski. Mieszkańcy UE-27 w wieku od 65 do 74 lat również relatywnie rzadziej używali urządzeń mobilnych umożliwiających dostęp do Internetu. Można to przynajmniej częściowo wyjaśnić faktem, że osoby starsze, a w szczególności emeryci, spędzają znacznie więcej czasu w domu i mogą nie odczuwać potrzeby posiadania mobilnego urządzenia dającego dostęp do Internetu.

Struktura społeczeństwa Unii Europejskiej zmienia się - starzeje się ono nieustannie. Na początku 2010 r. w UE było 87 milionów osób w wieku 65 lat i starszych, co stanowi ponad 17% całej populacji.

W odpowiedzi na wyzwanie demograficzne, przed jakim stoi Europa, Unia Europejska ogłosiła rok 2012 Europejskim Rokiem Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej.

Celem ogólnym Roku Europejskiego jest ułatwienie powstania kultury aktywnego starzenia w Europie w oparciu o społeczeństwo otwarte na wszystkie grupy wiekowe. Obywatele Europy żyją coraz dłużej i są coraz zdrowsi, rządy państw europejskich szukają zatem nowych rozwiązań, dzięki którym osoby starsze będą bardziej angażować się w życie społeczeństwa i pozostaną aktywne. Z okazji Roku Europejskiego Eurostat publikuje niniejszą książkę poświęconą statystykom dotyczącym m. in. demografii, opieki zdrowotnej, emerytur, wolontariatu i uczenia się dorosłych.

Oświadczenie Rady w sprawie Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej (Rok 2012):

Przypominając, że Unia Europejska opiera się na powszechnych wartościach praw człowieka oraz godności ludzkiej, wolności, równości i solidarności, oraz że Traktat z Lizbony z 2009 roku potwierdził między innymi, iż Unia zwalcza wykluczenie społeczne i dyskryminację oraz wspiera sprawiedliwość społeczną i ochronę socjalną, równość kobiet i mężczyzn oraz solidarność między pokoleniami,

Stwierdzając, że w strategii „Europa 2020” apeluje się o wzrost gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu, rosnące uczestnictwo w rynku pracy oraz redukcję wskaźników ubóstwa i wykluczenia społecznego - Rada:

- wyraża swoje zdecydowane zobowiązanie do wspierania aktywności osób starszych i solidarności międzypokoleniowej oraz zwraca się do wszystkich odnośnych podmiotów o pełne uwzględnienie tego podejścia przy realizacji strategii „Europa 2020”; oraz
- przyjmuje z zadowoleniem „Zasady przewodnie dla aktywności osób starszych i solidarności międzypokoleniowej” przygotowane przez Komitet Ochrony Socjalnej oraz Komitet Zatrudnienia (załączone do niniejszego oświadczenia).

1. Zachęta płynąca z ciągłych osiągnięć europejskiego roku 2012

Celami wyznaczonymi na europejski rok 2012 są: wzmocnienie i podkreślenie pożytecznego wkładu, jaki osoby starsze wnoszą do społeczeństwa i gospodarki, poprawa niezależności osób starszych oraz wzmocnienie solidarności międzypokoleniowej.

Europejski rok 2012 przyczynił się do tworzenia impulsu politycznego. Okazało się, że decydenci wszystkich szczebli - od szczebla unijnego do szczebla władz lokalnych - oraz szerokie grono zainteresowanych stron, w tym partnerzy społeczni i liczne organizacje społeczeństwa obywatelskiego, reprezentujących wszystkie pokolenia, wyrażają gotowość, by

połączyć siły i zrobić krok naprzód, by sprostać wyzwaniom i wykorzystać różne szanse w związku ze starzeniem się społeczeństw.

Impuls powstały w związku z propagowaniem aktywności osób starszych i solidarności międzypokoleniowej wykracza poza podnoszenie świadomości publicznej i zmianę postaw w stosunku do starzenia się. Jest to również zachęta, by oprzeć się na tych osiągnięciach i przetworzyć je na silne dziedzictwo polityczne, które przyniesie konkretne rezultaty, zapewniając spójność społeczną i dobrobyt oraz przyczyniając się do dobrostanu wszystkich pokoleń.

2. Propagowanie wartości, którym hołduje UE, i solidarności międzypokoleniowej
Solidarność międzypokoleniowa w starzejącym się społeczeństwie wymaga w szczególności, by tworzyć warunki umożliwiające osobom starszym osiągnięcie większej niezależności, która pozwoli im bardziej samodzielnie kierować własnym życiem oraz przysłużyć się społeczeństwu, co umożliwi im godne życie w roli pełnoprawnych członków społeczeństwa. Wymaga to zrównoważonego rozdzielania zasobów i szans między pokoleniami.

Prawo osób starszych do prowadzenia godnego i niezależnego życia oraz do uczestnictwa w życiu społecznym, gospodarczym, kulturalnym i obywatelskim leży u podstaw zaangażowania UE w działania związane z aktywnością osób starszych i solidarnością międzypokoleniową, tak samo jak potrzebne jest społeczeństwo ludzi w każdym wieku.

3. Sprostanie wyzwaniom i wykorzystanie szans

Ze zmianą demograficzną można z sukcesem mierzyć się, między innymi, poprzez pozytywne podejście uwzględniające cały okres życia, które skupia się na potencjale wszystkich pokoleń, a w szczególności na potencjale grup zaawansowanych wiekowo. Potrzebne są działania, aby umożliwić zarówno kobietom, jak i mężczyznom, ciągłe aktywne odgrywanie roli pracowników, konsumentów, opiekunów, wolontariuszy i obywateli, a także działania, dzięki którym zachowana zostanie solidarność między pokoleniami.

Aktywność osób starszych oraz solidarność międzypokoleniowa wymagają:

- wzmocnienia spójności społecznej oraz włączenia i uczestnictwa społecznego przez cały okres życia danej osoby poprzez stworzenie szans, a także dostępu do usług i do aktywności politycznej, społecznej, rekreacyjnej i kulturalnej; wolontariatu, który pomaga podtrzymywać sieci społeczne i zmniejszać izolację; zdobywania nowych kompetencji, przyczyniających się do poczucia osobistego spełnienia i dobrostanu
- propagowania uczestnictwa w rynku pracy przez prowadzenie działań sprzyjających angażowaniu młodszych i starszych osób w szkolenia i uczenie się przez całe życie, co ułatwia przekazywanie wiedzy między pokoleniami; jak również za pośrednictwem działań na rzecz godzenia życia zawodowego z prywatnym;
- uznania wartości wszystkich grup wiekowych i ich wkładu w społeczeństwo, a przez to propagowania pozytywnego postrzegania wszystkich grup wiekowych i nastawienia do nich; zaangażowania tych grup w proces podejmowania decyzji (formułowanie i wdrażanie polityk) oraz zwrócenia szczególnej uwagi na ich opinie i obawy, a także udzielenia im głosu w procesach badawczych, które mogą ich dotyczyć;
- propagowania badań i innowacji mających na celu poprawę życia osób starszych, w tym propagowania środowiska dostępnego dla wszystkich, oraz promowania uczestnictwa w społeczeństwie w celu dłuższego i samodzielnego życia, w tym promowania włączenia cyfrowego i e-zdrowia, a także innych innowacji technologicznych i w dziedzinie ICT, a przez to rozwijania srebrnej gospodarki;
- promocji zdrowia, profilaktyki chorób i stawiania wczesnej diagnozy przez cały okres życia, a także rehabilitacji - prowadzących do aktywności i zdrowia osób starszych oraz do samodzielnego życia - z uwzględnieniem różnych potrzeb kobiet i mężczyzn w zakresie odnośnych usług oraz przyszłych programów badawczych;

- dostosowania systemów zabezpieczenia społecznego w taki sposób, aby były one w stanie zapewnić ciągłość świadczeń emerytalnych i ich odpowiednią wysokość, co przyczyni się do zmniejszenia liczby osób starszych - szczególnie kobiet - żyjących poniżej progu ubóstwa i pozwoli osobom starszym na godne życie.

4. Wspólna praca na rzecz przyszłości

Konieczna jest współpraca UE i jej państw członkowskich, a także partnerów społecznych, społeczeństwa obywatelskiego, sektora prywatnego i wszystkich zainteresowanych podmiotów na szczeblu europejskim, krajowym, regionalnym i lokalnym na rzecz stworzenia osobom starszym większych szans na pozostanie aktywnymi i na uczestnictwo w społeczeństwie wraz z młodszymi pokoleniami. W trakcie europejskiego roku 2012 wdrożono szereg inicjatyw, które pokazały, że takie partnerstwa tworzą przydatne podstawy na przyszłość. Dziedzictwo europejskiego roku 2012 musi zostać zachowane i należy je rozwijać na szczeblu europejskim, krajowym, regionalnym i lokalnym według kierunków wytyczonych przez „Zasady przewodnie dla aktywności osób starszych i solidarności międzypokoleniowej” załączone do niniejszego oświadczenia.

5. Uzgodnienie głównych przesłań politycznych

- Aktywność osób starszych i solidarność międzypokoleniowa stanowią klucz do utworzenia Europy dla wszystkich niezależnie od wieku - konkurencyjnej, dobrze prosperującej i współpracującej ze sobą Europy innowacji, kreatywności, włączenia społecznego i spójności.

- Aktywność osób starszych obejmuje ich uczestnictwo w życiu społecznym, gospodarczym, politycznym, kulturalnym i obywatelskim, a także uczestnictwo w rynku pracy.

- Potencjał pracy osób starszych powinien zostać w pełni wykorzystany poprzez systemy uczenia się przez całe życie i polityki na rzecz aktywności osób starszych, umożliwiające zarówno kobietom, jak i mężczyznom wydłużenie okresu aktywności zawodowej, poprzez polityki bezpieczeństwa i higieny pracy i propagowanie starzenia się w dobrym zdrowiu jako procesu ciągłego przez cały okres życia.

- Należy zachęcać do przekazywania wiedzy i umiejętności - przez osoby starsze młodszym pokoleniom i wzajemnie; umiejętności osób starszych mogłyby również być wykorzystywane po przejściu na emeryturę, na przykład w gospodarce społecznej i poprzez wolontariat.

- Na szczeblu centralnym, regionalnym i lokalnym należy propagować środki zachęcające do współpracy międzypokoleniowej i wykorzeniać negatywne postrzeganie i stereotypy, w tym stereotypy płci.

- Wszystkie odnośne obszary polityki powinny uwzględniać kwestię aktywności osób starszych.

- Godzenie życia zawodowego z prywatnym - przez kobiety i mężczyzn - mogłoby zostać ułatwione dzięki politykom równości płci, stosowaniu przyjaznych rodzinie środków i procedur w miejscu pracy, rozwiązaniom urlopowym przewidzianym zarówno dla kobiet, jak i mężczyzn, oraz środkom związanym z opieką nad dziećmi, starszymi członkami rodziny lub pozostającymi na utrzymaniu osobami niepełnosprawnymi.

Komitet Zatrudnienia Komitet Ochrony Socjalnej

Zasady przewodnie dla aktywności osób starszych i solidarności międzypokoleniowej

Preambuła

W związku z coraz większą długością życia i coraz niższym wskaźnikiem rozrodczości, w Europie szybko zwiększa się odsetek starszych ludzi. Oczekuje się, że do roku 2050 stosunek

ludzi mających ponad 65 lat do ludności w wieku produkcyjnym (15-64 lata) osiągnie 50% - dwukrotny wzrost w stosunku do obecnego poziomu.

Takie zmiany demograficzne pociągają za sobą ogromne konsekwencje społeczne i gospodarcze. Choć nie należy zapominać o pozytywnych aspektach większej długości życia, obecna sytuacja stwarza również wyzwanie dla podaży pracy i systemów zabezpieczenia społecznego. Ponieważ podstawą zabezpieczenia społecznego jest przede wszystkim solidarność w ramach danego pokolenia i między pokoleniami, konieczne jest zachowanie zrównoważonego rozdzielania zasobów między grupami wiekowymi.

Starsze osoby wnoszą znaczny wkład w gospodarkę i społeczeństwo - może on zwiększyć się jeszcze bardziej wraz ze stopniowym polepszaniem się ich zdrowia i poziomu wykształcenia. Można to osiągnąć dzięki pełnemu wykorzystaniu potencjału starszych osób przez optymalizację możliwości doświadczania dobrostanu fizycznego, społecznego i psychicznego przez cały okres życia. Oto cel podejścia politycznego dotyczącego „aktywnego starzenia się”. Jest to klucz do wysokiej jakości życia ludzi w każdym wieku, zwiększonej wydajności i wykształcenia głębokiej solidarności międzypokoleniowej w naszych starzejących się społeczeństwach. Podejście polegające na aktywności osób starszych, propagowane w kontekście Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej, przyczynia się również do wzrostu zatrudnienia oraz obniżenia poziomu ubóstwa i wykluczenia społecznego, przyczyniając się zatem do osiągnięcia celów strategii „Europa 2020”.

Należy propagować aktywność osób starszych jeśli chodzi o zatrudnienie, uczestnictwo w życiu społecznym i samodzielne życie zgodnie z przedstawionymi poniżej zasadami przewodnimi. Trzeba je wdrażać, uwzględniając różnice w organizacji i zasobach państw członkowskich oraz konkretne okoliczności i stojące przed nimi wyzwania.

Aktywność osób starszych wymaga podjęcia środków przez wiele podmiotów w szerokim spektrum dziedzin polityki. Do podmiotów tych zalicza się organy publiczne na wszystkich szczeblach, przedsiębiorstwa i partnerów społecznych, organizacje społeczeństwa obywatelskiego, usługodawców i media. Innowacje społeczne i bardziej efektywne wykorzystywanie nowych technologii mogą odegrać ogromną rolę w promowaniu aktywności osób starszych. Należy tworzyć szanse prowadzenia aktywnego życia dla wszystkich grup starszych osób, niezależnie od ich płci, tożsamości etnicznej, dziedzictwa kulturowego i ewentualnej niepełnosprawności. Aktywność osób starszych sprzyja również większej solidarności w ramach tej grupy wiekowej. Jako że dzięki swojej aktywności osoby starsze coraz więcej osób starszych jest w stanie zaspokajać własne potrzeby, społeczeństwo może skierować większe wsparcie do starszych osób najbardziej tego potrzebujących.

Zasady przewodnie dla aktywności osób starszych i solidarności międzypokoleniowej

(1) Zatrudnienie

> Ciągłe kształcenie i szkolenie zawodowe: zapewnienie kobietom i mężczyznom w każdym wieku dostępu i uczestnictwa do edukacji, szkolenia i rozwoju umiejętności, co umożliwia im (ponowne) wejście na rynek pracy i pełne w nim uczestniczenie przez obejmowanie stanowisk wysokiej jakości.

> Zdrowe warunki pracy: propagowanie warunków i środowiska pracy, które podtrzymują zdrowie i dobrostan pracowników, gwarantując utrzymanie ich zdolności do pracy przez całe życie.

> Strategie zarządzania wiekiem: dostosowanie rozwoju zawodowego i warunków pracy do zmieniających się potrzeb pracowników wraz z ich starzeniem się oraz uniknięcie dzięki temu wczesnego przechodzenia na emeryturę.

- > Usługi zatrudnienia dla starszych pracowników: doradztwo, wyszukiwanie posad i udzielanie wsparcia w zakresie reintegracji z rynkiem pracy dla starszych pracowników, którzy pragną na tym rynku pozostać.
- > Zapobieganie dyskryminacji ze względu na wiek: zagwarantowanie równych praw starszym pracownikom na rynku pracy, powstrzymanie się od postrzegania wieku jako kryterium decydującego o tym, czy dany pracownik jest zdolny do wykonywania konkretnej pracy; zapobieganie negatywnym stereotypom związanym z wiekiem oraz postawom dyskryminacyjnym wobec starszych pracowników w miejscu pracy; podkreślanie wkładu dokonywanego przez starszych pracowników.
- > Systemy podatkowe / zasiłkowe sprzyjające zatrudnieniu: dokonanie przeglądu systemów podatkowych i zasiłkowych, aby zagwarantować starszym pracownikom opłacalność pracy, przy równoczesnym zapewnieniu im odpowiedniego poziomu zasiłków.
- > Przekazywanie doświadczeń: wykorzystywanie wiedzy i umiejętności starszych pracowników przez mentoring i zespoły zróżnicowane wiekowo.
- > Pogodzenie pracy i opieki: dostosowanie warunków pracy i oferowanie rozwiązań urlopowych odpowiadających kobietom i mężczyznom, co umożliwi im jako nieoficjalnym opiekunom utrzymanie zatrudnienia lub powrót na rynek pracy.

(2) Uczestnictwo w społeczeństwie

- > Pewność dochodów: wprowadzenie systemów zapewniających odpowiednie dochody w starszym wieku i zachowanie niezależności finansowej osób starszych oraz umożliwienie tym osobom godnego życia.
- > Włączenie społeczne: walka z wyłączeniem społecznym i izolacją starszych ludzi przez oferowanie im równych możliwości uczestniczenia w społeczeństwie przez działania kulturalne, polityczne i społeczne.
- > Wolontariat seniorów: stworzenie lepszych warunków do wolontariatu osób starszych oraz usunięcie istniejących przeszkód, tak by osoby starsze mogły przysłużyć się społeczeństwu, wykorzystując swoje kompetencje, umiejętności i doświadczenia.
- > Uczenie się przez całe życie: zapewnienie osobom starszym możliwości kształcenia, w szczególności w takich dziedzinach jak technologie informacyjno-komunikacyjne (ICT), samoopieka i finanse osobiste, umożliwienie im aktywnego uczestniczenia w życiu społecznym i decydowanie o własnym życiu.

> Uczestniczenie w procesie decyzyjnym: ciągle angażowanie starszych kobiet i mężczyzn w proces decyzyjny, w szczególności w dziedzinach bezpośrednio ich dotyczących.

> Wspieranie nieoficjalnych opiekunów: zapewnienie nieoficjalnym opiekunom dostępu do profesjonalnego wsparcia i szkolenia; zagwarantowanie opieki zastępczej i odpowiedniej ochrony socjalnej, aby zapobiec wykluczeniu społecznemu opiekunów.

(3) Samodzielne życie

- > Propagowanie zdrowia i zapobieganie chorobom: podejmowanie środków służących maksymalnemu zwiększeniu liczby lat zdrowego życia kobiet i mężczyzn oraz zmniejszenie ryzyka zależności od innych przez propagowanie zdrowia i zapobieganie chorobom. Stworzenie możliwości dla aktywności fizycznej i psychicznej dostosowanej do potencjału osób starszych.
- > Dostosowanie warunków mieszkaniowych i usług: dostosowanie warunków mieszkaniowych i świadczenie usług umożliwiających osobom starszym

z dolegliwościami zdrowotnymi jak najbardziej samodzielne życie.

> Dostępność transportu w przystępnej cenie: dostosowanie systemów transportowych do potrzeb osób starszych - tak by były one dostępne, w przystępnej cenie oraz były bezpieczne - co umożliwi im zachowanie samodzielności i aktywne uczestnictwo w społeczeństwie

> Przyjazne wiekowo środowisko oraz towary i usługi: dostosowanie środowiska lokalnego, jak również towarów i usług, tak by były one odpowiednie dla ludzi w każdym wieku (podejście uniwersalne), w szczególności przez wykorzystanie nowych technologii, w tym e-zdrowia; zapobieganie dyskryminacji ze względu na wiek w dostępie do towarów i usług.

> Maksymalizacja samodzielności w opiece długoterminowej: zagwarantowanie ludziom potrzebującym pomocy lub opieki, że ich samodzielność i uczestnictwo w takiej opiece zostaną w największym możliwym stopniu zwiększone, zachowane lub przywrócone oraz że będą oni traktowani ze współczuciem i bez naruszania ich godności.

Beata Ruzik

/Koordynator ds. promocji zdrowia w Przedszkolu nr 5, w Skierniewicach/

Sprawozdanie z realizacji działań dotyczących promocji zdrowia podjętych w I półroczu roku przedszkolnego 2013/2014 w Przedszkolu nr 5, w Skierniewicach

W I półroczu roku przedszkolnego 2013/2014 nasza placówka podjęła szereg przedsięwzięć dotyczących promowania i kształtowania zdrowego i bezpiecznego stylu życia wśród całej społeczności przedszkolnej i rodziców.

Najważniejsze zadania, które sobie wyznaczaliśmy to:

- promowanie i wdrażanie zasad zdrowego stylu życia,
- tworzenie przyjaznej atmosfery w przedszkolu, prawidłowych relacji międzyludzkich,
- dbałość o właściwe zachowanie na zajęciach
- przestrzeganie kontraktu grupowego przez dzieci,
- przestrzegania zasad bezpieczeństwa w przedszkolu i poza nim.

W I półroczu roku przedszkolnego 2013/2014 nasze przedszkole realizowało następujące programy i projekty edukacyjne:

1. Program „Przyjaciele Zippiego” realizowany począwszy od 17 X 2013r. w grupie 5-latków i 6-latków. Jest to program promujący zdrowie, odporność psychiczną i dobre samopoczucie małych dzieci. Kształtuje on i rozwija kompetencje psychospołeczne i emocjonalne dzieci. Doskonali relacje dzieci z innymi osobami, uczy znajdowania różnych sposobów radzenia sobie z trudnościami i problemami oraz wykorzystywania nabytych umiejętności w codziennym życiu. Realizacja programu obejmuje cykl 24 spotkań, składających się na sześć części tematycznych: uczucia, komunikacja, przyjaźń, rozwiązywanie konfliktów, przeżywanie zmiany i straty, dajemy sobie radę.

Działania promujące aktywność i sprawność fizyczną

1. Ważnym elementem działań promujących aktywność i sprawność fizyczną były ćwiczenia gimnastyczne. Rozwijały one koordynację ruchową, ogólną sprawność i zręczność dzieci, doskonaliły sprawność motoryczną (szybkość, siłę, skoczność), wzmacniały ich wytrzymałość fizyczną, a ponadto kształtowały płynność ruchów. Dzieci nabywały umiejętność swobodnego poruszania się w gromadzie bez potrażeń. Każda nauczycielka codziennie organizowała zabawy sportowe. W grupach młodszych były to co najmniej trzy zabawy ruchowe dziennie oraz dwa zestawy ćwiczeń gimnastycznych w tygodniu. Grupy

starsze miały rano ćwiczenia poranne lub zabawę ruchową, w ciągu dnia jeszcze co najmniej dwie zabawy ruchowe oraz zajęcia gimnastyczne dwa razy w tygodniu. Oprócz tego organizowane były różnego rodzaju zabawy, w czasie których dzieci były aktywne i ruch był w nich znaczącym elementem.

2. We wszystkich grupach wiekowych organizowane były spacerunki po ogrodzie przedszkolnym (3 latki) oraz poza teren przedszkola (grupy starsze) w celach zdrowotnych i poznawczych. Dzieci miały okazję poznać wygląd ogrodu w porze jesiennej i zimowej, zaznają się z zasadami bezpiecznego korzystania z huśtawek i urządzeń terenowych znajdujących się na placu przedszkolnym. Spontaniczne zabawy ruchowe i ćwiczenia oddechowe prowadzone na świeżym powietrzu służyły wzmocnieniu odporności dzieci i ich hartowaniu. Grupy starsze wychodziły dodatkowo na spacerunki w pobliżu przedszkola, między innymi nad rzekę, podczas których przedszkolaki przypominały sobie zasady bezpiecznego poruszania się chodnikiem oraz obserwowały zmiany zachodzące w przyrodzie; zwracały uwagę na odpowiednie ubieranie się w zależności od pogody. Na Rawce we wszystkich grupach wiekowych organizowane były spacerunki do lasu. Zarówno w placówce na Czystej jak i na Domarasiewicza nauczycielki starały się, aby dzieci korzystały codziennie z zabaw i spacerów na świeżym powietrzu, niezależnie od pogody, czy temperatury. W czasie przeznaczonym na zabawy, na podwórku, w razie niepogody nauczycielki organizowały zabawy o charakterze sportowym w sali.

3. Dzieci z grupy 5 i 6 -letniej brały udział w międzyprzedszkolnym turnieju zabawowo-sportowym

4. Pomiar wagi przez panią pielęgniarkę we wszystkich grupach wiekowych w miesiącu wrześniu 2013 roku.

5. Redagowanie i zamieszczanie w "Kąciku dla rodziców" artykułów: "Jak wzmacniać odporność dziecka w przedszkolu", "Dekalog zdrowego stylu życia"- wyjaśnienie pojęcia "zdrowie" i zapoznanie z czynnikami mającymi wpływ na zdrowie.

6. Wszystkie nauczycielki w codziennej pracy zwracały szczególną uwagę na wyrabianie w dzieciach nawyków właściwej postawy ciała. Wprowadzane były do ćwiczeń gimnastycznych elementy gimnastyki korekcyjnej- ćwiczenia przeciw płaskostopiu i wyprostne.

7. Odbyły się zajęcia otwarte z czynnym udziałem rodziców pt. "Wesołe zabawy z mamą i tatą na pochmurne dni"- wykorzystanie Metody Ruchu Rozwijającego W. Sherborne i Pedagogiki zabawy (grupa "Żabki" listopad 2013 r.)

8. Realizacja w grupach 5 i 6 letnich treści prozdrowotnych zawartych w tematach kompleksowych „Olimpiada sportowa znajomość przedszkolu”, „Ruch to zdrowie – sporty” - zachęcających dzieci do samodzielnego przebiegania się do zajęć gimnastycznych, rozwijania celności i szybkości podczas grupowej mini - olimpiady.

Działania prozdrowotne wzmacniające właściwe nawyki i postawy żywieniowe

➤ Zapoznanie dzieci z zasadami savoir-vivre: używanie form grzecznościowych wobec dorosłych i wobec rówieśników. Dzieci pamiętają o magicznych słowach „proszę”, „przepraszam”, „dziękuję” czy „dzień dobry” i „do widzenia”.

➤ Szczególną uwagę kierowano na zasady kulturalnego zachowywania się przy stole podczas spożywania posiłków: zwracano uwagę na prawidłową postawę – krzeselko dosunięte do stolika, siedzimy w pozycji lekko pochylonej ku stołowi i i łyżkę lub widelec z jedzeniem spokojnie wkładamy do ust. Jemy w ciszy, tj. nie mlaskamy, nie rozmawiamy, gdyż rozmowa

w czasie jedzenia może być przyczyną zadławienia. Jemy z niezbyt otwartymi ustami, powoli (szybkie zjadanie – połykanie jedzenia jest niezdrowe i nieeleganckie), każdy kęs dobrze gryziemy i żujemy. Sztućcami posługujemy się bezpiecznie i kulturalnie, według ustalonych wzorów. Po skończonym posiłku cicho wstajemy i lekko odsuwamy krzesło, wychodzimy, zasuwamy krzesło i mówimy „dziękuję” i idziemy do łazienki w celu umycia rąk, buzi i zębów.

➤ Zorganizowanie 25 października 2013 roku "Balu Jesieni" pod hasłem „Zdrowo się odżywiamy – owoce i warzywa zjadamy”. Celem balu było propagowanie zdrowego odżywiania wśród naszych wychowanków oraz zachęcanie ich do jedzenia owoców i warzyw. Dzieci przebrane za owoce lub warzywa (ewentualnie inne przebrania związane z jesienią) brały udział w różnych zabawach, tańcach i konkursach. Atrakcjami na balu były m.in.: zagadki owocowo-warzywne, układanie puzzli z warzywami, zagadki smakowe z owocami, zagadki dotykowe z warzywami, konkurs „Grzybobranie” i inne. Dzieci w tym dniu smakowały różnych suszonych owoców, a rodzice przygotowali nam na poczęstunek smaczną szarlotkę, piankę z owocami, jabłuszka, marchewki i naturalne soki.

"Bal Jesieni" na Filii

Bal na Czystej

➤ Spacery na pobliski rynek warzywny- przypomnienie dzieciom nazw warzyw i owoców, zachęcenie do ich spożywania.- grupa "Muchomorki" oraz 30.IX.2013- Motylki Oprócz tego dzieci próbowały wyczarować z warzyw i owoców – kukielki, a później odgrywały różne scenki w „Warzywnym teatrzyku”. Ponadto dzieci z Motylków odwiedziły kuchnię

przedszkolną, gdzie uczestniczyły w rozmowie z panią kucharką nt. „Zdrowe odżywianie i pyszne gotowanie” – 2.X.2013.

- Spacer do sadu przedszkolnego połączone z degustacją jabłek -grupa "Żabki"
- Realizacja treści prozdrowotnych zawartych w tematach kompleksowych- dzieci 3- letnie: "Owoce, Warzywa; dzieci 4-letnie: Jesień daje nam owoce, Jesień daje nam warzywa; dzieci 5-6 letnie; Warzywa, Owoce, Odżywiam się zdrowo- witaminy; Podczas realizacji w/w tematów dzieci miały okazję zapoznać się z wyglądem owoców i warzyw. Degustując je poznały ich różnorodne smaki i właściwości. Dzieci były zachęcane podczas obiadów do jedzenia surówek – źródła witamin oraz owoców często podawanych na drugie śniadanie. Czterolatki na Rawce i grupa "Misie" podczas zajęć wykonywały sałatkę owocową.

Grupa Misie

- Wykonanie prac plastycznych związanych tematycznie z w/w tematami kompleksowymi nt zdrowego odżywiania i prezentowanie ich na holu w szatni (wszystkie grupy wiekowe).
- Wszyscy pracownicy przedszkola wielokrotnie zachęcali wychowanków do jedzenia potraw, których składnikami były owoce i warzywa.
- Pogadanka z pielęgniarką pt: "Zdrowe odżywianie i kultura spożywania posiłków" miało na celu uświadomienie dzieciom konieczności spożywania owoców i warzyw, a także zachowanie estetyki podczas spożywania posiłków (25.09 2013 r.- grupa "Żabki",28.11.2013r.- grupa "Muchomorki" i "Motylki" oraz we wszystkich grupach wiekowych na Rawce) .
- Redagowanie i zamieszczanie na gazetce zdrowotnej dla rodziców "*Zdrowie naszych dzieci*" artykułu: "Odżywianie a prawidłowy rozwój dziecka w wieku przedszkolnym". zawierająca informację na temat właściwych nawyków żywieniowych dzieci w wieku przedszkolnym.
- W grupach utworzenie w sezonie jesiennym kącików, w którym dzieci mogły oglądać różne owoce i warzywa.

Działania na rzecz higieny osobistej i higieny otoczenia

- Pogadanka z pielęgniarką „Higiena osobista i otoczenia ” 26.09.2013r.- grupa Muchomorki i Misie, 19.09.2013 r.- grupa Żabki; 19.10.2013 r. - grupa Jeżyki; 10. 10.2013 r.- grupa "Motylki" Na Rawce pielęgniarka we wszystkich grupach przeprowadziła pogadanki na temat przestrzegania zasad higieny ciała, a zwłaszcza mycia rąk;
- Pokaz i mycie zębów pod nadzorem p. pielęgniarki 5.12.2013r w grupie "Muchomorki".
- Z dziećmi przestrzegano umów zawartych w łazience - wycieramy ręce tylko o swój ręcznik, korzystamy z łazienki zgodnie z jej przeznaczeniem.
- Wszystkie nauczycielki brały udział w warsztatach dotyczących trudnych relacji z rodzicami. Dowiedziały się, jak należy dbać o własne zdrowie psychiczne oraz w jaki sposób przekazać rodzicom informacje o problemach z dziećmi nie raniąc ich uczuć.
- Realizacja treści prozdrowotnych zawartych w tematach kompleksowych w grupie dzieci 5-6 letnich „Ja, ty i środowisko.” dzieci dowiedziały się jak należy dbać o swoje zdrowie i jakie mogą podejmować działania na rzecz ochrony środowiska. . „Oto ja – człowiek, moje ciało”, „Oto ja – człowiek, zmysły”, „Higiena” „„U lekarza”, „Ubieram się odpowiednio do pogody” - omawiających znajomość i stosowanie zasad zgodnego współżycia w grupie – kodeks przedszkolaka, samodzielne zakładanie obuwia i odzieży wierzchniej, samodzielność w łazience, dzieci wiedzą, jak należy dbać o własne zdrowie, dlaczego należy spożywać surowe owoce i warzywa. Mają świadomość, że dbanie o zdrowie łączy się z właściwym odżywianiem, ruchem, ubieraniem się odpowiednio do pogody. Potrafią rozpoznać przedstawicieli służb medycznych: lekarza, stomatologa, pielęgniarkę; 3- latki w temacie "Myjemy ręce"- Działania na rzecz higieny osobistej pozwoliły u dzieci wykształcić nawyki prawidłowego i systematycznego mycia rąk. Uczestnicząc w zajęciu dydaktycznym

„Dbamy o czyste ręce” dzieci nauczyły się rozpoznawać przybory i przedmioty służące do wykonywania czynności higienicznych, prawidłowo korzystać z przyborów podczas wykonywania tych czynności, a także rozumieć konieczność mycia rąk przed każdym posiłkiem i po zabawie. Dzieci 3-letnie samodzielnie myją ręce zgodnie z kolejnymi etapami tej czynności. W temacie „Leżakowanie”- poznały potrzebę leżakowania i odpoczynku dla dobrego samopoczucia. Zrozumiały potrzebę układania ubrania na własnym krzeselku i ustawiania kapci przy leżaku. Dzieci 4-letnie omawiały zagadnienia związane z zachowaniem higieny i estetycznego wyglądu, utrwalaniem kolejności wkładania ubrań, wdrażaniem do samodzielności i właściwego ustawiania butów, wdrażania do samodzielnego dbania o swój wygląd oraz rozumienia konieczności używania własnego ręcznika i grzebienia. Dzieci systematycznie były wdrażane do dbania o porządek w sali, odkładania zabawek na ustalone miejsce i sprzątanía po zajęciach plastycznych.

➤ Wykonanie prac plastycznych związanych tematycznie z tematami kompleksowymi nt. higieny osobistej i otoczenia, prezentowanie ich na holu w szatni (wszystkie grupy wiekowe).

➤ Redagowanie i zamieszczanie na gazetce zdrowotnej dla rodziców „Zdrowie naszych dzieci” artykułów: „Higiena jamy ustnej. Dbamy o ząbki naszego dziecka” - tutaj rodzice mieli okazję zapoznać się z zagadnieniami odżywiania a zdrowie zębów, wzmacnianiem zębów poprzez lakowanie i podawanie fluoru, przygotowaniu dziecka do wizyty u stomatologa, jaka pastę wybrać dla dziecka, poznali technikę szczotkowania zębów. Rozdano wszystkim ulotki pt. „Jak dbać o ząbki dziecka?- pięć przykazań dla rodziców oraz wybieramy szczoteczkę dla dziecka

➤ Udział wszystkich grup przedszkolnych w akcji „Sprzątanie Świata” na ul. Czystej- przy współpracy rodziców sprzątanie ogrodu przedszkolnego. Na Filii 4,5 i 6-latki sprzątały śmieci w lesie.

➤ Na terenie Filii prowadzona była również zbiórka opakowań plastikowych. Dzieci uczyły się właściwego wykorzystywania odpadów. Do akcji tej zaangażowani zostali też rodzice. Ponieważ zbierano nie tylko zużyte opakowania na terenie przedszkola, ale także w domach dzieci.

➤ W grupie 5-6 letniej na ul. Czystej odbyło się spotkanie z leśnikiem nt. „Poznajemy środowisko leśne, jego mieszkańców i niebezpieczeństwa”. Dzięki niemu dzieci: wiedzą jak należy zachować się w lesie; jakie niebezpieczeństwa mogą powstać jeśli łamie się zasady określone w regulaminie obowiązującym w lesie.

Działania podejmowane na rzecz bezpieczeństwa w przedszkolu i poza nim.

Upowszechnianie wśród nauczycieli, pracowników niepedagogicznych, dzieci i rodziców procedur i zasad obowiązujących w przedszkolu oraz czuwanie nad ich przestrzeganiem, a są to:

– Program Wychowawczy zawierający zbiór norm i zasad obowiązujących w Przedszkolu nr 5 (reguły zachowań obowiązujące w przedszkolu; reguły zachowań obowiązujące podczas spożywania posiłków; reguły zachowań obowiązujące : w łazience, w szatni i w sali; stosowane nagrody i kary, ; Kodeks Przedszkolaka obowiązujący w przedszkolu).

– Regulamin spacerów i wycieczek.

– Instrukcja codziennego przebywania poza terenem przedszkola (organizacja zabaw ruchowych i badawczych, obserwacji przyrodniczych, relaksu i innych form ruchu na świeżym powietrzu).

– Instrukcja postępowania z dzieckiem sprawiającym trudności wychowawcze lub edukacyjne.

- Regulamin bezpiecznego korzystania z placu zabaw.
- Statut przedszkola zawierający procedury przeprowadzania i odbierania dzieci z przedszkola- Rozdział II art.2, p.6-13

Udział w inicjatywach przedszkolnych i pozaprzedszkolnych podnoszących stan bezpieczeństwa naszych dzieci.

- Realizacja treści z bezpieczeństwa zawartych w tematach kompleksowych: 3- latki *"Jestem przedszkolakiem"*, *"Bawimy się razem"*, *"Już zima"*, których celem było: nauka zgodnej zabawy wspólnymi zabawkami, poznanie zasad bezpiecznego korzystania z zabawek i sprzętu w ogrodzie, przestrzeganie reguł zabawy i norm obowiązujących w grupie oraz poznanie zasad bezpiecznego korzystania z sanek; 4- latki *-Spacer na skrzyżowanie*, zapoznanie z zasadami ruchu ulicznego, działaniem sygnalizacji świetlnej; Wzbogacenie wiadomości na temat bezpieczeństwa związanego z prądem elektrycznym \grudzień\ oraz zasadami zabaw w okresie zimy \styczeń\5- i 6 -latki Realizacja tematów dnia: *„Bezpieczna droga do przedszkola – przechodzenie przez jezdnię”*, *„Policjant – na ulicy”* *„Na pomoc!”* posiadanie przez dzieci orientacji, do kogo należy się zwrócić o pomoc w sytuacji zagrożenia, ich celem było: odczytywanie sensu informacji na niektórych znakach drogowych, właściwe zachowanie się na skrzyżowaniu i podczas przechodzenia przez ulicę, znajomość i umiejętność wykorzystania numerów alarmowych, stosowanie zasad bezpieczeństwa podczas pobytu na świeżym powietrzu, spacerach i wycieczkach, znajomość swojego adresu i świadomość, komu można go podawać, a komu nie, rozpoznawanie przedstawicieli służb publicznych: strażak, policjant, ratownik medyczny, określenie roli przedstawicieli służb publicznych, identyfikowanie pojazdów uprzywilejowanych na podstawie wydawanych dźwięków.
- W każdej grupie ustalony i zapisany został „kontrakt grupowy” obejmujący zasady bezpiecznego pobytu w przedszkolu. W ciągu I półrocza nauczycielki wdrażały dzieci do przestrzegania ustalonych norm postępowania i zapoznały dzieci i rodziców z systemem nagród i kar obowiązującym w przedszkolu.
- We wszystkich grupach wiekowych zostały omówione zasady bezpiecznego korzystania ze sprzętu na przedszkolnym placu zabaw. Dzieci poznały regulamin korzystania z tego sprzętu.
- W styczniu dzieci 4-5-6 letnie z Filii brały udział w konkursie plastycznym pt.: *„Bezpieczne zimowe zabawy”*. Dodatkowo dzieci poznały zasady bezpiecznej zabawy na śniegu. Została również opracowana gazetka ścienna pod hasłem: *„Zimowe rady, na zimowe wypadki”*.
- 4. Na Filii w listopadzie 2013 roku odbyło się spotkanie z policjantem. Dzieci podczas tego spotkania: zapoznały się z pracą policjanta; utrwaliły wiadomości z zakresu bezpiecznego poruszania się w ruchu drogowym; utrwaliły zasady zachowania się podczas spotkania z agresywnymi psami i dzikimi zwierzętami.
- 5. W kąciku dla rodziców umieszczono artykuły: *"Bezpieczne ferie"*.
- 6. W gazecie zdrowotnej dla rodziców pt.: *"Zdrowie naszych dzieci"* umieszczono artykuły: *"Agresja u dzieci -jak powstaje i jak można jej zapobiec"*, *"Dbajmy o bezpieczeństwo naszych dzieci"*
- 7. Nauczycielki pracujące w grupach, kilka razy dziennie (jeśli zachodzi taka potrzeba) przypominają dzieciom zasady bezpieczeństwa. Stosują przy tym różne formy przekazu: opowiadania, historyjki obrazkowe, książeczki, pogadanki, zabawy ruchowe, opowieści ruchowe, teatryki. Bardzo istotnym aspektem są „działania praktyczne” – spacery ulicami miasta, wycieczki na skrzyżowania – zarówno z sygnalizacją świetlną, jak i bez sygnalizacji.

Spacerki te są doskonałym elementem na pozyskiwanie kolejnych doświadczeń życiowych dla dzieci np. przypadkowe spotkanie z psem – jak zachować się w sytuacji kiedy podchodzi do nas obcy pies bez kagańca..., czy można głaskać psa, który znajduje się za ogrodzeniem, czy można oddalać się od grupy lub brać od obcych słodycze i wiele innych takich zdarzeń i sytuacji.

8. Priorytetem w naszej placówce jest wczesne diagnozowanie wszelkich nieprawidłowości przez specjalistów (min.: zaburzeń emocjonalnych, zaburzeń zachowań). Nauczycielki uwzględniały wskazówki udzielone przez specjalistów: psychologa, pedagoga w codziennej pracy wychowawczo-dydaktycznej. Dzieci wymagające objęcia pomocą psychologiczno-pedagogiczną były pod opieką psychologa z Powiatowej Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Skierniewicach - pani Joanny Białogłowy.

Działania podjęte na rzecz realizacji wniosków i problemów priorytetowych wynikających z autoewaluacji, z czerwca 2013 roku (standard IV i V).

STANDARD IV

- Przestrzeganie kontraktu grupowego- omówienie kontraktu z dziećmi i przypomnienie o ustalonych zasadach w ciągu dnia pobytu dzieci w przedszkolu.
- Zapobieganie występowaniu przemocy i zachowań aspołecznych wśród dzieci -udział dzieci 5 i 6 letnich w Programie "Przyjaciele Zippiego", słuchanie i omawianie z dziećmi 3-letnimi książeczek z serii "Bezpieczny Świat" i "Akademia Dobrego Wychowania" - książek poruszających ważne tematy z życia codziennego. Ułatwiających rodzicom i wychowawcom przekonywanie maluchów do przestrzegania właściwych zasad postępowania. Stanowią niezastąpioną pomoc w wychowywaniu dzieci i zapewnienia im bezpieczeństwa.
- Większy udział i zaangażowanie rodziców dzieci w sprawy grupy/ przedszkola (pomoc w organizacji uroczystości grupowych, oprawa fotograficzna imprez przedszkolnych, sponsoring na rzecz grupy: materiały papiernicze, plastyczne do zajęć i wystrój sal, zdrowe artykuły spożywcze: owoce, chrupki).

STANDARD V

zadbanie o konserwację sprzętu terenowego w ogrodzie przedszkolnym (pomalowanie stolików, ławek i huśtawek- sierpień / wrzesień 2013r.)

uprzątnięcie ogrodu przedszkolnego przy współpracy z rodzicami- październik 2013 r.

przebadanie dzieci 6 letnich przez lek. med. p. Joannę Rakowską pod kątem występujących u dzieci wad postawy.

Prowadzenie przez nauczycielki przy współpracy pielęgniarki systematycznej kontroli wysokości stolików i krzeseł- dopasowanie ich do wzrostu dzieci.

W zakresie Standardu V udało się poprawić:

- większą uwagę zwraca się na systematyczne zamykanie bramy i uczula rodziców na zamykanie furtki w trosce o bezpieczeństwo dzieci. Na furtce i brawie przedszkola umieszczona jest informacja dla rodziców.
- Na Filii powieszono tablicę informującą o przedszkolu na drzwiach wejściowych i w oknie placówki.
- Na Filii uprano wykładzinę we wszystkich salach zabaw. Założono jaśniejsze linoleum w wejściu na holl na parterze.
- W sali 4 i 6 latków na Filii umieszczono termometry.
- Na bieżąco przez nauczycielki i pielęgniarkę kontrolowana jest wysokość stolików i krzeseł dla dzieci.
- Nauczycielki grup 3 i 4 letniej zachęcają rodziców do systematycznej wymiany pościeli (raz w miesiącu).

- Przy współpracy rodziców zadbano o estetykę placu zabaw - uprzątnięcie placu zabaw na ul. Czystej; Pan gospodarczy stara się systematycznie dbać o porządek w ogrodzie przedszkolnym: kosi trawę, naprawia sprzęt terenowy: maluje i wymienia zepsute deski w ławkach.
- W grupie 5 letniej systematycznie prowadzone są ćwiczenia gimnastyczne. Dzieci ćwiczą w strojach sportowych.
- W planowaniu jadłospisu uwzględniane są postulaty rodziców: np. zmiana produktów żywnościowych (mleka i pieczywa) ze względu na alergię dziecka.
- Dyrektor przedszkola przy współpracy pielęgniarki stara się na bieżąco wyposażać apteczkę w brakujące środki opatrunkowe.

Monitoring podjętych działań.

Wszystkie podejmowane działania w ramach realizacji zadań z promocji zdrowia były systematycznie monitorowane przez dyrektora i wicedyrektora przedszkola oraz przez Zespół ds. Promocji Zdrowia. Wszelkie przedsięwzięcia dotyczące aktywności ruchowej, higieny osobistej i otoczenia, odżywiania i bezpieczeństwa są udokumentowane w postaci:

- protokołów Rad Pedagogicznych;
- sprawozdań koordynatora ds. promocji zdrowia;
- sprawozdań nauczycieli poszczególnych grup;
- dokumentacji nauczycieli (zapisy w dziennikach grupowych);
- protokołów spotkań Zespołu ds. Promocji Zdrowia;
- artykułów na gazetkę "Kącik dla rodzica" i "Zdrowie naszych dzieci";
- dokumentacji fotograficznej i zdjęć dostępnych na stronie internetowej naszego przedszkola;

prac plastycznych z realizacji tematów kompleksowych.

Marta Pietrycha

Leżajsk

(studentka WZPiNoS KUL Stalowa Wola)

Nadwaga i otyłość

Według literatury medycznej otyłość to ogólnoustrojowa, przewlekła choroba metaboliczna, która wynika z zaburzeń równowagi pomiędzy poborem, a wydatkowaniem energii. Objawem tak rozumianej otyłości jest zwiększenie ilości tkanki tłuszczowej w organizmie człowieka (1). Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) określa otyłość jako „stan patologicznego zwiększenia ilości tkanki tłuszczowej w organizmie”(2). Definicja ta zwraca dodatkowo uwagę na skutki tego niekorzystnego zjawiska jakim jest: pogorszenie stanu zdrowia. Nadwaga jest związana z podwyższeniem się masy ciała lecz w porównaniu do otyłości nie odnosi się do procesu intensywnego magazynowania się tkanki tłuszczowej(3).

W praktyce otyłość dla osób dorosłych określana jest jako „BMI większe od 30, a nadwaga jako BMI większe od 25”(4), a BMI powyżej 40 mówi o bezpośrednim zagrożeniu dla życia, prowadzącego do zgonu. Natomiast określenie otyłości u dzieci jest bardziej skomplikowane. Spowodowane jest to tempem rozwoju tkanki tłuszczowej. W procesie rozwoju tkanki tłuszczowej dochodzi zarówno do zmian ilościowych, jak i rozmieszczenia. Różnice te widoczne są już w piątym roku życia. U chłopców tkanka tłuszczowa znajduje się głównie w górnej połowie ciała, a więc: na karku, nadbrzuszu i ramionach gdzie z wiekiem ilość jej wzrasta, a maleje w dolnej części ciała. Dziewczęta zaś rozmieszczoną mają tkankę tłuszczową w dolnej połowie ciała, zwłaszcza na: biodrach, podbrzuszu, udach, pośladkach, a ich masa rośnie z wiekiem aż do zakończenia procesu dojrzewania (5)

^{1.} P. Izdebski, A. Rucińska- Niesyn, *Psychologiczne uwarunkowania otyłości dzieci-rola rodziny*, w: *Nauki o edukacji*, nr 4, Bydgoszcz 2009, s. 150.

^{2.} Tamże..

^{3.} A. Mazur, *Dynamika i czynniki ryzyka występowania nadwagi i otyłości u dzieci w wieku szkolnym*, Rzeszów 2009, s.12.

^{4.} E. Małecka- Tendera, P. Socha, *Otyłość u dzieci i młodzieży*, Warszawa 2011, s. 9.

^{5.} A. Mazur, *Dynamika i czynniki ryzyka występowania nadwagi i otyłości u dzieci w wieku szkolnym*, Rzeszów 2009, s. 10.

6. Tamże.

W ocenie stopnia zarówno nadwagi jak i otyłości należy wziąć pod uwagę różnice w przebiegu wzrostu u każdej płci, a także indywidualne różnice w budowie i składzie ciała. Stąd też należy posłużyć się wiekiem kalendarzowym dziecka. W Polsce do określenia otyłości i nadwagi wykorzystuje się siatki centylowe BMI. I tak gdy uzyskany wynik BMI jest powyżej 90 centyla to wówczas dziecko ma nadwagę, zaś jeśli otrzymany wynik przekracza 97 centyl to dziecko jest otyłe.

W 1997 roku Światowa Organizacja Zdrowia określiła otyłość jako ogólnoswiatową epidemię, która obejmuje zarówno dorosłych, jak i dzieci (7).

Niepokojące są wyniki pediatrów, z których wynika, iż „odkładanie się tłuszczu do 6-go roku życia, bez wyszczuplenia w tym okresie, grozi otyłością w wieku dojrzałym”(8). Otyłe dziecko wchodząc w wiek dojrzałości ma jedynie 25 % szans na powrót do swojej normalnej wagi, gdy przekroczy ten wiek, szanse są niewielkie i wynoszą już tylko 3 %.

Ze względu na etiopatogenezę wyróżniamy dwa typy otyłości:

– Otyłość prosta (w 90 % przypadkach wynika z zaburzeń występujących między energią dostarczoną z pożywieniem, a jej wydatkowaniem przez wysiłek fizyczny),

– Otyłość wtórna (10 % przypadków otyłości jest wynikiem zaburzeń zdrowotnych jak: neurologiczne, hormonalne, wrodzone zespoły genetyczne czy przewlekłe przyjmowanie leków) (9).

W zależności od rozmieszczenia tkanki podskórnej wyróżniamy otyłość:

9. Brzuszną (zwana także typem „jabłko”, charakteryzuje się nagromadzeniem tkanki tłuszczowej w okolicy zaotrzewnowej),

10. Pośladkowo-udową (inaczej typ „gruszka”, przejawia się nagromadzeniem tkanki tłuszczowej w okolicy bioder i pośladków, występuje najczęściej wśród kobiet).(10).

Czynniki wpływające na powstanie otyłości wśród dzieci możemy podzielić na:

11. czynniki genetyczne (stanowią 50-60 %),

12. czynniki środowiskowe (szacuje się że stanowią 40- 50 %, czynniki te dodatkowo wpłynąć na ujawnienie się pewnych genetycznych cech) (11).

Do głównych przyczyn otyłości prostej należą następujące czynniki środowiskowe:

7. G. Sikorska-Wiśniewska, *Nadwaga i otyłość u dzieci i młodzieży*, w: *Żywność. Nauka. Technologia. Jakość*, Kraków 2007, 6 (55), s. 73.

8. E. Ochnio, *Odżywianie się. Znajomość zasad zdrowego odżywiania się, a nawyki żywieniowe dzieci sześciolatków*, „Lider” 2005, nr. 167, s. 7.

9. M. Makarewicz-Wujec, *Otyłość u najmłodszych*, „Wychowanie w przedszkolu”, nr 11, Warszawa 2009, s. 24.

10. M. Kurowska, D. Przybylska, P. Przybylski, *Otyłość i nadwaga w populacji rozwojowej*, „Hygeia Public Health” 2012, 47(1), s. 30.

11. E. Małecka- Tendera, P. Socha, *Otyłość u dzieci i młodzieży*, Warszawa 2011, s.12.

- złe nawyki żywieniowe rodziny (zwiększony pobór kalorii, jedzenie zbyt dużej ilości pokarmu, niż się potrzebuje, nieregularne posiłki, częste podjadanie, zmniejszenie w diecie ilości warzyw i owoców, wzrost spożycia słodkich napojów, a także posiłków z barów szybkiej obsługi, gdzie spożywa się wysokoenergetyczną żywność typu fast food zawierającą dużą ilość nasyconych tłuszczów, a niską- błonnika (12),
- rozbudowany marketing i reklama słodkich oraz tłustych produktów,
- nadmierny przyrost masy ciała matki w czasie ciąży, jak i zbyt krótki czas karmienia piersią,
- przekarmianie niemowląt pokarmami o dużej ilości białka (13),
- dyskomfort emocjonalny (jedzenie kompensuje przeżywane niepowodzenia przez dziecko, kiedy czuje się niekochane bądź nieakceptowane. Dziecko pragnie zwrócić na siebie uwagę),
- częste karmienie dziecka przez rodziców (dając dziecku jedzenie, rodzic zmniejsza własne poczucie winy, taka sytuacja ma miejsce, gdy rodzic nie potrafi zaspokoić innych potrzeb swojego dziecka),
- zaburzona norma prawidłowej sylwetki (dziecko nie zauważa u siebie nadmiaru masy ciała, gdy otyli są jego rodzice, dla niego bycie otyłym oznacza lojalność w stosunku do rodziców, dziecko pragnie identyfikować się z rodzicem),
- fałszywy głód (jest wynikiem wyuczonej reakcji na stres, redukuje napięcie jedzeniem, utożsamia niebezpieczeństwo z głodem) (14),
- brak zdolności do sprawowania kontroli przez jednostkę (zdolność ta kształtuje się w czasie rozwoju dziecka, brak jej spowodowany jest nieodpowiednią postawą rodzicielską. Nadmierna kontrola ze strony rodziców sprawia, iż dziecko nie doświadcza własnej, samodzielnej kontroli. Mechanizm kontroli dziecka jest przełamany przez same zachowanie rodzica, które to na siłę zmusza dziecko do jedzenia, bo wie ile, że dziecko powinno zjeść dużo. Rodzic w tym przypadku jest zewnętrznym regulatorem sytości, zaś dziecko biernym odbiorcą (15),
- mała aktywność fizyczna (często nazywana „couch potato kid”(16) oraz nieprawidłowo ukształtowany styl życia rodziny (spędzanie zbyt dużo czasu przed telewizorem bądź komputerem, dodatkowo objadając się wysokokalorycznymi przekąskami, ruch na świeżym powietrzu ogranicza się jedynie do krótkiego niedzielnego spaceru),
- niski poziom wykształcenia rodziców (nieświadomość konsekwencji jakie niesie otyłość) i sytuacji rodzinnej (rodzice kupują najtańsze produkty, często o zbyt dużej kaloryczności (17) .

12. A. Mazur, *Dynamika i czynniki ryzyka występowania nadwagi i otyłości u dzieci w wieku szkolnym*, Rzeszów 1009. s 34-35

13. *Tamże*, s. 35.

14. P. Izdebski, A. Rucińska- Niesyn, *Psychologiczne uwarunkowania otyłości dzieci-rola rodziny*, w: *Nauki o edukacji*, nr 4, Bydgoszcz. 2009, s. 152-156.

15. Tamże, s.153.

16. Sikorska-Wiśniewska, Nadwaga i otyłość u dzieci i młodzieży, w: *Żywność. Nauka. Technologia. Jakość*, Kraków 2007, 6 (55), s. 76.

17. A. Mazur, *Dynamika i czynniki ryzyka występowania nadwagi i otyłości u dzieci w wieku szkolnym*, Rzeszów 1009. s. 40

18. J. Charzewska, E. Chabros, *Praktyczne metody oceny stanu odżywienia dzieci w wieku przedszkolnym*, w: J. Charzewska (red.), *Rekomendacje dla realizatorów żywienia z zakresu zasad prawidłowego żywienia dzieci w przedszkolnych*, Warszawa 2011, s. 64.

Nadwaga i otyłość u dzieci postrzegana jest często przez rodziców jako przejściowa dolegliwość, z której dziecko „wyrośnie”(18) Stąd też rodzice nie uważają otyłości za chorobę, są nieświadomi, że może spowodować wystąpienie przewlekłych chorób zakaźnych.

Otyłość u dzieci w wieku przedszkolnym prowadzi do:

13. zaburzeń metabolicznych w gospodarce lipidowej, a więc podwyższenie cholesterolu całkowitego i trójglicerydów we krwi,

14. zaburzeń w gospodarce węglowodanowej, prowadząc do wystąpienia cukrzycy typu 2,

15. nieprawidłowego rozwoju układu kostno- stawowego (przyczynia się do powstania wad postawy, skrzywienia kręgosłupa, płaskostopia, koślawości lub szpotawości kolan (19),

16. wzrost zachorowalności na choroby nowotworowe (20),

17. zaburzeń miesiączkowania u dziewczyn w późniejszym wieku, zaś u chłopców zaburzeń dojrzewania płciowego i ginekomastia (21),

18. wzrostu podatności na schorzenia układu oddechowego, niedomykalność zastawki płucnej,

19. zbyt szybki proces dojrzewania,

20. podwyższenia ciśnienia krwi,

21. zaburzeń emocjonalnych,

22. trudności w nawiązywaniu kontaktów z rówieśnikami, poczucie dezaprobaty,

23. depresja (im wyższy wskaźnik BMI tym jest silniej wyrażana),

24. nadciśnienie, w wieku dojrzałym: miażdżyca naczyń i udary (22),

25. wycofania się ze wspólnych zabaw ruchowych,

26. mniejszej aktywności fizycznej,

27. gorszej samooceny (23).

Spożywanie nadmiaru ilości kalorii przy niedostatecznej ilości ruchu sprzyja rozwojowi otyłości i nadwagi. U dzieci w wieku przedszkolnym jest to szczególnie niebezpieczne ze względu na proces wzrostu i rozwoju. Dużą rolę w tym zakresie mają rodzice, którzy są w pełni odpowiedzialni za swoje dzieci. To właśnie oni są dla nich wzorem i powinni być w pełni świadomi konsekwencji jakie niosą ze sobą otyłość i nadwaga.

19. M. Kurowska, D. Przybylska, P. Przybylski, *Otyłość i nadwaga w populacji rozwojowej*, „Hygeia Public Health” 2012, 47(1), s. 32.

20. Tamże.

21. Tamże.

22. G. Sikorska-Wiśniewska, *Nadwaga i otyłość u dzieci i młodzieży*, w: *Żywność. Nauka. Technologia. Jakość*, Kraków 2007, 6 (55), s. 78.

23. P. Izdebski, A. Rucińska- Niesyn, *Psychologiczne uwarunkowania otyłości dzieci-rola rodziny*, w: *Nauki o edukacji*, nr 4, Bydgoszcz 2009, s. 150-151.

Bibliografia:

- Charzewska J., Chabros E., *Praktyczne metody oceny stanu odżywienia dzieci w wieku przedszkolnym*, w: J. Charzewska (red.), *Rekomendacje dla realizatorów żywienia z zakresu zasad prawidłowego żywienia dzieci w przedszkolnych*, Wydawnictwo Instytut Żywności i Żywienia, Warszawa 2011, s. 60-71.
- Izdebski P., Rucińska- Niesyn A., *Psychologiczne uwarunkowania otyłości dzieci-rola rodziny*, w: M. Cichosz, G. Szabelska, *Rocznik naukowy, Nauki o edukacji*, Wydawnictwo KPSW, nr 4, Bydgoszcz 2009, s. 150-156.
- Kurowska M, Przybylska D, Przybylski P, *Otyłość i nadwaga w populacji rozwojowej*, „Hygeia Public Health” 2012, 47(1), s. 32.
- Małecka-Tendera E., Socha P., *Otyłość u dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 2011.
- Mazur A., *Dynamika i czynniki ryzyka występowania nadwagi i otyłości u dzieci w wieku szkolnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009.
- Sikorska-Wisniewska G., *Nadwaga i otyłość u dzieci i młodzieży*, w: *Żywność. Nauka. Technologia. Jakość*, Kraków 2007, 6 (55), s. 73,76,78.

Bartosz Urbański

AWF Katowice

PIŁKA NOŻNA - NAUCZANIE UDERZENIA PIŁKI PROSTYM PODBICIEM

Cele lekcji

1) Umiejętności:

- Nauczanie – uderzenie piłki prostym podbiciem
- Doskonalenie – prowadzenie piłki, podanie wewnętrzną częścią stopy, odbiór piłki przeciwnikowi

2) Motoryczność:

- Wytrzymałość
- Zwinność

3) Wiadomości:

- Zasady bezpieczeństwa podczas wykonywania ćwiczeń
- Poprawny wrzut z linii bocznej

4) Akcent wychowawczy:

- Wykonywanie poleceń nauczyciela
- Szacunek dla kolegów
- Współpraca w zespole
- Poszanowanie sprzętu

5) Informacje dodatkowe:

- Płeć: chłopcy i dziewczyny
- Ilość uczniów: 16
- Czas trwania lekcji: 45 minut
- Miejsce: Duża sala gimnastyczna

Przybory i przyrządy: piłki, pacholki, materace, ławeczki, płotki, szarfy, skrzynia, bramki

– *Zorganizowanie grupy*

1. Zbiórka
2. Powitanie
3. Sprawdzenie obecności

2 min

– *Motywacja do zajęć*

Podanie tematu

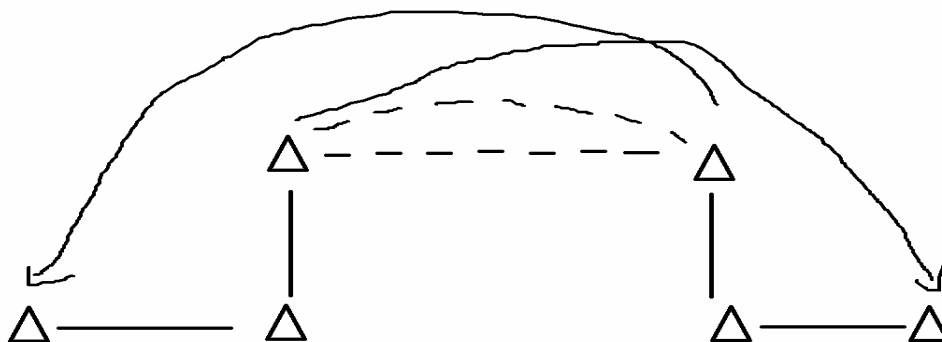
Nastawienie do aktywnego udziału w lekcji, wywołanie pogodnego nastroju

1 min

Rozgrzewka, psychomotoryka, profilaktyka

1. Zabawa ożywiająca – ”Berek bez piłki” - na wyznaczonym obszarze wybieramy kilku berków, których zadaniem jest wybijanie piłki podawanej przez uczniów ustawionych w kole. Uczniowie, którzy są berkami biegają oczywiście w środku koła. Po 30 sekundach zmieniamy berków. Na koniec liczymy kto był najlepszy. 5 min (uczniowie uważają na siebie nawzajem oraz na ściany i drabinki).
2. Rozgrzewka w biegu *rys 1* (uczniowie ustawieni po lewej stronie wykonują do znacznika ćwiczenie przodem, natomiast od znacznika do pachołka tyłem, po prawej stronie do znacznika uczeń biegnie przodem z piłką trzymaną oburącz przed sobą, a od znacznika do pachołka bieg tyłem z piłką trzymaną oburącz przed sobą. Między pachołkami uczniowie wymieniają podanie, uczeń z lewej podaje piłkę wewnętrzną częścią stopy po ziemi, a uczeń po prawej podaje górą (jak wrzut z linii bocznej) – w tym samym czasie. Po chwycie i przyjęciu piłki uczniowie w prowadzeniu wracają na koniec przeciwnych rzędów. 5 min (każde ćwiczenie wykonywane jest tylko raz)

RYS. 1

Ćwiczenia:

Ćwiczenie wykonywane przodem	Ćwiczenie wykonywane tyłem
2. Podrzut piłki i krążenie RR w przód	13. Podrzut piłki i krążenie RR w tył
3. Podrzut piłki i naprzemianstronne	14. Podrzut piłki i naprzemianstronne

<p>krażenie RR w przód</p> <p>4. Krok skrzyżny z piłką trzymaną oburącz w prawo</p> <p>5. Cwał bokiem z piłką trzymaną na wysokości kolan w prawo</p> <p>6. Skip A – kolana dotykają piłki</p> <p>7. Skip C – pięty dotykają piłki</p> <p>8. Wysoki naprzemianstronne z piłką trzymaną nad głową</p> <p>9. Bieg z krążeniem piłki wokół bioder</p> <p>10. Bieg z przerzutem piłki nad głową z lewej ręki do prawej i odwrotnie</p> <p>11. Bieg z podrzutem piłki i klaśnięciami pod nią</p> <p>12. Podskoki obunóż z piłką trzymaną między kolanami</p>	<p>krażenie RR w tył</p> <p>15. Krok skrzyżny z piłką trzymaną oburącz w lewo</p> <p>16. Cwał bokiem z piłką trzymaną nad głową w lewo</p> <p>17. Skip A – kolana dotykają piłki</p> <p>18. Skip C – pięty dotykają piłki</p> <p>19. Wysoki naprzemianstronne z piłką trzymaną nad głową ze skretem T</p> <p>20. Bieg z krążeniem piłki wokół bioder</p> <p>21. Bieg z przerzutem piłki nad głową z lewej ręki do prawej i odwrotnie</p> <p>22. Bieg z podrzutem piłki i klaśnięciami pod nią</p> <p>23. Podskoki obunóż z piłką trzymaną między kolanami</p>
---	---

3. Rozgrzewka w rozsypce, 5 min (każde ćwiczenie wykonywane jest tylko raz przez 30sek) ćwiczenia:

- Przerzut piłki nad głową z lewej ręki do prawej i odwrotnie, krążenie ramienia, które przrzucalo piłkę i w danej chwili jest "wolne"
- Skłony T z pogłębianiem z piłką trzymaną w wyprostowanych rękach (kładziemy piłkę na ziemi przed nogami, między nogami i za nogami)
- Piłka leży na ziemi, uczeń wykonuje 10 siadów na niej
- Rozkłek, piłka trzymaną nad głową w wyprostowanych rękach, skłony T w prawą i lewą stronę
- Klęk podparty piłka na ziemi pod brzuchem. Uczeń prostuje prawą rękę i lewą nogę i po 5 sekundach wykonuje skurcz ręki i nogi tak aby dotknęły leżącej piłki. Analogicznie na drugą stronę
- Leżenie przodem. Skłon T w tył i przetoczenie piłki pod klatką piersiową z lewej strony na prawą i odwrotnie
- Leżenie tyłem. 10 skłonów T w tył z piłką trzymaną w wyprostowanych rękach. Piłka dotyka stóp i podłoża za głową
- Rozkrok, piłka leży na podłożu między nogami. Skrećskłony do piłki ręki lewej i prawej
- Siad równoważny podania piłki pod nogami z lewej ręki do prawej i odwrotnie
- Przeskoki obunóż nad piłką leżącą na podłożu: przód – tył, prawo – lewo.

4. Rozbieganie – przebiegnięcie szerokości boiska. 1 min

– *Kształtowanie umiejętności, doskonalenie sprawności*

Forma z podziałem na zespoły 15 min (każdy zespół pracuje przez 5 minut, następnie zmiana. Nauczyciel kontroluje czas ćwiczeń, sprzęt ustawiony z dala od ścian, odpowiednie odstępy między ćwiczącymi, odpowiednia odległość między poszczególnymi elementami toru przeszkód, start i koniec na gwizdek)

Zespół I

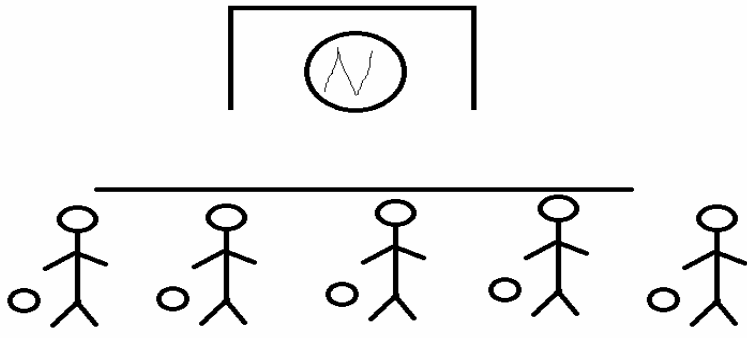
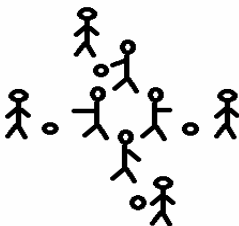
- Nauczanie – uderzenie prostym podbiciem

Ćwiczenie po kwadracie,

Partner rzuca piłkę na stopę współwiczającego, a ten próbuje podać mu prostym podbiciem

W zależności od stopnia zaawansowania stosujemy indywidualizację, uczniowie podają prostym podbiciem:

- piłkę położoną na ziemi
- piłkę toczoną po ziemi
- piłkę rzuconą przez partnera po koźle, lub bezpośrednio z powietrza

Próba strzału piłki do bramki prostym podbiciem, zza wyznaczonej przez nauczyciela linii.

Uczniowie strzelają:

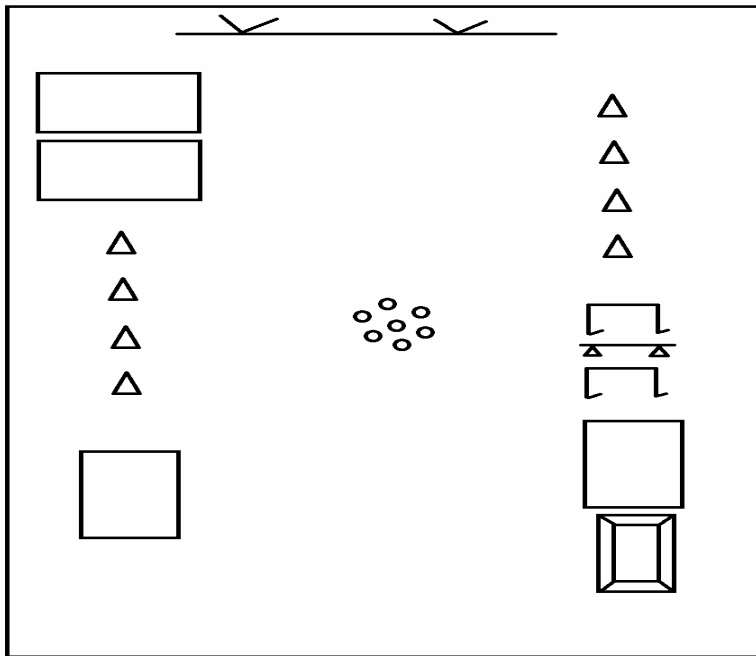
- z miejsca
- z marszu
- z biegu

NAUCZYCIEL ZNAJĄCY MOŻLIWOŚCI UCZNIÓW WYZNACZA IM SPOSÓB STRZAŁU

Zespół II

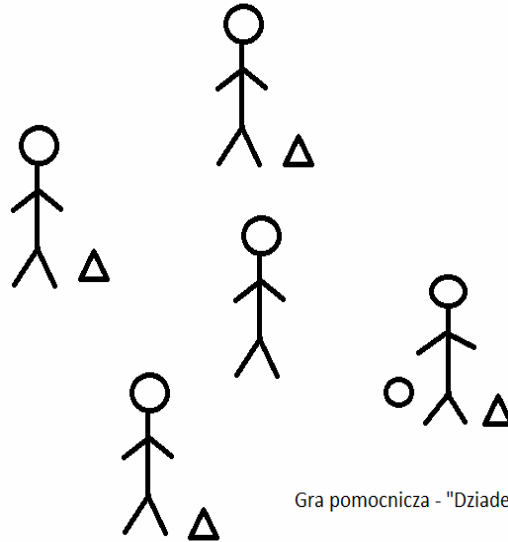
- Motoryka - kształtowanie sprawności ogólnej
- Doskonalenie – prowadzenie piłki, podanie wewnętrzną częścią stopy

Uczniowie wykonują przez 5 minut bez przerwy ustawiony tor przeszkód. Ćwiczący przechodzi po ustawionej skrzyni, spada na materac i wykonuje przewrót w przód. Następnie przechodzi pod pierwszym płotkiem, nad drugim przeskakuje, a pod trzecim znów przechodzi. Dobiega do piłek ustawionych na środku sali. Następnie wykonuje slalom między 4 pachołkami, podaje wewnętrzną częścią stopy o ławeczkę i biegnie do materaca na którym wykonuje 5 skłonów T w przód w leżeniu tyłem z piłką trzymaną w rękach, kolejną przeszkodą jest materac na którym uczeń robi 5 skłonów T w tył w leżeniu przodem również z piłką trzymaną w rękach. Po wykonaniu skłonów wykonuje slalom między 4 pachołkami, następnie zanosz piłkę na środek sali gdzie leżą pozostałe, dobiega do materaca, gdzie wykonuje przewrót w tył i zaczyna tor przeszkód od nowa

Zespół III

- Doskonalenie – podanie wewnętrzną częścią stopy, odbiór piłki przeciwnikowi

Gra pomocnicza - "Dziadek"

Uczniowie grają w kombinacji 4:1 lub 4:2 w zależności od frekwencji na zajęciach

Uczniowie mają dowolną ilość kontaktów z piłką, jednak ta nie może przekroczyć wyznaczonego pacholkami pola.

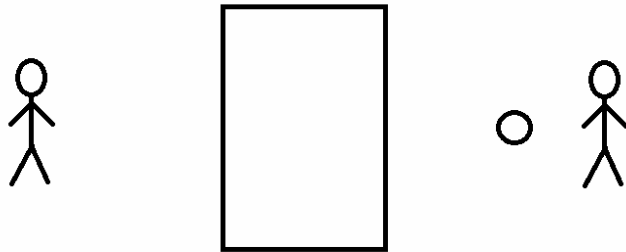
Gra szkolna uproszczona 7 min

- Gramy na dwie bramki
- Czas gry 2x3min i 1min przerwy
- Drużyna liczy 8 zawodników
- Nie egzekwujemy przepisów związanych ze spalonym
- Kładziemy nacisk na poprawny wrzut piłki z linii bocznej

- nauczyciel sędziuje i liczy czas gry oraz czas posiadania piłki przez uczniów

5. *Uspokojenie organizmu*

1. Zabawa uspokajająca – „Szkocka żonglerka” – uczniowie dobrani w pary ustawieni jak na rysunku poniżej wykonują żonglerkę przez materac. Każdy uczeń może dowolną częścią stopy podać piłkę do swojego partnera, z tym tylko zastrzeżeniem, że ma z nią jeden kontakt oraz ta musi przelecieć przez materac. Przed podaniem przez materac piłka może mieć jeden kontakt z podłożem (jak w tenisie). 3 min (uczniowie ustawieni po całej sali tak, aby sobie wzajemnie nie przeszkadzać)

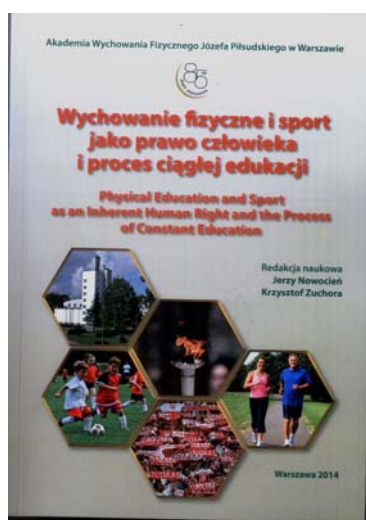
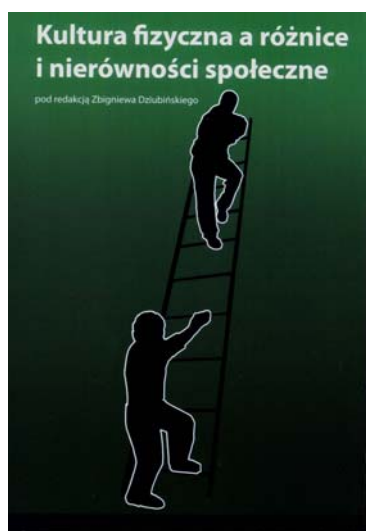
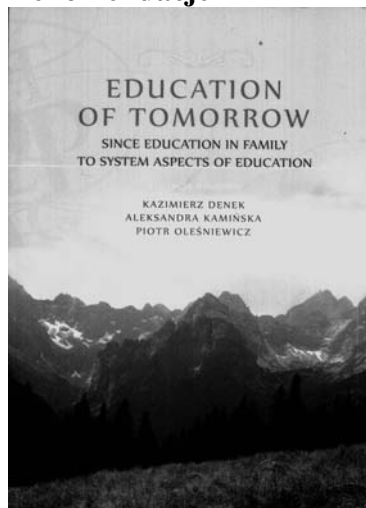
6. *Czynności organizacyjne i wychowawcze związane z zakończeniem lekcji*
2 min (zbiórka w siadzie skrzyżnym)

1. Zebranie sprzętu
2. Zbiórka
3. Podsumowanie zajęć
7. *Nastawienie uczniów do samodzielnych zadań ruchowych w czasie pozalekcyjnym*
2 min (uczniowie w siadzie skrzyżnym słuchają uwag nauczyciela)

1. Motywacja do aktywności ruchowej w czasie wolnym od zajęć szkolnych, przekazanie jakie wiążą się z tym korzyści oraz wskazówki co można robić, jak to robić i w jaki sposób zachęcić rodziców do wspólnej aktywności.

Pożegnanie

Zbigniew Cendrowski Rekomendacje

Education of tomorrow. Tom VI. Wyd. Humanitas Sosnowiec

Since education in family to system aspects of education.

Prof. Małgorzata Cywińska we wstępie napisała :

...The contemporary family is a post-modern one. Unfortunately, it is frequently a dysfunctional family which fulfils its basic roles (biopsychical, economic, so-cio-determining, socio-psychological) with great difficulty or in a "distorted" way. Such a family, called by D. Elkind the "permeable" family lacks clarity and stability as to the number and "quality" of parents, the formal type of their relationship, as well as the division of e.g. economic or socio-psychological functions...

The modern family is a family implicating differences in the quality of childhood. On one hand, modern families are sometimes affected with unemployment, often connected with social and economic poverty, which in turn frequently involves deviant or pathological behavior (e.g. alcohol abuse). Children from such families tend to be "low quality" children (homeless children, poor children, children of the streets). On the other hand, the modern family is characterized by permanent time shortage; overworked family members are oriented towards success, career, self-realization.... In success-minded families children are also brought up to achieve success; they are under pressure to "win" and are put on the path of excessive ambition...

Zbigniew Dziubiński, Michał Lenartowicz (red). Kultura fizyczna a różnice i nierówności społeczne . AWF, Salos 2013

We wstępie od autorskim czytamy m.in.

...Pytanie o to, dlaczego ludzie nie są sobie równi, co owa równość miałaby w praktyce oznaczać i czy tak naprawdę służyłaby jednostkom i zbiorowościom zadawało sobie w przeszłości, ale i zadaje obecnie, bardzo wiele osób...

To, że inaczej się ubieramy, inaczej się odżywiamy, mamy różne gusta, oglądamy inne programy telewizyjne, inaczej spędzamy czas wolny i podobają nam się różne dyscypliny sportu, w sytuacji możliwości podejmowania wolnych wyborów, nie oznacza naszej nierówności...

...W Polsce nikt chyba nie powie, że brak powszechnej możliwości gry w baseball lub curling w stanowi przejaw nierówności lub nawet niesprawiedliwości społecznej. Postrzegane w takich kategoriach mogą być jednak golf, jeździectwo, żeglarstwo lub tenis ziemny, choć trudno sobie wyobrazić, aby zaczęli się nimi zajmować wszyscy, nawet jeśli zajęcia te były całkowicie bezpłatne...

Jerzy Nowocień, Krzysztof Zuchora (red) Wychowanie fizyczne i sport jako prawo człowieka i proces ciągłej edukacji. AWF W-wa 2014

Redaktorzy tomy napisali :

...Według europejskich programów wychowanie fizyczne ma zapewnić harmonijny, zrównoważony i wielostronny rozwój dziecka - ucznia.

...Ważność wychowania fizycznego i sportu jako istotnych elementów w integralnej edukacji indywidualnej i społecznej jest mocno zaznaczona w dokumentach, deklaracjach i sprawozdaniach organizacji międzynarodowych...

...Zapewnienie dostępu do sportu i wychowania fizycznego powinno odbywać się przez promowanie sportu na całe życie. Dotyczy to nie tylko dzieci i młodzieży, ale również osób niepełnosprawnych i starych...

...Wychowanie fizyczne i sport wzbogacają zakres zdolności intelektualnych i duchowych. Nawet mistrzostwo sportowe jest nie tylko perfekcyjnym opanowaniem ciała, ale i ducha. Rozwój przez aktywność fizyczną, przez sport warunkuje natura człowieka.

Wiadomości prozdrowotne z internetu

Wybrane fragmenty tekstów z portali www.medexpress.pl; www.rynekzdrowia.pl i innych

Rynek zdrowia styczeń 2015

...Specjaliści argumentują, że decyzja o niezaszczepieniu dziecka może mieć fatalne konsekwencje nie tylko dla niego, ale także dla innych członków rodziny czy społeczeństwa. Osłabia bowiem odporność zbiorową, która broni całą społeczność przed rozprzestrzenianiem się chorób zakaźnych...

...Prof. Anna Dobrzańska, konsultant krajowy w dziedzinie pediatrii, przewodnicząca Pediatrycznego Zespołu Ekspertów ds. Programu Szczepień Ochronnych przy Ministrze Zdrowia w rozmowie z Rynkiem Zdrowia wskazywała wcześniej, że wśród składowych profilaktyki, profilaktyka pierwotna, w tym szczepienia ochronne, jest najbardziej skuteczną i opłacalną pod każdym względem metodą...

NIK sprawdzi, dlaczego brakuje lekarzy

Medexpres Alicja Dusza. 8 stycznia 2015

...Kontrolerzy mają ocenić, czy nasz system kształcenia lekarzy zapewnia nam odpowiednią liczbę specjalistów, a także czy uwzględnia problem starzejącego się społeczeństwa...

...NIK zbada m.in.

- Czy określano zapotrzebowanie na specjalistów w poszczególnych obszarach ochrony zdrowia? Co zrobiło w tej sprawie Ministerstwo Zdrowia? NFZ?

- Jakiego rodzaju przedsięwzięcia zostały podjęte, aby umożliwić zatrudnienie lekarzy – specjalistów odpowiednio w stosunku do zidentyfikowanych potrzeb?

- Czy systemy rekrutacyjne poszczególnych uczelni uwzględniały zapotrzebowanie na absolwentów tych szkół?

- Czy zapewniono proces kształcenia zgodnie z przyjętymi standardami?

- Czy występują bariery w dostępie do specjalizacji i co jest ich przyczyną?

- Jakie działania podejmowane są na rzecz zahamowania emigracji wykształconych w kraju fachowych kadr medycznych?

-Co robią organy założycielskie szpitali, aby pozyskać do swoich palcówek lekarzy określonych specjalności?

Wyniki kontroli zostaną przedstawione w III kwartale 2015 rok.

Odkryto nowy, skuteczny antybiotyk. Wytwarzają go bakterie żyjące w glebie

Medexpress, Tomasz Kobosz. 8 stycznia 2015

...Oporność bakterii na antybiotyki jest coraz poważniejszym zagrożeniem dla zdrowia. Oporne szczepy pojawiają się szybciej niż wprowadzane są skuteczne leki. Tym bardziej cieszą doniesienia o odkryciu nowych antybiotyków – a właśnie dokonali tego uczeni z Northeastern University w Bostonie.

Tym obiecującym, nowym antybiotykiem okazała się teiksobaktyna, produkowany przez żyjące w glebie bakterie związek z klasy inhibitorów syntezy peptydoglikanów....

...Zabija ona bakterie działając na dwa różne mechanizmy komórkowe, dlatego oporność na nią nie powinna rozwijać się szybko. ...

Która dieta jest najzdrowsza, a która najlepiej odchudza?

Medexpress, Tomasz Kobosz. 7 stycznia 2015 19:13

...Pismo U.S. News & World Report po raz kolejny opublikowało ranking, w którym porównano i oceniono popularnych 35 diet... Za najzdrowszą uznano, już po raz piąty, dietę DASH. Z założenia nie jest przeznaczona dla osób, które chcą się odchudzić. Początkowo opracowano ją jedynie dla pacjentów z nadciśnieniem tętniczym, u których możliwe jest obniżenie ciśnienia krwi bez użycia leków...

...Dieta DASH polega głównie na spożywaniu jak największej ilości orzechów, warzyw i owoców, jak również produktów pełnoziarnistych oraz chudego mleka i jego przetworów. Zalecane są także obfitujące w kwasy omega-3 ryby. Jednocześnie należy ograniczyć spożycie soli i alkoholu oraz pozbyć się nałogu palenia tytoniu. Odradza się spożywanie produktów wysoce przetworzonych, głównie z powodu dużej zawartości soli...

...Miano najgorszej przyznano diecie Dukana oraz diecie paleo, której głównym składnikiem jest mięso...

Źródło: U.S. News & World / WP

Każdego roku po 1 stycznia Polacy ruszają tłumnie do siłowni i klubów fitness. Co z tego wychodzi?

Medexpress 3 stycznia 2015. Z instruktorem fitness Kamilem Olakiem rozmawia Alicja Dusza

...Schudnę – to jedno z najczęstszych postanowień noworocznych. Jak zrealizować swoje zamierzenie? ...

...Każdego roku po 1 stycznia Polacy ruszają tłumnie do siłowni i klubów fitness. Frekwencja na zajęciach zorganizowanych jest wyższa nawet o 50proc. niż zazwyczaj. Więcej osób ćwiczy też w strefach siłowych i cardio. Zdecydowanie ma to związek z noworocznymi postanowieniami... Często niestety towarzyszy temu słomiany zapał. I kończy się na kilku lub kilkunastu treningach...

...Nie wolno trenować codziennie, tylko co najmniej z dzienną przerwą. Trzeba pamiętać o dokładnej rozgrzewce, co najmniej 10-15 min... Trzeba być stanowczym to po pierwsze. Po drugie warto postawić sobie konkretny cel – np. trening 3x w tygodniu – resztę przeznaczmy na odpoczynek. Z czasem, systematycznie można zwiększać częstotliwość i dokładać nowe elementy treningowe...

...Tak naprawdę odżywianie to podstawa. Właściwa dieta to 70 procent sukcesu w trenowaniu. Oczywiście ktoś może spytać: „no ale to po co ćwiczyć skoro wysiłek fizyczny, to zaledwie 30 proc”. Odpowiedź jest prosta: obie rzeczy wzajemnie się uzupełniają...

...Najlepiej zacząć od treningu, który będzie ze sobą łączył wszystkie partie ciała, żeby na początku nie robić tzw. selekcji na partie mięśniowe. Zdecydowanie najlepszy będzie trening ogólnorozwojowy...